

The Project Gutenberg eBook of Setä Tuomon tupa, by Harriet Beecher Stowe and Andrea H. Fogowitz

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Setä Tuomon tupa

Author: Harriet Beecher Stowe

Editor: Andrea H. Fogowitz

Translator: Aatto Suppanen

Release date: July 30, 2005 [EBook #16392]

Most recently updated: December 12, 2020

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK SETÄ TUOMON TUPA ***

Produced by Matti Järvinen, Tuija Lindholm and Distributed

Proofreaders Europe.

SETÄ TUOMON TUPA.

Beecher Stowen alkuteoksesta nuorisolle sovittanut A. H. Fogowitz.

Suomensi Aatto S.

Ensimmäisen kerran julkaissut
Werner Söderström 1893.

Ensimmäinen luku.

Orjan kahleet.

Kentuckyn valtion itäosassa oli tämän vuosisadan alulla hyvästi hoidettu ja jotenkin laaja maatila. Sen isännällä Shelbyllä oli suuri joukko orjia, joista osa hoiti taloutta, vaan enin osa teki maatyötä.

Herra Shelby oli lempeä, hyvää ajatteleva mies; ainoastaan harvoin käyttäytyi hän käskijän tavalla alammaisiansa kohtaan. Yksi suuri vika hänellä kuitenkin oli. Vaikka hän oli suuren talouden isäntä,

osasi hän hyvin huonosti pitää sitä järjestyksessä; sitenpä hän olikin joutunut hyvin ahtaalle. Mitä enemmän hän mietiskeli keinoja, päästäksensä suuresta velkakuormastansa, sitä enemmän se kasvoi hetki hetkeltä.

Jos herra Shelby olisi uskonut asiain tilan puolisollensa, joka oli hyvin viisas ja nerokas vaimo, niin varmaan olisi joku neuvo yhdessä keksitty, mutta väärän ylpeyden ja häpeän tunto aina pidätti häntä. Sitenpä rouva Shelby ei vähintäkään aavistanut häviön partaalla oloa, vaan huoletta koetti kaikin puolin hyvästi hoidella ja kasvattaa rakasta poikaansa.

Se poika, Edvard, oli monin puolin ihan isänsä vastakohta. Hän osoitti luonteen lujuuutta ja jyrkkyyttä, joka näytti ihan ihmeelliseltä hänen ikäisellensä pojalla, koskapa hän ei vielä ollut täyttänyt neljäntoista vuotensa.

Lempeys ja sääliväisyys, jolla herra Shelby kohteli orjiansa, ja vapaus, jota hän heille soi, olivat hänet saattaneet johonkin määrään naapurien epäsuosioon. Ei oltu hyvillään, että herra Shelby kohteli mustia alammaisiaan paremmin kuin muut. Mutta Shelby ei pitänyt siitä lukua eikä ottanut korviinsa ankaria moitteita, joita ehtimiseen tuli hänen kuuluviinsa, vaan käytti entistä sääliväistä hyväntahtoisuutta.

Shelbyn palvelijain joukosta oli huomattava varsinkin yksi orja, oikea rehellisyyden ja vilpittömyyden esikuva. Tuomo eli setä Tuomo, joksi häntä sanottiin, oli isäntänsä oikea käsi. Koska hän oli jo kauan ollut tällä tilalla, niin herra Shelby luotti hänen uskollisuuteensa niin rajattomasti, että vähääkään arvelematta käytti häntä kaikkein vaikeimmissakin toimissa. Tuomo sai tarkastaa varallisuuden tilaa, nostaa rahoja, toimittaa tavarain ostoa ja myöntiä, joihin kaikkiin tarvittiin ymmärrystä ja samalla tarkinta oikeudentuntoa. Olipa herra Shelby kerran lähettänyt hänet Cincinnatiinkin, naapurivaltion Ohion pääkaupunkiin, selvittelemään erästä tärkeää asiaa ja nostamaan hänelle viisisataa dollaria. Sellaista ei olisi kukaan orjain isäntä koko Kentyckyssä uskaltanut tehdä, sillä Ohioista oli hyvin helppo päästä Kanadaan, ja siellä oli orja vapaa ja vainoomiselta turvassa. Mutta Tuomo ei vähääkään ajatellut mitään karkaamista eikä hänelle uskotun summan anastamista. Tarkimmasti suoritti hän tehtävänsä ja palasi kiireimmiten herransa luo. Herra Shelby oli jo kauan mietiskellytkin vapauttaa hänet kokonaan palkinnoksi hänen uskollisesta palveluksestaan, vaan hänen silloinen ahdinkotilansa pidätti häntä sitä tekemästä.

Ollen erittäin kohtuullinen nautinnoissaan ja oppivainen oli Tuomo vähitellen omistanut koko kristinopin. Melkein säännöllisesti kävi hän kuulemassa lähiseudulla asuvan papin saarnoja ja oli rukouksella ja kaikkein synnillisten mielen väreiden tukeuttamisella päässyt siihen sisällisen rauhan tilaan, joka apostolin sanain mukaan käy ylitse kaiken ymmärryksen ja myöskin karkasee luonteen kaikkia huolia ja kärsimyksiä vastaan, jotka täällä alhaalla jokaista ahdistavat, toista enemmän, toista vähemmän.

Tuomo oli nainut mies ja kolmen lapsen isä. Hänen vaimonsa, yhtä hurskas kuin miehensäkin, oli samoin orja kuten hän ja saman isännän oma. Setä Tuomo ja tati Kloe asuivat lapsineen pienessä, vaan sisältä hyvin puhtaassa tuvassa. Iltasilla, kuin päivätyö oli päättynyt, harjoitteli Tuomo kirjoitusta ja nuori Edvard Shelby uskollisesti autteli häntä. Myöhemmin oli pieni hartaushetki, jolloin muitakin orjia oli läsnä, ja lopuksi sellaisina hetkinä aina toivotettiin siunausta Shelbyn perheelle.

Sama arvo kuin Tuomolla miesten kesken oli Elisabetilla naisorjain kesken. Hän oli kaunis kuin enkeli, jotenkin vaalea-ihoinen; kahdeksannesta vuodestaan asti oli hän ollut herra Shelbyn omana. Shelby oli hänet silloin ostanut New-Orleansista ja lahjoittanut puolisollensa, joka ottikin tytön oikein äitilliseen hoitoonsa, opetti hänelle kaikkia naistöitä ja neuvoi häntä hyveihin ja hurskauteen. Aikaa myöten oli tämä hyvä oppilas tullut rouva Shelbylle ihan välttämättömäksi. Elisabet oli nyt viidenkolmatta vuoden ijässä ja oli jo lahjoittanut sydämensä ja kätensä eräälle nuorelle miehelle, joka työskenteli läheisessä herra Wilsonin tehtaassa. Tällä Yrjöllä oli monta hyvää ominaisuutta ja varsinkin taipumusta teknillisiin toimiin niin suuressa määrässä, että moni vapaakin mies häntä ihmetteli.

On usein tapana, että isännät vouraavat orjiansa toisille isännille tai tehdasten omistajille, varsinkin jos vouraaja siitä saa huomattavaa voittoa. Palkka ei siinä tapauksessa tule orjalle, vaan hänen isännällensä. Niinpä Yrjökään ei ollut herra Wilsonin oma, vaan maanviljelijä Legreen, joka asui Louisianassa ja oli erittäin itsekäs ja omaavoittoa pyytäväinen ja kohteli orjiansa säälimättömän ankarasti. Matkalla Kentyckyssä oli Legree tavannut herra Wilsonin ja, kuin tämä juuri siihen aikaan etsi työmiestä, joka vähän ymmärtäisi koneita, oli heillä heti syntynyt kaupat. Wilson maksoi melkoisen summan ja Yrjö oli luovutettu hänelle määrätyksi ajaksi.

Yrjö vietti herra Wilsonin purje- ja säkkikangas-tehtaassa yleensä onnellista elämää. Usein pääsi hän asioille Shelbyn kartanoon, jossa hän ensinnä tutustui Elisabetiin. Kohta nämä yhdenluontoiset sielut löysivät toisensa ja joutuivat avioliittoon ja suloinen pikku poika Harry liitti nämä sydämmet vielä lujemmin toisiinsa. Vaan eipä tämä onni saanut kauan kestää; yht' äkkiä se loppui! Yrjö kutsuttiin

takaisin Louisianaan.

Ja se tapahtui näin. Koska Yrjöllä oli luonnostaan terävä järki, oli hän hyvin lyhyessä ajassa käsittänyt tehtaan koko koneiston, olipa hänen myöskin onnistunut tehdä muutamia hyviä parannuksia ja keksiä uusi hyvin edullinen hampun-puhdistuskone. Tuskin ehti se maine saapua Yrjön isännän, herra Legreen, kuuluville, kuin hän jo läksi Louisianasta omin silmin näkemään, oliko siinä perää.

Herra Wilson tietysti otti hänet hyvin kohteliaasti vastaan, toivotti hänelle onnea niin arvokkaasta orjasta ja vei hänet sitte tehtaasen katsomaan laitoksia ja uutta konetta. Yrjö selitteli kaikkea ja hänen huomautuksistaan näkyi niin paljo sivistystä ja henkistä kykyä, että Legree häpeäkseen tunsi olevansa paljon alempana orjaansa.

Siinäpä oli enempi kuin ahdassydämmäinen maanviljelijä jaksoi kärsiä. Se loukkasi hänen turhamaisuuttansa niin kovin, että hän ei voinut antaa sitä anteeksi. Yrjön piti joutua pois täältä takaisin Louisianaan, raskaimpain ja halvimpain töiden tekoon. Jos hän oli tähän asti saanut olla vapaammassa asemassa, niin piti hänen täst' edes kaksinkertaisesti tuntemaan orjanasemansa.

Suuresti hämmästyti herra Wilson, kuin herra Legree vaati Yrjön työpalkkaa ja sanoi kohta lähtevänsä hänen kanssansa palaamaan kotiinsa.

"Mitä te nyt, herra!" virkkoi Wilson ihan ihmetyksissään. "Eikö meillä ole sopimus —?"

"Niin, on meillä sopimus taikka oikeammin oli. Vaan minä olen nyt ajatellut asiaa toisin. Yrjö lähtee minun kanssani."

"Entä sopimuksemme?"

"Se oli määräajaksi ja se aika on kulunut", vastasi Legree kylmäkiskoisesti.

"Tosin kyllä", myönsi Wilson. "Vaan mielelläni minä lisään palkkaa, jos se, josta sovimme, on teistä liian vähä. Yrjöllä on hyvä työkyky ja minä —"

"Mitä siitä", keskeytti toinen. "Minä tarvitsen häntä maatyöhön."

"Mutta näettehän, että Yrjöllä on ihan erityinen taipumus koneihin. Ajatelkaahan vain hänen keksintöänsä."

"Niin, ne koneet! Nehän ne juuri ovatkin. Työn säästöä muka! Meidän orja-omaisuutemme arvon halventamista, sanon minä! Kyllä minä hänestä keksinnöt karkoitin! Tuollaisen mustan koiran ei tarvitse ollenkaan huolia sellaisista asioista!"

Yrjö, jonka ihon väri yhtä vähän oli ihan musta kuin Elisabetinkaan, huumautui äänettömäksi tuosta tuomiosta. Hänen rinnassansa vain kuohui, ja vaikea hänen oli pidättää tunteitansa ilmi puhkeamasta. Herra Wilson näkyi huomaavan sen sisällisen taistelun ja nykäytti paljon merkittävästi päätään Yrjölle, ikään kuin sanoen, että hän kyllä aikoi koettaa parastansa. Legreeltä se ei jäänyt huomaamatta ja hän sen tähden vain sitä jyrkemmin päätti pitää kiinni uhristansa. Kuin ystävällinen tehtaanisäntä luuli ensi kiukun jo lauhtuneen ja koetti taivuttaa tuota sydämmeöntä, niin Legree tuskin viitsi kuullakaan ja lausui vain kylmäkiskoisen neuvon, että Wilsonin ei pitänyt huolia asioista, jotka eivät häneen koskeneet. Siten oli Yrjöltä kerrassaan kadonnut kaikki toivo päästä tuskauttavasta tilastaan.

Toinen luku.

Pakosalla.

Jo samana päivänä läksi Legree Louisianiin ja hänen kanssansa Yrjö, jonka siten täytyi lähteä mieleiseltä työpaikaltansa, pääsemättä sanomaan edes jäähyväisiä omille rakkaillensakaan.

Kukapa ei käsitä Elisabetin tuskaa, kuin hän kuuli, mitä oli tapahtunut! Hän ei alussa tahtonut ottaa vastaan mitään lohdutusta eikä tahtonut sitä edes kuullakaan. Mutta synnynnäinen lempeys voitti pian uhkamielisyyden ja katkeruuden ja surumielinen uneksminen valtasi hänet. Säälisen näkivät hänen kumppaninsa hänen joutuvan sisällisen kalvavan surun uhriksi.

Viisi kuukautta oli kulunut, viisi pitkää kuukautta, joita muiston tuska katkeroitti. Oli ilta ja hämärän varjo levisi seudun yli. Elisabet seisoi pihalla Shelbyn asuinkartanon edessä ja katseli hitaasti pois vieriviä vaunuja, jotka veivät hänen emäntänsä naapuriin vieraisille. Hän oli taas hyvin suruissaan. Juuri, kuin hän oli syvimpiin muisteluihin vaipuneena, heräsi hän äkisti siitä, että käsi hiljaa laskeutui

hänen olkapäällensä. Hän katsahti taaksensa ja huudahti yht' aikaa hämmästyksestä ja ihastuksesta.

Se oli Yrjö, juuri se, jota hänen ajatuksensa olivat tarkoittaneet.

"Sinäkö Yrjö! Onko mahdollista! Miten sinä minua säikytit, ja kuitenkin miten onnellinen olen nyt taas!"

Hän lepäsi Yrjön sylissä. Viimein hän tointui ja vei hänet syrjässä olevaan huoneeseensa, istahti hänen eteensä ja katsoi häntä tutkivasti silmiin.

"Oletko se sinä todellakin! Mutta kerropas nyt, mikä sinut toi niin äkkiarvaamatta tänne; mitä on tapahtunut? Katsohan poikaasi," sanoi hän, osoittaen Harryä, joka uteliaasti tuli esiin, "hän on surrut kuten minäkin, ja nyt hän ilosta ei saa puhutuksi mitään. Katsohan, Yrjö, eikö se ole kaunis poika?"

Yrjö kääntyi pois päin. Liikutuksesta kyyneltyivät hänen silmänsä. "O rakkaani!" sanoi hän ahdistuksissaan, "jospa en olisi koskaan nähnyt teitä!"

"Mitä nyt, Yrjö!" huudahti Elisabet hämmästyen. "Tuo muoto, mitä sillä tarkoitat? O puhu, Yrjö, minkä tähden olet täällä?"

Yrjö tarttui hänen käsiinsä ja painoi suudelman hänen otsalleen.

"Vaimo parka," sanoi hän, "minun täytyy taaskin peljästyttää sinua. Tiedä sitte, minä olen täällä herra Legreen tietämättä."

"Mitä," parahti vaimo, "oletko sinä —"

"Niinpä niin, minä olen pakosalla! Vainoojat ajavat minua takaa kuin verikoirat; ja tätä ajoa on kestänyt jo kahdeksan päivää, mutta vielä eivät he toki ole oikeilla jäljillä."

"Hyvä Jumala," vaikeroi Elisabet, "minä olen peloissani sinun hengestäsi, Yrjö!"

"Minun hengestäni? Siitä minä en pidä lukua, se päin vastoin on minulle raskas taakka. Ainoastaan sinun ja lapsemme muisteleminen pidättää minua elämäni lopettamasta!"

Elisabetille olivat kaikki nämä sanat kuin puukonpistoksia ja hän puhui lempeästi:

"Minä tiedän, Yrjö, mitä sinä olet kärsinyt silloin, kuin herrasi niin äkisti kutsui sinut pois tehtaasta, ja tiedän myöskin, miten kurja ja tuskallinen elämäsi varmaan on ollut niin julman miehen orjana. Mutta ajattelehan toki: hän on kuitenkin sinun isäntäsi."

"Minunko isäntäni? Kuka on hänet tehnyt minun isännäkseni, kuka on hänelle antanut isännyysoikeuden minun ylitseni? Eikö minulla ole ajatuksia ja tunteita niin kuin hänelläkin ja eikö minun vereni juokse suonissa yhtä elävänä kuin hänenkin verensä? Enkö minä ole yhtä hyvin ihminen kuin hänkin ja enkö minä ole oppinut itsestäni kaikkea sitä, kuin hän muiden avulla on saanut päähänsä? Mitä oikeutta hänellä siis voi olla pitää minua juhtana oikkujensa mukaan? Niitä töitä, kuin hän minulle antoi, tekee mikä hevonen tai härkä hyvänsä ihan yhtä hyvin! Hän on rääkännyt ja kiusannut minua kaikilla mahdollisilla tavoilla, ja mitä vanhemmin ja väsymättömämmin minä tein työtä, sitä enemmän hän tahtoi teettää minulla. Minä viimein en sitä enää kauemmin kärsinyt vaan karkasin. Ja vaikka se tyranni on niin usein ihan syyttä sanonut, että minussa muka asuu perkele, niin nyt hän ehkä saattaa olla oikeassa! Hän se on minuun sullonut sen, ja se perkele ehkä kohta näyttäytyy sellaisella tavalla, joka ei suinkaan ole miellyttävä häntä!"

"Yrjö, Yrjö, sinä ihan peljästyttät minua! Noin minä en ole koskaan kuullut sinun puhuvan!"

"Minä olen liian paljon kärsinyt", sanoi Yrjö. "Mitä kaikkea minä saattaisinkaan siitä kertoa, Elisabet! Esimerkiksi, tuskin on neljää viikkoa, kuin nuori Legree, pahankurinen poika, kiusasi hevostani. Minä olin juuri panemassa kiviä kärryihin ja sen tähden siivosti pyysin häntä olemaan häiritsemättä minun työtäni. Mutta hän vain ärsytti hevostani vielä enemmän. Minä pyysin uudestaan häntä olemaan siivolla, mutta hän silloin alkoi suomia ruoskalla minua itseäni. Minä otin häntä kiinni käsistä ja poika alkoi hurjasti potkia ja parkua niin kovasti, että isä heti saapui luo kuin lentämällä. Raivoissaan työntäsi hän minut pois, sidotti minut puuhun, leikkasi metsästä vitsoja, antoi ne pojalle ja käski minua piiskaamaan niin kauan, kuin jaksoi. Ja niin tapahtuikin. Toisen kerran tuli tuho pikku Bellolleni. Se uskollinen koira oli minun ainoa lohdutukseni. Yöllä makasi se minun vieressäni ja päivällä oli aina minun sivullani, ja se katseli minua viisailla silmillään, kuin olisi se ihan selvään tiennyt, mitä minulta puuttui. Kerran minä heitin sille muutamia luita, jotka olivat ulkona kyökin oven edessä. Ahdistajani tuli heti ja alkoi pauhata ja kirotta ja huutaa, että hän toki ei ollut sellainen narri, että ryhtyisi omalla kustannuksellaan elättämään neekerin koiraa. Ja hän käski minua sitomaan kiinni Bello parkaa ja heittämään lammikkoon."

"Sitä sinä et arvatenkaan tehnyt, Yrjö?"

"En minä, vaan hän sen teki! Minulta oli sydän pakahtua säälistä, kuin katselin, miten hän viskasi koiran veteen ja sitte heitteli sitä niin kauan kivillä, että se hukkui. Ja minä itse sain vielä maistaa ruoskaa, koska olin puolustanut kumppaniani. Olkoonpa tuo miten hyvänsä. Mutta sen pyövelin pitää kokeman, että minä en pitkään aikaan kesy ruoskakurista!"

Nuoren miehen silmissä leimahti niin salaperäinen tuli, että Elisabet ehdottomasti vapisi.

"Älä jättäydy pahuuden valtaan, Yrjö! Luota Jumalaan ja tee rehellisesti tehtäväsi, niin kyllä hän sinua auttaa."

"Sinä ajattelet sangen kristillisesti, Elisabet," vastasi pakolainen, katkerasti hymyillen; "minä en voi. Minkä tähden kärsii Jumala sellaista ilkeyttä?"

"Älä pilkkaa Jumalaa! Meidän täytyy luottaa häneen ja ottaa kaikki kärsimykset vastaan tyytyväisesti. Se on Jumalan ijankaikkinen tahto, ja hän yksin tietää, mikä on meille hyödyksi."

"Ah, minä tahtoisin, että minulla olisi sinun luottamuksesi! Mutta minä en voi hillitä tunteitani! Ajattelehan vain, Elisabet, ehkäpä on meidän lapsellemmekin samanlainen kohtalo tulossa, ehkä —"

"Voi, ole vaiti, Yrjö, ei se voi olla mahdollista, onhan meillä perin hyvä isäntä."

"Se minun kyllä täytyy myöntää, mutta kukapa tietää edeltä päin, mitä vast' edes tulee. Poika saatetaan myöä eikä kukaan vielä tiedä, mihin tai kelle. Mitä hyötyä siitä on meille, että Harry on niin sievä ja vilpas poika. Hänen etevyytensä on vain suurempi vaara hänelle, sillä se enentää hänen arvoansa."

Kallion painoisina alkoivat nämä sanat rasittaa Elisabetin mieltä ja herättivät hänessä synkkiä aavistuksia. Hän oli jonkun aikaa huomannut vilkasta, salaperäistä seurustelua herra Shelbyn ja seudun pahamaineisen orjainkauppiaan kesken, eikä se kauppias ollenkaan miellyttänyt Elisabetia. Kauppiaan ystävällisyys Harryä kohtaan oli aina näyttänyt hänestä epäilyttävältä. Mutta joka kerran oli hän tukeuttanut pelkonsa ja salasi sen nytkin mieheltään, ollakseen kiihottamatta häntä vielä enemmän. Yrjö yritti lähtemään.

"Ja nyt, Elisabet, rakas vaimoni, täytyy minun jättää sinut", sanoi hän suruisesti. "Minä en ole täällä hetkeäkään turvassa."

"Menetkö sinä pois?" vaikeroi Elisabet "Mitähän tästä tulee! Kätkeydy tänne, Yrjö, minä pidän kaikesta huolen, ei sinua täältä löydetä."

"Luuletko? Jo nyt erehdyt! Täällähän minun ensinnä arvataan olevan eikä jätetä täältä tutkimatta mitään sopukkaa. Ei toden totta tämä paikka ole mikään hyvä kätkö. Ja sinut minä vetäisin kanssani turmioon, sillä karanneen orjan kätkijää kohtaa lain ankara kovuus!"

"Herran tähden, mihin sinä sitte lähdet?"

"Se olkoon minun huolenani, Elisabet. Minä en ole ihan odottamatta saapunut tänne, vaan olen tavannut ihmisiä, joiden apuun saatan luottaa. Ehkäpä minun onnistuu eheänä ja terveenä päästä Kanadaan. Se maa on toivojeni tähti, ainoa, kuin minulle on jäänyt jäljelle. Sinulla on hyväluontoinen isäntä, Elisabet, ja hän varmaankin suostuu myömään sinut minulle. Niin, minä tahdon todella ostaa sinut ja lapsemme, Jumala minua auttakoon!"

"Luottakaamme häneen!" todisti nuori vaimo. "Vaan entä jos —"

"Jos minä joudun kiinni, aioit sanoa. No, silloin he eivät ainakaan elävänä saa minua viedyksi etelään. Mutta niin pitkällä ei toki vielä olla. Rukoile minun puolestani, Elisabet, että kaikki hyvin kävisi; ehkäpä hyvä Jumala sinun rukoustasi kuulee."

Hyvin liikutettuna otti Yrjö vaimoansa kädestä ja katsoi häntä hellästi silmiin. He seisoivat hetkisen vaiti, Elisabet itkeä nyyhkien, Yrjö yhä vielä koettaen pysyä lujana. Mutta kohtapa hänelläkin tunteet purkautuivat kuumaksi kyynelvirraksi. Vielä yksi syleily.

"Jumala sinua suojelkoon, Yrjö! — Voi hyvin, Elisabet!"

Ovi sulkeutui miehen perästä ja hän katosi yön pimeään. Kauan katseli Elisabet hänen jälkeensä.

Näkiköhän hän koskaan häntä jälleen?

Kolmas luku.

Uusia kauhuja.

Äidin silmä näkee yleensä hyvin tarkkaan ja pettyy ainoastaan harvoin. Elisabet huolehti pojastaan syystä kyllä. Vilkas, kaunis ja hyvälahjainen poika oli vetänyt puoleensa orjainkauppiiaan Haleyn huomion, ja se välinpitämätön, ainoastaan omaa voittoa etsivä mies päätti heti saada hänet itselleen ostetuksi.

Ja siihen hänellä valitettavasti oli keinoja useampiakin.

Jo edellä olemme maininneet, että herra Shelby oli rahanpulassa eikä enää tiennyt, miten selvitäkään veloistansa. Ja juuri tuolla Haleylla oli enimmäkseen saamiset, sillä hän oli kaikin tavoin koettanut hankkia haltuunsa herra Shelbyn velkakirjoja. Tiesihän hän, mikä rikkaus tällä maanomistajalla oli orjissaan ja minkä runsaan voiton ne tuottaisivat hänelle (Haleyille) heti, kuin ne "kauppatavarana" joutuisivat hänen käsiinsä.

Ensinnä kävi Haley velkamiestä tervehtimässä, selitteli hänelle, kuinka paljo hän oli velkaa Haleyille ja miten välttämätöntä oli alkaa nyt viimeinkin maksaa sitä takaisin. Kuitenkin hän samalla oli olevinaan jalomielinen ja ilmoitti olevansa valmis rahan sijasta ottamaan joitakuuta orjia. Sillä ehdotuksellaan sai hän toistaiseksi aikaan ainakin sen verran, että herra Shelbyllä alkoi horjua hänen entinen luja päätöksensä olla antamatta yhtään ainoata orjaansa suorastaan orjainkauppiaille.

Ehdotustansa tehdessään oli Haley ajatellut paitse pikku Harryä parastaan Tuomoa, ja vaikka hän tiesikin, että Tuomo oli herransa luotettavin tuki, niin se ei suinkaan saanut häntä luopumaan aikeistansa. Hän tiesi tarkimmasti Tuomon hyvät ominaisuudet ja mietiskeli jo itsekseen, minkä verran tuosta kaupasta saattaisi voittaa. Haley lyhyesti sanoen luotti herra Shelbyn luonteen heikkouteen ja keskustelut hyvin selvään osoittivatkin, että hän ei ollut siinä lainkaan pettynyt. Mitä imarrus ja houkuttelu eivät saaneet aikaan, sen vaikutti uhkaus. Shelby kyllä muisti monestikin jo luvanneensa uskolliselle neekerille vapauden, vaan mahdotonhan hänen oli antautua vararikkoon tuollaisen "hullutuksen" tähden, kuten Haley sääliäisesti sitä nimitti. Siispä sovittiin Tuomon kaupasta.

Tuomolla tuli ainoastaan osa velasta kuitatuksi. Nyt tuli pikku Harryn vuoro. Onnettomuudeksi poikanen juuri silloin juoksi sisälle ja alkoi siellä tavallisia lapsen leikkejänsä. Orjainkauppias katseli häntä tarkkaan joka puolelta ja yhä enemmän mieltäytyi häneen. Hän tahtoi nyt saada pojan haltuunsa mistä hinnasta hyvänsä.

Haley oli sielujen kauppias oikein todella; jo ammuin oli tuo ihmisvihollinen ammatti kuolettanut hänessä kaikki jalommat tunteet. Sen tähden oli myöskin turha vaiva herra Shelbyn kuvata hänelle, mitä sanomatonta tuskaa äidille tuottaisi ero lapsestansa, ja vedota vaimoonsa, joka oli mieltynyt pikku Harryyn niin, että piti häntä melkein kuin omana lapsenaan ja joka sen myömisestä hyvin loukkautuisi. Se ei ollenkaan vaikuttanut Haleyhin. Hän uhkasi kokonaan luopua kaupan hieromisesta ja antaa velkakirjat oikeuden haltuun. Niinpä herra Shelby viimein taipui antamaan tämän toisenkin uhrin. Kauppakirja allekirjoitettiin, ja Tuomo ja Harry olivat orjainkauppiiaan omina. Seuraavana päivänä sanoi hän tulevansa ottamaan "tavaroitansa".

Herra Shelby nyt pelolla odotteli asiain selittelyä puolisolonsa, koska hän ei mitenkään voinut pitää salassa, mitä oli tapahtunut. Monen kiertelemisen ja kaartelemisen jälkeen avasi hän heikkoutensa kuvan vaimonsa silmäin eteen. Rouva Shelby kauhistui sanattomaksi.

Uskollinen Tuomo ja Elisabetin suloinen poika myötyinä! Rouva katsoi sitä ensin huonosti onnistuneeksi leikinlaskuksi, mutta hirmuinen totuus selvisi hänelle kokonaan, kuin puolisonsa vähitellen ilmaisi hänelle missä pulassa hän oli ja minkä syvyyden partaalle joutunut.

Rouva Shelby tarjosi heti kaikkia koristeitansa, jos vain kauppa siten saataisiin puretuksi, mutta puolisonsa hänelle selitti, että orjainkauppias ei siihen mitenkään suostuisi.

"Voi, että minun täytyy tätä kärsiä!" vaikeroi rouva tuskissaan. "Minähän olen aina koettanut täyttää kristilliset velvollisuuteni näitä orjaparkoja kohtaan, pitää huolta heidän sekä hengellisestä että ruumiillisesta menestyksestään ja nyt —! Mitenkä sinä voit omantuntosi edessä vastata, että riistät äidiltänsä pikku Harryn ja myöt tilapäisessä rahanpulassa niin luotettavan palvelijan kuin Tuomo on?"

"Minä olen siitä yhtä pahoillani kuin sinäkin," virkkoi herra Shelby, "ja totisesti, jos minulla olisi ollut mitään muuta keinoa, niin tätä ei olisi tapahtunut. Mutta sano itse, mitä minun olisi pitänyt tehdä. Minä olin kokonaan Haleyn käsissä. Hän uhkasi lain voimalla pakottaa meidät myömään kaikki orjamme, jos en myönyt hänelle Tuomoa ja Harryä."

"Ja sinä tietysti möit heidät", vastasi rouva Shelby katkerasti. "Voi orjuuden kirousta! Yksin kunnan ihmisetkin se kovettaa ja tekee kuuroiksi, niin että he eivät tajua ijankaikkista totuutta, että ihmisielu on enemmän arvoinen kuin kaikki maan kulta! Enpä olisi uskonut, että minun itseni täytyy nähdä, miten äidin sylistä hänen oma lapsensa riistetään!"

"Sitä sinun ei tarvitsekaan, rakas Emilie. Minä aion huomisaamuna aikaisin lähteä ratsastelemaan jo ennen HALEYN tuloa; saatathan sinä lähteä minun kanssani. Emme huoli jäädä kärsimään sitä tuskaa."

"Ei, ei," vastusti rouva Shelby jyrkästi. "Jos sinä et jaksa katsella heikkoutesi seurauksia, niin teen minä sen sinun puolestasi. Rehellinen kelpo Tuomo tarvitsee lohdutusta surussaan ja Elisabet, niin — voi, minä en tosiaankaan tiedä, mitä hänelle teen. Jumala olkoon hänelle armollinen!"

Molemmat peljästyivät juuri silloin yht' aikaa. Äsken oli kuulunut astuntaa ovea kohti ja nyt sen takana kuului raskas kaatuminen.

"Mitä se oli?" kysyi herra Shelby kuunnellen.

Rouva Shelby oli jo rientänyt ovelle ja avasi sen, vaan astui peljästyksestä takaperin, sillä Elisabet makasi maassa kuin kuolleena hänen edessään.

"Hirmuista ilmoitusta ei nyt enää tarvita," kuiskasi rouva Shelby, "vaimo parka näkyy jo tietävän kaikki!" Yhdessä kantoivat he tainnottoman vaimon huoneeseen, sitte herra Shelby meni pois. Tämä heikko mies ei sietänyt nähdä onnettomuutta ja tuskaa.

Elisabet tointui vähitellen. Hän muisti heti, mitä hänelle oli tapahtunut, ja kertoi vapisevalla äänellä kaikki rouva Shelbylle. Hän oli ollut tulemassa emäntänsä luo jollekin asialle; saavuttuaan oven taa kuuli hän mainittavan itseään ja Harryä. Hän pysähtyi ja kuuli sitte joka sanan tuosta keskustelusta.

Rouva Shelby ei paljoa puhunut. On sellainenkin sieluntila, jossa ei mikään lohdutus osu kohti ahdistettuun sydämmeeseen. Elisabet horjuen astui takaisin huoneesensa ja siellä joutui hän taas tunteittensa valtaan. Monen moni entisyyden muisto sukelsi esiin. Tuossa ikkunan edessä oli hän niin monesti istunut ja neuloen hyräillyt laulua sill'aikaa, kuin Yrjö, poikanen käsivarsilla, käveli huoneessa; tuolla piirongin laatikossa olivat pikku Harryn joululahjat ja etäämpänä sivulla makasi vuoteellaan nukuksissa poikanen itse, käsivarret pyörevinä, ruususuu vähän auki ja viattomat kasvot hymyilevinä, ympärillä joitakuuta hiuskiharoita.

"Lapsi parka!" sanoi hän, kumartuen Harrynsä vuoteen ylitse. "Sinut on myöty, tahdotaan erottaa sinut äidistäsi, kuten sinut jo isästäsi erotettiin. Mutta Jumala auttaa minua sinua pelastamaan."

Hänen järkevyytensä oli jälleen palannut ja lujaa päättäväisyyttä näkyi hänen kasvoistansa. Täytyi saada Harry pois, miten hyvänsä pois! Hän istahti pöydän viereen, otti kynän ja paperia ja kirjoitti vitkastelematta:

"Rakas emäntäni! uskollinen rouva Shelby! Älkää katsoko minua kiittämättömäksi älkääkä pitäkö minua kunnottomana, kun lastani pelastaakseni ryhdyn luvattomiin keinoihin. Kuin te luette näitä rivejä, olen minä jo poistunut kodistani ja teidän talostanne, jossa olen saanut nauttia niin suurta onnea ja hyvyyttä. Te ette moiti minua siitä. Minä en voi olla näin tekemättä. Jumala siunatkoon teitä ja palkitkoon teille kaiken hyvyytenne ja lempeytenne! Elisabet."

Hän käänteli paperin kokoon ja kirjoitti osoitteen. Sitte hän otti Harryn tarpeellisimmat vaatteet ja satoi ne vyöllensä. Hänen pannessaan huivia hartioillensa ja hattua, päähänsä heräsi pienokainen.

"Menetkö sinä pois, äiti?" kysyi hän uteliaasti.

"St, älä puhu niin kovaan, Harry", kielsi Elisabet. "Ei kukaan saa kuulla hiiskaustakaan. On tullut paha mies ja hän tahtoo viedä kanssansa pikku Harryn ja pistää pimeään komeroon! Mutta äiti ei sitä tahdo, vaan pukee pian sinulle ylle ja juoksee pois, että se ilkeä mies ei saa varastaa sinua."

Tuota pikaa oli Harry vaatteissa. Sitte hän vielä kääri hänet lämpöisen huiviin ja yön pimeyteen syöksyivät he.

Syrjässä talon takapihan laidassa oli Tuomon tupa. Sinne riensi Elisabet ensinnä. Tuomo ei vielä nukkunut. Hän oli juuri tänä iltana pitänyt tavattoman pitkän kotihartaus-hetken, ikään kuin ammentaakseen oikein paljon lohdutusta murheen ajaksi, joka hänen tietämättänsä jo seisoi juuri hänenkin ovensa edessä. Ensimmäisestä hiljaisesta kolkutuksesta hypähti hän ylös ja avasi.

Tuomo vähän kummasteli Elisabetin myöhäistä tuloa ja myöskin täti Kloe, noustuansa makuulta ja tultuansa tervehtimään, lausui kummastuksensa. Muutamat sanat riittivät ilmaisemaan, miten asiat olivat.

"Minä tulen sanomaan teille jäähyväisiä", sanoi Elisabet. "Minun poikani on myöty ja minun täytyy joutua pois nyt, kuin vielä on aikaa."

Tuomo ja Kloe seisoivat kuin kivettyneinä.

"Ja vielä enempikin", jatkoi Elisabet. "Ja sanonpa heti suoraan. Tuomokin on vaarassa! Hän on kuten Harry tästä päivästä alkaen orjainkauppiiaan Haleyn oma. Huomenna tulee hän noutamaan saalistansa."

Tuomo ei puhunut mitään, seiso vain liikahtamatta paikallaan. Viimein, katsahtaessaan silmiin, värähti hän ja vaipui kuin menehtynyt vanhaan nojatuoliin. Se oli äkillisen mielenliikutuksen ensimmäinen, luonnollinen vaikutus. Kuitenkin hän kristityn tavalla pysyi nöyränä ja Jumalaan luottavaisena, ja kuin vaimonsa ja Elisabet kehoittivat häntä samoin pakenemaan, vastusti hän lujasti ja jyrkästi sitä ehdotusta.

"Ei, sitä minä en koskaan tee", sanoi hän. "Herrani on tähän asti vielä aina tavannut minut sieltä, jossa minun piti olemankin, ja niin hän nytkin tapaa. Jumala antakoon minulle voimaa olla kestäväinen ja kärsivällinen tässä koetuksessa. Elisabetin kohta on ihan toinen, hänen kyllä tulee katsoa, mitenkä saisi lapsi parkansa..."

Lausuessaan "lapsi"-sanaa vavahti hän taas ja hänen katseensa arasti kääntyi hänen omaan nukkuvaan poikaansa. "Jumala suojele teitä kaikkia ja olkoon teille armollinen!" kuultiin hänen supisevan.

Kaikki kehoittelemiset ja pyytelemiset olivat turhaa vaivaa, Tuomo pysyi päätöksessään. Mutta hän antoi vielä Elisabetille monta hyvää neuvoa tiestä, mitä polkuja hänen tuli kulkea, päästäkseen jo huomispäivän kuluessa naapurivaltioon Ohioon ja sieltä, sittemmin edelleen puolisoansa etsimään.

Elisabet riensi pois, että Kloen sanomaton suru häneltä ei riistäisi viimeisiä, Harryn tähden niin välttämättömiä voimia.

* * * * *

Rouva Shelby heräsi vasta myöhään seuraavana aamuna. Eilispäivän tapahtumat olivat kuin vuori painaneet häntä.

"Missähän Elisabet viipyy?" sanoi hän itsekseen, soitettuansa jo monta kertaa. Neekeripoika Andy sattui nyt tulemaan juuri paraiksi.

"Andy, menepäs heti sanomaan Elisabetille, että minä tahdon puhella hänen kanssansa. — Vaimo parka!" lausui hän sitte itsekseen. "Mitenkähän lienee hänkin yönsä viettänyt!"

Andy palasi hyvin pian ja hänen jäljestään herra Shelby, jonka oli kunniantuntonsa pidättänyt kotona.

"No?" kysyi rouva Shelby.

"Ei siellä ole Liisiä, mutta hänen huoneessaan ovat kaikki huiskin haiskin ja piirongin laatikot auki."

"Kummallista — eihän toki...? Olisikohan lapsineen karannut?" puhui herra Shelby hätäisesti. "Siitäpä voisi aika pulma syntyä! Haley on jo muutenkin kyllin epäluuloinen, ja kuin hän nyt kuulee Elisabetin olevan poissa, niin hän varmaankin ajattelee minun edistäneen hänen pakoansa."

Rouva Shelby oli itsekseen hyvillänsä, kuin ajatteli, että Elisabetin saattaisi onnistua viedä lapsensa pois Haleyn käsistä. Kohta sitte tuotiin hänelle Elisabetin kirje, joka vahvasti arvelut, että hän oli paennut.

Tämä sanoma levisi orjain kesken kuin kulovalkea. Kaikki iloitsivat pakolaisen rohkeasta päättäväisyydestä ja ainoastaan herra Shelbyn läsnäolo esti heitä julki riemuitsemasta. Tuomossa ei näkynyt mitään muutosta. Levollisesti teki hän tavallisia tehtäviänsä, ja yhtä vähän hän kuin Kloekaano sanoilla tai edes silmäyksilläkään ilmasi, mitä tiesi.

Haley tuli tapansa mukaan noutamaan molempia uhrejansa. Sanoma, että Elisabet oli paennut Harryn kanssa, saattoi hänet melkein raivoon. Hän syytti herra Shelbyä ja käytti niin loukkaavia sanoja, että ankara riita alkoi miesten kesken. Rouva Shelby viimein sai heidät sovitetuksi ja Haley ryhtyi takaa-ajamis-toimiin. Talon emäntä sai kuitenkin taivutetuksi hänet vielä jäämään aamiaiselle ja siten emäntä sai aikaa puhella orjain kanssa, joiden piti seurata Haleyta. Hän kielsi heitä liian kiireesti takaa-ajamasta ja varsinkin kehoitti kulkemaan uutta tietä, joka oli verraten hankalampi. Orjat lupasivat tehdä, mitä suinkin voivat ja tekivät sitä omasta halustaankin. Eräs heistä näet meni muka vaalimaan Haleyn hevosta ja salaa työnsi sille muutamia pähkinöitä satulan alle. Sen piti jotakin vaikuttaa. Ja oikein, kuin Haley viimein vähän päihtyneenä yritti nousemaan ratsullensa selkään, hepo tuns

pähkinän kulumista kovaa kipua, potki, nousi pystyyn ja teki sellaisia hyppäyksiä, että ratsastaja horjahti ja ennen ensimmäisen minuutin loppua makasi maassa vaikeroiden. Hepo heti, kuin tunti olevansa vapaa taakastaan, laukkasi pois pihasta ja katosi läheiseen metsään. Ratsun etsiminen ja takaisin tuominen vei taas melkoisen ajan ja kuin hepo viimein oli valmiina, oli jo päiväkin ohi puolesta. Nyt ei Haley mitenkään voinut olla jäämättä päivälliselle, ja rouva Shelby kumosi hänen arvelunsa, että Elisabet pääsee liian paljon edelle niin taitavasti, että Haley, joka muutenkaan ei koskaan ollut haluton hyvälle ruuille, viimein suostuikin jäämään.

Taas kului joitakuuta hetkiä ja kuin Haley juomista hyvin iloisena orjinsa läksi pihasta, löi kello läheisessä kirkontornissa kolme.

Neljän luku.

Ihmisriistan ajo.

Vaikea on kuvata tunteita, jotka liikkuvat Elisabetin mielessä silloin, kuin hän, poikanen käsivarrellansa, läksi Tuomon tuvasta rientämään kohti avaraa, tietämätöntä etäisyyttä. Hänhän siten tuli temmatuksi pois oloista, joihin hän oli mieltynyt, sekä ystävällisten, osaaottavaisten, hyväntahtoisten ihmisten parista. Tuskallisimman välttämättömyyden pakko ajoi häntä pois, vieläpä juuri sellaiseen aikaan, jolloin hänellä ei ollut mitään tietoa puolisonsa kohtalosta. Lisänä oli vielä ankara ruumiillinen ponnistus ja ainainen takaa-ajajain pelko. Se kaikki yhdessä vaikutti, että hän oli menehtyä toivottomuuden tuskaan. Vaan hän silloin katsahti suloiseen poikaansa, joka maatessaan ei tiennyt mitään noista kauhuista, ja siten rohkeus ja horjumattomuus jälleen pääsivät voitolle äidin mielessä. Nopeammin riensi hän edelleen pitkin jäätynyttä tietä, joka hänen jalkainsa alla narisi, metsäin keskitse, joista tuuli lennättelee kuivia lehtiä. Monesti tuntui hänestä, kuin vainoojain äänet kuuluisivat takana, mutta se olikin vain hänen oman kiihtyneen mielikuvituksensa herättämää kaikua.

Päivän koittaessa oli kotipaikka jo kaukana jäljellä ja Elisabet pian saapui suurelle valtatielle, joka pitkin Ohio-jokea vei Cincinnatiin ja muihin kaupunkeihin.

Silloin täytyi Elisabetin hiljentää astuntaansa, jos tahtoi olla herättämättä epäluuloa. Hän myöskin laski nyt poikasensa maahan, talutti häntä kädestä ja antoi hänelle vähäisistä ruokavaroista, joita hän varovaisuudessaan oli mukaan ottanut. Koska Elisabet oli siistissä puvussa ja hänen kasvojensa väri, kuten sanottu, oli jotenkin samankaltainen kuin kaukaasialaisella rodulla, niin oli hyvin luultava, että häntä ja hänen lastaan ei kukaan osannut aavistaa orjiksi. Arvelematta hän sen tähden astui tien varrella olevaan ravintolaan ja pyysi syötävää. Sillä neljäkolmatta tuntia oli siitä kulunut, kuin hän viimeksi oli syönyt, ja luonto vaati nyt kaksin verroin velkaansa takaisin.

Levättyään jonkun aikaa ja sammutettuaan nälkensä läksi hän taas edelleen ja saapui myöhään iltapäivällä erääseen Ohion kylään. Ensinnä hän katsahti joen rantaan, olisiko mahdollista päästä ylitse. Sillä vasta toisella puolella saattoi hän tuntea olevansa turvassa. Mutta joki oli hyvin tulvillaan ja melkein täynnä jäälauttoja, jotka alla pauhaavan virran painosta sysivät ja jyskyttivät toinen toistaan. Ei lähellä eikä kaukana näkynyt lauttaa eikä lauttamiehiä.

Elisabet katsella tuijotti jokeen ja pelastuksen toivo näytti kokonaan kadonneen. Hänhän tiesi miten helppo Haleyn oli löytää hänen jälkensä, varsinkin kuin hänellä oli vainukoiria. Tietysti hän ratsasti; niinpä hänelle riitti vähäinen osa siitä ajasta, kuin Elisabet oli tarvinnut. Täytyi tapahtua jotakin. Elisabet tiedusteli kaikkialta ylipääsön tilaisuutta, vaan turhaan. Kerran hän kyllä kuuli jonkun aikovan viedä muutamia tyhjiä tynnyriä ylitse, mutta tietämätöntä oli siinäkin, ryhtyikö hän siihen tänään vaiko huomenna vai tokko ollenkaan jäiden kulun vaarallisena aikana.

Tällä välin kului hetki toisensa perästä, pakolaisen keksimättä mitään pelastuskeinoa. Jo lähestyi ilta ja Elisabet aikoi lähteä jatkamaan rasittavaa ja nyt melkein toivotonta pakoansa pitkin joen rantaan. Silloin yht' äkkiä kuului jotenkin etäältä huutoa ja ruoskan läjäyksiä. Hän katsahti taaksensa ja sanomaton kauhu pani hänen jäsenensä vapisemaan. Haley se siellä tulla lennätti täyttä laukkaa ratsastaen, kolme orjaa seurassaan.

Orjainkauppias oli ensinnä antanut itseään viekasten apulaistensa eksyttää lähtemään väärälle tielle. Vaan eipä hänellä nyt ollut ensi kerta elämässään harjoittaa takaa-ajotaitoansa, ja jonkinlainen vaisto ohjasi hänet tälläkin kertaa oikealle tielle. Kohta hän oli oikeilla jäljillä ja silloin laski ratsut laukkaamaan niin, että kipinät kavioista säihkyivät. Täyttä laukkaa laski hän ylä- ja alamäet. Juuri sinä hetkenä, kuin Elisabet katsahti taaksensa ja huomasi vainoojansa, näki myöskin Haley hänet. Raivoissaan pieksi hän ratsuansa ja saapastensa kantapäillä niin kovin painoi sen sivuja, että se kuuluvasti huohotti, vaan samalla syöksyi eteen päin kuin nuoli.

"Odotahan, kyyhkyseni!" pilkkasi Haley. "Vielä vähä kärsivällisyyttä, niin oletpa kiinni! Ja sitte saat maksaa minulle tämän ratsastuksen kymmenkertaisesti."

Elisabetin ja hänen vainoojansa välimatka nähtävästi väheni, parissa silmänräpäyksessä täytyi pakolaisen joutua kiinni. HALEYN riemuhuuto kaikui jo onnettomuutta uhaten hänelle korviin. Silloin hän kokosi kaiken toimikykynsä rohkeaan päätökseen. Hän tahtoi ennemmin antautua luonnon voimain valtaan, ennemmin rohkeasti uhoitella hirmuista kuoleman vaaraa kuin antaa lastansa alttiiksi tuolle ihmishirviölle.

Puristaen lujemmasti käsivarrellaan Harryä, joka tuskaisesti katsoi taa päin, ja kuiskaamalla käskien häntä pysymään alallaan, juoksi hän vitkastelematta joen rantaan. Hyppäys vain, niin hän seisoi lähimmällä jäälautalla, joka hänen allaan halkeili, vaikka hän ei sitä huomannut. Toinen, kolmas, neljäs hyppäys, ja Elisabet oli keskellä ryskävää jääjoukkoa, joka ikään kuin suojellen ympäröitsi häntä. Ikään kuin näkymätön voima ohjasi hänen askeliansa ja käski luonnonvoimia kunnioittamaan äidin sydämen tunteita. Elisabet itse tuskin tajusi, mitä teki, ja yksin tuo kovasydäminen, tunnoton HALEYKIN oli hypännyt maahan ratsunsa seljältä ja katsella ällisteli hänen jälkeensä, muistamatta itseään ja asioitaan. Iltahämärässä lihoitteli Elisabet kuin keveä varjo pauhaavien aaltojen ylitse, ja muutamassa minuutissa saapui toiselle pelastavalle rannalle ja siis toistaiseksi pääsi turvaan.

Viides luku.

Tuomon poisvienti ynnä muuta.

Kuin HALEY näki saaliinsa niin odottamattomalla tavalla pois pujahtavan, muuttui hänen hämmästyksensä tuota pikaa vihan vimmaksiksi. Hän kiroili kauheasti ja näytti olevan hyvin halukas käymään käsiksi orjiin, jotka häntä olivat seuranneet.

Hänen kiukkunsa ei sentään kestänyt kauan, hän lohdutteli mieltään sillä ajatuksella, että hänellä kyllä oli keinoja löytää Elisabet OHIOSTA ja toimittaa kiinni. Kovasta ratsastuksesta väsyneenä läksi hän lähimpään ravintolaan lepäämään ja itsekseen neuvottelemaan, mitkä toimenpiteet olisivat paraat pakolaisen kiinni saamiseksi.

HALEYLLA näkyi olevan onnea. Juuri oli vierashuoneeseen tullut kaksi miestä, jotka olivat yleensä tunnetut taitaviksi ja kokeneiksi orjain ajajiksi: Sampson LOKER ja Rikard MARKS. Ne olivat juuri sopivat miehet HALEYLLA. Hän tunsu heidät jo ennestään ja saattoi varmaan luottaa heidän apuunsa. Siispä hän vei heidät syrjään pöydän luo, tilasi punssia ja esitti lasien kilistessä asiansa. LOKER ja MARKS olivat heti valmiit ja neuvottelivat sinne tänne, ja kuin HALEY heille lupasi viisikymmentä dollaria kiinniottopalkkaa, silloin he vannoivat tuovansa Elisabetin poikineen ennen, kuin päivä ehti kolmasti uudistua. Siten oli se välipuhe sovittuna.

* * * * *

Kuin helmikuun aurinko seuraavana aamuna sameasti katsahti Tuomon asunnon jäisistä ikkunoista sisään, näki se jo Tuomon ja hänen vaimonsa KLOENKIN olevan liikkeellä. KLOE silitteli pestyjä vaatteita ja teki sitä niin innokkaasti, kuin olisi ollut tulinen kiire; vaan hän todella tahtoi ainoastaan työllä tukeuttaa sisällistä tuskaansa ja haihduttaa surullisia ajatuksiaan. Olihan nyt juuri tulemassa eron hetki.

Tuomo työskenteli ihan toista. Hän luki pyhää raamattua ja etsi voimakkaimpia paikkoja, valmistautuakseen kovaan kohtaloonsa, johon hänen nyt tuli antautua. Koetus oli kuitenkin melkein liian kova. Ilolla hän olisi antanut elämänsä tähänastisen herransa edestä, ja napolisematta kärsinyt tylyintäkin kohtelua, jos hän vain olisi saanut pysyä omaistensa luona. Mutta nyt ei enää käynyt sitä muuttaa, täytyi tyhjentää kärsimyksen kalkki.

Niin käy, kuin tahdot, Jumala,
Hyv' on sun tahtos ijan;
Ken pysyvä on uskossa,
Hän apusi saa pian!
Meit' pelasti sun Poikasi,
Siis tyköäs et heitä;
Kun turvaamme ja huudamme,
Et hyljää, Herra, meitä.

Tämän värsyn luki Tuomo virsikirjastaan hartaalla mielellä. Sitenpä hän myöskin kykeni lohduttamaan ja rauhoittamaan vaimoansa, joka välistä vaikeroi ihan ääneensä. Kohta sitte tuli rouva

Shelby. Hänen kalpeista kasvoistaan näkyi surua ja sääliä.

"Minä tulen ottamaan sinulta jäähyväsiä, Tuomo", alkoi hän kyynelsilmin puhua. "Rakas Tuomo, minä paha kyllä en voi tehdä sinulle muuta kuin lohduttaa, sillä tiedäthän, että jokainen rahapenni sinulta otettaisiin kuitenkin pois. Mutta tässä perheesi ja Jumalan edessä lupaan minä ostaa sinut vapaaksi niin pian, kuin saan säästetyksi kokoon sellaisen summan. Siihen asti luota Jumalaan."

Rouva Shelby vaipui tuolille, Tuomo ja Kloe itkien suutelivat hänen kättänsä. Juuri silloin temmattiin ovi äkisti auki ja Haley näkyi sen takaa. Eilisen turhan takaa-ajonsa ja makaamattomuuden tähden viime yönä hyvin huonolla tuulella ollen hän tuskin piti lukua rouva Shelby'n läsnäolosta ja tiuskasi äkäisesti Tuomolle:

"Joudu! Laittaudu pian valmiiksi, neekerikoira!"

Nöyrästi ja vastustamatta nousi Tuomo, nosti arkkunsa olkapäälleen ja astui ulos häkkikärryjen luo, jotka orjainkauppias oli valmiiksi toimittanut. Kloe seurasi häntä itkevien lasten kanssa. Tuomo otti liikuttavat jäähyväiset rakkailtansa ja samoin kaikilta muilta orjilta ja nousi kärryihin. Haley yritti panemaan hänelle raskaita jalkarautoja, jotka myöskin olivat valmiina kärryissä.

Se suututti kaikkia läsnäolijoita.

"Jättäkää tuo, herra Haley!" huusi myöskin rouva Shelby kiivaasti ikkunasta. Saatatte olla huoletta, sellaisia pitimiä ei Tuomolle tarvita."

"Lorua!" vastasi Haley pudistaen epäilevästi päätänsä. "Samaahan te olette vakuuttaneet siitäkin orjastanne, joka nyt on missä lieneekään. En minä enää pane enempää alttiiksi niiden viiden sadan dollarin lisäksi, jotka jo olen täällä menettänyt."

Hän löi hevosiansa ja kärryt vierivät pois.

Hyvin pahoitti Tuomon mieltä, että hän ei saanut sanoa jäähyväisiä nuorelle Edvard Shelbylle, joka Tuomon lähtiessä juuri oli naapurissa. Se nuorukainen oli tätä uskollista neekeriä kunnioittanut kuin isää ja omistanut hänen kristillisen mielensä. Kun hän kotiin palattuaan kuuli Tuomon lähdön, nousi hän heti ratsun selkään ja todella, pian saavuttikin orjakärryt. Haleylla ei ollut mitään sitä vastaan, että Edvard vähän puheli jäähyväisiksi vanhan ystävänsä Tuomon kanssa sill' aikaa, kuin hän itse nautti virvoituksia.

Liikuttava oli Edvardin ja Tuomon ero. Edvard uudisti vakuutuksen, että Tuomo pian ostetaan vapaaksi, ja ripusti hänelle vähäiseksi muistoksi kaulaan reikälaitaisen hopeadollarin, kannettavaksi nauhassa piilossa, että Haley'n himokkaat silmät eivät sitä huomaisi. Sitte vierivät kärryt edelleen.

Haley ja Tuomo istuivat pitkän aikaa vaiti vierekkäin omituisina toistensa vastakohtina. Tuomo mietiskeli eräitä raamatunlauseita, varsinkin sitä, jossa sanotaan: "Ei meillä ole täällä pysyväistä kaupunkia, vaan tulevaista me etsimme." Haley mietiskeli mitenkä hyvästä hinnasta saisi orjansa myödyksi, jos ensin saisi hänet hyvään markkinapaikkaan; Tuomo oli hengessään kohonnut yli kaikkein maallisten, Haley riippui koko sydämmestään kiinni maassa; Tuomon koko olemus oli kristillistä nöyryyttä, Haley oli ilmeinen ylpeys ja itserakkaus.

Orjainkauppias oli jättänyt ohjat kumppanilleen ja otti nyt esiin muutamia sanomalehtiä lukeakseen virallisia ilmoituksia. Hänellä kun ei ollut mitään sivustystä eikä juuri minkäänlaisia tietoja, oli hänen jotenkin vaikea tulla toimeen lukemisessa, niin että hänen täytyi ensin itsekseen supista puoliääneen sanat ennen, kuin niitä ymmärsi. Häntä viehättivät ainoastaan ne ilmoitukset, jotka koskivat orjia; sen tähden hän luki heti ensi sivulta nämä suurilla kirjaimilla painetut ilmoitukset:

"*Karanneita orjia (Kentuckyssä).*

Barnesilta neekeripoika Jim — elävänä tai kuolleena tuonnista 100 dollaria. Edwardsilta miesorja Dick ja naisorja Lucie — 200 dollarin palkinto; samoin naisorja Polly kahden lapsen kanssa — 200 dollarin palkinto.

Shelbyltä naisorja Elisabet yhden lapsen kanssa. (Jo ajetaan takaa.)" ja edelleen:

"*Laillinen orjain myynti.*

Oikeuden määräyksestä julkisesti myydään huutokaupalla tiistaina 20 päivänä helmikuuta Williamstownissa Kentuckyn valtiossa seuraavat neekerit:

Hagar, 60 vuoden ikäinen.

John, 30 " "

Ben, 21 " "
Saul, 25 " "
Albert, 14 " "

Myönti tapahtuu Blutchfordin tilan perillisten pyynnöstä.

Toimitusmiehet
Samuel Morris ja Thomas Flint."

Tätä toista kuulutusta tavaili Haley jotenkin kauan.

"Siinäpä olisi jotakin minulle", puheli hän hiljaa ja kääntyi sitte Tuomon puoleen, koska ei ollut muita joille olisi voinut ajatuksensa ilmoittaa. "Kuule Tuomo," sanoi hän, "sinua yksin ei kannata viedä etelään. Minun pitää ostaa vielä muita lisäksi. Me ajamme nyt suoraa päätä Williamstowniin, jossa minä saan olla orjain huutokaupassa ja toimitan sinut siksi aikaa sikäläiseen orjainvankilaan."

Tuomo levollisesti kuunteli tuota loukkaavaa ilmoitusta ja astui jo samana iltana Williamstownissa vankeuteen.

Seuraavana päivänä aamupuolella kokoutui paljo orjainkauppiaita ja muita ostajia huutokauppapaikalle ja myötäväksi määrätty orjat tarkasteltiin yksitellen.

Vaimo, jolla ilmoituksessa oli nimi Hagar, oli oikea neekeri sekä väriltään että kasvultaan. Hän oli ehkä kuudenkymmenen vuoden ijässä, mutta näytti paljon vanhemmalta, kun näet oli kovassa työssä heikontunut. Hän oli puolisokea ja leinistä vähän koukistunut. Juuri hänen vieressään oli hänen nuorin poikansa Albert, vilkkaan näköinen poika, koko lapsiparvesta ainoa, kuin hänelle oli jäänyt jäljelle. Mutta hänestä äiti näkyi iloitsevan ja ainoana huolena oli äidillä nyt, että heidät myötäisiin samalle herralle. Hyvän näköinen, vanha herra ostajien joukosta oli hänelle myöskin jo antanut hyvää toivoa.

Ensimmäisten joukossa, kuin tunkeutui orjia tarkastelemaan, oli Haley. Hän astui lähimmän neekerin luo, tunnusteli hänen ruumistansa ja hampaitansa ja teetti hänellä käsi- ja jalkaliikkeitä, sillä tavalla nähdäkseen hänen lihasvoimansa. Ihan samoin teki hän toisellekin orjalle ja tuli sitten pojan luo, jota hän käski hyppimällä ja juoksemalla näyttämään jäsentensä notkeutta.

"Albert myödään yhdessä minun kanssani", sanoi tuskaisesti äiti orjainkauppiaalle.

Haley ei ollut kuulevinaanakaan, vaan meni huutokauppapöydän luo odottelemaan myönnin alkua.

"No, mitä arvelette heistä?" kysyi uteliaasti eräs mies, joka oli tarkkaan katsellut HALEYN tutkimustoimia.

"Hm, minä ainakin huudan noita molempia nuorempia orjia ja tuota poikaa," vastasi hän.

"Vaan poika näkyy tosiaankin olevan myötävänä yhdessä äitinsä kanssa."

"Mitä se minuun koskee!" ärähti Haley. "Pojan minä ostan, vaan en vanhaa, sillä hän ei ansaitse edes suolaakaan, jonka saa. Minä en huoli hänestä, vaikka saisin hänet ilmaiseksi. Onhan hän puolisokea ja sitä paitsi rampa."

"Ero lapsesta saattaa äidin epätoivoon."

"Se ei ole minun asiani."

Huutokauppa alkoi. Vanha neekerivaimo tuskin uskalsi hengittää, veti poikansa luokseen ja sanoi vavisten:

"Pysy lujasti minussa kiinni, Albert, heidän täytyy ostaa meidät yhdessä."

"Voi, minä pelkään, että niin ei käy", vastasi poika arasti.

"Heidän täytyy, sillä enhän minä jaksa elää ilman sinua", vaikeroi vanha vaimo parka.

Miesorjat menivät pian kaupaksi ja huutokaupan pitäjä kääntyi poikiin päin.

"No, poika, näytävä sukkeluuttasi", sanoi hän, koskettaen häntä vasarallaan.

"O hyvä herra, myökää toki meidät yhdessä; johan se minulle luvattiin", pyyteli vanhus.

"Odota sinä, sinun vuorosi tulee viimeksi!" sanoi vasaramies äreästi ja tempasi pojan pois äitinsä sivulta.

Sukkeluus ja notkeus, jota pojan äsken oli täytynyt näyttää hyppimällä ja juoksemalla, saivat aikaan vilkkaan kilpailun. Ostajat taistelivat hyvän aikaa pojasta, kunnes Haley, joka tarjosi enimmän, sai hänet.

"Laupiaan Jumalan tähden, ostakaa toki minutkin!" vaikeroi äiti. "Älkää luulko että minä en enää mihinkään kelpaa. Osaan minä keittää, pestä vaatteita, puhdistaa huoneita..."

"Olehan tuossa!" torjui Haley. "Jo nyt olet kylliksi älissyt, ja minun aikani on täperällä."

Vanha Hagar tuli pian myödyksi. Se ihmisystävällinen mies, joka jo ennen oli hänen tähtensä puhellut huutokaupan pitäjän kanssa, sai hänet polkuhinnasta.

Muutamien päivän kuluttua oli Haley Tuomon ja ostettujen "tavarainsa" kanssa "La Belle-Rivière"-laivan kannella, joka kulki Ohio-jokea alas päin. Hän aikoi ostaa matkalla vielä lisää orjia ja sitte etelässä sitä varmemmin hyötyä. Höyrylaivassa oli paljo matkustajia, jotka ryhmissä seisoen kannella nauttivat hyvää matkailmaa. Laivamiehetkin olivat iloisissaan, laskivat leikkiä ja nauroivat. Iloisen seuran ikävänä vastakohtana olivat laivan tavararuumat. Siellä oli orjia ja tavaralaatikoita sekaisin. Murheellinen ja raskas oli neekerien mieli.

"Minulla on vaimo," sanoi John, yksi orjista, jotka Haley oli ostanut huutokaupasta, "eikä hän tiedä mitään, että minä nyt olen myöty."

"Missä hän sitte on?" kysyi Tuomo.

"Hän palvelee ravintolassa alempana tämän joen varrella. Jospa vain kerrankin saisin häntä vielä nähdä."

Hänen silmänsä kyyneltyivät ja samoin kaikkein muidenkin. Olivathan he kaikki samassa tilassa. Jospa jokainen ei ikävöinytkään vaimoa, niin oli toisilla ikävä isää tai äitiä tai lasta tai veljeä tai sisarta tai kaikkia yht' aikaa.

Ylhäällä kannella oli myöskin johduttu puhumaan orjain kaupasta.

"Ettekö usko," kysyi eräs nuori mies vanhemmalta, "että orjuus, jos syvemmälle katsotaan, on häpeä isänmaallemme? Sellaista ei pitäisi enää tapahtua."

"Se on riidanalainen kohta; voidaan puhua paljo sen puolesta ja sitä vastaan", kuului epämääräinen vastaus. "Minä olen kauan ollut etelässä ja olen melkein taipuvainen yhtymään siihen mielipiteeseen, että neekerit ovat orjina oikeastaan paremmassa tilassa kuin vapaina."

"Saattaa olla niinkin, mutta hirmuista on, että niin tunnottomasti loukataan niiden ihmisparkain tunteita."

"Ei meidän sovi omien tunteittemme mukaan arvostella sellaisten ihmisten tunteita", arveli vanhempi herra.

Nyt laiva pysähtyi siihen paikkaan, jossa Johnin mainitsema ravintola oli. Enin osa matkustajista tunkeutui rappujen luo katselemaan tulevia ja lähteviä, kuten aina on tapana. Kohta nuori neekerivaimo riensi laivaa kohti, tunkeutui kiireesti ihmisjoukon lävitse ja juoksi orjain luo, jotka oli tällä välin tuotu kannelle. Kaksi huudahtusta kuului ja vaimo lepäsi Johninsa sylissä, joka siten oli saanut toivonsa mukaan vielä kerran nähdä vaimoansa, mutta kuin he ehtivät ajattelemaan tuota pikaa tapahtuvaa ja tällä kertaa ehkä ainaista eroa, alkoivat molemmat itkeä.

Se nuori mies, joka äsken puheli vanhemman kanssa ja nyt näki tämän ilo- ja surunäytelmän, kääntyi Haleigh puoleen ja sanoi vakavasti, melkein nuhtelevasti:

"Herra, kuinka te voittekaan harjoittaa niin kirottavaa ammattia? Katsokaapa noita ihmisparkoja! Minä olen juuri kotiin palaamassa ja sydämmeni kuohuu ihastuksesta, jota se toivo herättää, että pian saan nähdä jälleen vaimoni ja lapseni; mutta sama laivakellon heläys, joka minulle on kotimatkan jatkamisen merkinä, on tälle onnettomalle avioparille elinkautisen eron merkki. Olkaa varma, teidän täytyy siitä kerran vastata Jumalan tuomioistuimen edessä!"

Orjainkauppias, jolla ei ollut sanaakaan puolustukseksensa, kääntyi vaiti pois ja meni laivan peräkannelle.

Vielä yksi uhri.

Matkaa jatkettiin ja seuraavana päivänä pysähtyi höyrylaiva pienen, vielä Kentuckyyn kuuluvan kaupungin rantaan. Siinä läksi muutamia matkustajia pois laivasta, ja Haleykin meni ostamaan minkä mitäkin. Vaan kohtapa hän jälleen palasi seurassansa nuori mulattivaimo ja hänellä lapsi käsivarrella, jotka hän oli juuri äsken ostanut.

Tämä nuori vaimo oli hyvin siistissä puvussa ja neekeri kantoi hänen pikku arkkuansa. Pitkän aikaa astuskeli hän kannella, leikitellen lapsensa kanssa, ja istahti sitte arkulleen, jonka neekeri oli laskenut muiden matkustavaisten tavarain joukkoon.

Sittemmin tuli Haley hänen luoksensa ja puhui hänelle jotakin, jota Tuomo, vaikka sattumalta istuikin aivan lähellä, ei ymmärtänyt. Vaan hän huomasi varsin hyvin, että mulattivaimo siitä hyvin hämmästyti ja kiihtyi.

"Ei, sitä minä en usko!" sanoi hän kuuluvasti. "Te vain laskette rumaa leikkiä."

"Vielä mitä, en minä ole sillä mielellä", vastasi orjainkauppias. "Jos et usko minun sanojani, niin katso tätä! Se on kauppakirja ja siinä on tähänastisen herrasi oma ja oikea allekirjoitus."

Hän samalla veti esiin paperin ja tunnottomasti antoi sen vaimolle.

"No, mitäs nyt sanot?"

"En minä sittekään voi mitenkään uskoa, että herrani olisi minua niin pettänyt."

"Saatathan kaikilta näiltä herroilta tiedustaa, onko paperi oikea." — "Olkaa hyvä," sanoi hän eräälle ohi astuvalle matkustajalle, "lukekaa nämä pari riviä tälle uskomattomalle! Hän ei usko minua."

"Kyllä tämä on ihan selvä", selitti matkustaja. "Tämä on myöntikirja herra John Fosdickilta, joka tässä selittää antaneensa mulattivaimon Lucien lapsineen eräälle Haleylle. Kaikki on ihan laillisessa kunnossa."

Lucien kiihkoiset sanat ja liikkeet kokosivat tuota pikaa siihen koko joukon uteliaita ja orjainkauppias selitti lyhyesti heille, mistä oli puhe.

"Minun herrani sanoi minulle, että minut viedään Louisvilleen samaan ravintolaan, jossa mieheni on työssä!" vaikeroi vaimo.

"Sen hän on valehdellut", sanoi joukosta joku, joka myöskin oli katsahtanut kauppakirjaan.

"No, sitte siitä ei enää ole mitään puhumista", sanoi Lucie, ja hänen äskeinen kiihkonsa muuttui yht'äkkiä kylmäksi levollisuudeksi. "Mitä on tehty, se on tehty."

Hän ei puhunut enää sanaakaan, kääntyi seljin orjainkauppiasaan ja katsoa tuijotti aaltoihin. Hiljainen tuulen henki siveli sääliäisesti hänen otsaansa. Hän kumartui lapsensa puoleen ja suuteli sitä.

"Onhan se oikein sievä lapsi", virkkoi eräs matkustaja, joka jo kotvasen oli katsellut äitiä ja lasta. "Kuinka vanha on poika?" kysyi hän suoraan äidiltä.

"Lähes vuoden vanha", vastasi Lucie.

Herra taputteli poikasen poskea ja tarjosi hänelle sokuripalaa, jonka poikanen heti sieppasikin ja pisti suuhunsa.

"Sukkela poika!" virkahti mies hyvillään ja meni sitte laulaa hyräillen menojaan. Peräkannella tapasi hän Haleyn, jonka hän jo tiesi Lucien omistajaksi, ja koetti kiertelemällä alottaa keskustelua hänen kanssansa. Tarjoten orjainkauppiaille sikaria sanoi hän:

"Te teitte hyvän kaupan ostaessanne tuon orjavaimon, joka on tuolla etukannella, ja arvattavasti tahdotte hänestä jotenkin kallista hintaa."

"Tietysti", vastasi Haley puhaltaen suustaan paksun savupilven.

"Kaikissa tapauksissa viette hänet etelään, vai mitenkä?" kysyi mies edelleen.

Haley ainoastaan nykähytti päätänsä.

"Jollekin maanviljelijälle vai kuinka?"

"Niin, minua on pyydetty ostamaan jotakuta orjaa eräälle maatilalle ja sinne minä aion toimittaakin hänet. Hän on hyvä ruuanlaittaja ja hänen sormensa soveltuvat myöskin varsin hyvin kokoomaan puuvillaa. Minä toivon hänestä saavani melkoisen summan. Tuo lapsi nulikka vain on vastuksina."

Nytpä herra sai tietää, mitä juuri tahtoikin.

"Niin tosiaan", myönsi hän nykäyttään olkapäitään, "puuvillan viljelyksillä ei voida käyttää sellaista lasta mihinkään."

"Jospa vain saisin ihmisellisesti sen myödyksi."

"Ihmisellisesti"-sana ei tarkoittanut lasta, vaan hintaa.

"No, mitä te sitte oikeastaan tahdotte siitä?" kysyi toinen.

"Jos itse kasvatan pojan," puheli orjainkauppias, "niin voin ehkä jo puolen vuoden päästä saada hänestä sata ja vuoden päästä kaksi sataa dollaria ja enemmänkin. Jos minä nyt rupeisin myömään häntä, niin en antaisi ainakaan vähemmästä kuin viidestäkymmenestä."

"Sepä vahinko," arveli toinen, "kolmekymmentä dollaria minä hänestä maksaisin, vaan en yhtään päälle."

Haley mietti tarkemmin.

"Minä ehdotan teille jotakin," sanoi hän sitte; "pankaamme riitaraha kahtia, niin minä tyydyn siihen. Neljäkymmentä dollaria siis."

"Neljäkymmentä dollaria", sanoi toinenkin ja luki rahat. Siten oli kauppa tehty.

"Vielä yksi asia. Milloin lähdette laivasta?" kysyi Haley.

"Hyvin pian, minä matkustan ainoastaan Louisvilleen asti."

"Louisvilleenkö? Sepä sopii mainiosti! Siihen asti tulee pimeä ja poikanen ehtii nukkua. Minä kyllä toimitan sitte niin, että te pääsette hänen kanssansa rauhassa lähtemään. Ei mikään ole minulle niin vastoin mieltä, kuin huuto ja melu."

Oli kirkas, tyyni ilta, kuin höyrylaiva saapui Louisvillen rantaan. Nuori mulattivaimo oli juuri tuudittanut lapsensa suloiseen uneen ja laski sen matkustavaisten tavarain lomaan. Itse hän sitte kiiruhti laivan rantalaitaan katsomaan, eikö ehkä hänen miestensä näkyisi niiden passarineekerien joukossa, jotka laivasillalla seisovivat odotellen, eikö kukaan tarvitsisi heidän palvelustansa.

Silloin juuri orjainkauppias otti nukkuvan lapsen ja antoi ostajalle, viittaamalla käsien olemaan vaiti. Silmänräpäyksessä mies katosi väen tungokseen.

Jo soi kello ja höyrylaiva läksi taas liikkeelle. Mulattivaimo palasi entiselle paikalleen, mutta...

"Missä on minun lapseni!" huusi hän valittavalla äänellä.

Haley meni hänen luoksensa ja koetti rauhoittaa häntä.

"Lucie," sanoi hän, "kuten näet, on lapsesi poissa. Mutta, ajattelehan, ennemmin tai myöhemmin olisi sinun kuitenkin täytynyt kadottaa hänet. Etelään sinä et olisi missään tapauksessa voinut viedä häntä kanssasi. Minä möin lapsen kunnan miehelle, joka paremmin kasvattaa sen, kuin sinä olisit koskaan voinut."

Orjainkauppias oli jo ammoin saavuttanut tuon tylyn tunnottomuuden, joka halveksivasti katselee muiden mielenliikutuksia. Sen tähden häntä ei myöskään ollenkaan pelottanut mulattivaimon hurja epätoivon katse; hän vain ihmetteli, että vaimo ei ruvennut vaikeroimaan eikä parkumaan, johon hänen korvansa olivat aikaa sitte tottuneet.

Mitään valitushuutoa ei tullut. Lucie oli rauenneena vaipunut maahan ja ainoastaan epäselvä tuskan puhallus nousi hänen rinnastansa. Äidin sydämmeen oli liian kovasti koskettu.

Tuomo oli nähnyt koko tapauksen. Hänen sydämensä oli pakahtua katsellessa niin julmasti kohdeltua äitiä, joka siinä makasi ihan kuin hengetönä. Hän koetti myöskin lohduttaa häntä hurskailla lauseilla ja osoittaa sen tykö, joka kaikki kääntää parhaaksi ja kuulee hyljättyjen rukoukset.

Mutta hänen vaikka hellästikin aljetut lohdutuskokeensa olivat turha vaiva, hänen sanansa eivät löytäneet tietä vaimon sydämmeen, jota hurjat mielikuvitukset pimensivät.

Pimeä oli yö ja kaikkialla vallitsi syvä hiljaisuus, jota ainoastaan laivan ratasten yksitoikkoinen loiskatus häiritsi. Tuomoa omat ja mulattivaimon kärsimykset niin ahdistivat, että hän ei voinut nukkua. Arkulla maaten piti hän tarkkaan silmällä kaikkia Lucie paran liikkeitä. Viimein sentään painuivat hänen silmänsä kiinni.

Kauan jälkeen puoliyön Tuomoa säikäytti hiljainen liike. Hän nousi puoleksi ylös, hieroi silmiään ja katsahti sinne päin, jossa nuori vaimo oli maannut. Sija oli tyhjä! Vaan samalla hän näki pimeän haamun hiipivän ohitse ja heti sen jälkeen kuului pulskaus vedestä. Hän juoksi laivan laidan luo, mutta liian myöhään. Vaimo parka oli päässyt lepoon kosteaan hautaan.

Haley, tultuaan seuraavana aamuna aikaisin kannelle, ensi työkseen tarkasteli orjiansa. Hän kiukustui hyvin, kun mulattivaimoa ei mistään ruvennut löytämään.

"Missä hän nyt piileksii?" kysyi hän mieltävästi itsekseen. "Hän ei ole mitenkään voinut karata pysäyspaikoissa maalle, sillä joka paikassa olin minä katsomassa. Kello kymmenen, kaksitoista, kaksi oli hän vielä laivassa. Kello neljä samoin. Mihin helvettiin hän nyt on päässyt?"

Hän sattumalta katsahti Tuomoon, jonka paljonsanova silmäys herätti hänen huomiotansa. Hän heti vaati häntä sanomaan totuuden, jota hän jo itsekkin aavisti. Tuomo ilmoitti hänelle, mitä tiesi. Orjainkauppias ei näyttänyt hämmästyvän eikä kummastuvan; sellaisiinkin tapauksiin oli hän tottunut. Moni muu orja oli hänen käsissään kuollut taikka hänen nähtensä surmannut itsensä. Hänestä oli silloin aina vain yksi asia ollut kiusoittava: vahinko, joka siitä hänelle tuli, ja varomattomuus, joka sen oli tuottanut. Niinpä hän nytkin kävi äkeissään, vaan yleensä sentään hyvin levollisena istumaan, otti esiin tilikirjansa ja kirjoitti hukkuneen vaimo paran ostohinnan vahinkojen ja tappioiden joukkoon.

Seitsemäs luku.

Ylhäinen herra.

Meidän täytyy nyt jättää Tuomo kärsimyksinensä ja muistella muita henkilöitämme.

Sumuisena päivänä myöhään iltapäivällä eräs matkustaja pysähtyi yksinkertaiseen "Seppälän" ravintolaan Kentuckyssä. Tämä herra, jonka me helposti tunnemme Yrjön entiseksi isännäksi, tehtaanomistaja Wilsoniksi, sai täpötäydessä vierashuoneessa ainoastaan toin tuskin sijaa uunin vieressä. Aikansa kuluksi otti hän pöydältä sanomalehden ja luki siitä ilmoituksen, joka Jo ensi silmäyksellä veti puoleensa koko hänen huomionsa.

"Minulta allekirjoittaneelta", kuului se, "on mulatti Yrjö karannut. Hän on kuusi jalkaa pitkä, tukka on ruskea ja kiharainen, ihon väri vaalea. Ollen hyvin opetettu ja osaava puhua kauniisti sekä kykenevä ottamaan vastaan sivistystä hän luultavasti koettaa olla olevinaan täysivalkoinen. Tuntomerkkinä on hänellä seljässä ja hartioilla syviä arpia ruuskasta, ja hänen oikeassa kädessään on poltetun L-kirjaimen merkki. Joka hänet minulle elävänä jälleen tuo, saa minulta palkinnoksi viisi sataa dollaria, puolet siitä maksan minä sille, joka minulle tuo riittävän todistuksen, että hänet on surmattu. James Legrée Louisianasta."

Wilson luki tämän kuulutuksen kahdesti ja kolmestikin, sillä muistihan hän varsin hyvin nuoren miehen, jota tässä julkisella kuulutuksella vainottiin. Muhkearuuminen mies, joka piti jalkojaan uunin reunuksella, oli Wilsonin olkapään ylitse lukenut saman ilmoituksen sana sanalta.

"Tunnetteko te sen nuoren miehen, josta tuossa puhutaan?" kysyi hän uteliaasti.

"Tottahan", vastasi Wilson ikään kuin kerskaton. "Hän työskenteli kauan aikaa minun tehtaassani ja oli taitavin kaikista minun työmiehistäni. Hänellä on kekseliäs pää ja..."

"Ja hänen isäntänsä ottaa siitä hyödyn, tekee siitä rahaa ja kiitokseksi painaa pojalle polttomerkin oikeaan käteen!"

"Te olette ihan oikeassa, herra", sanoi Wilson, sillä nämä toisen sanat olivat ihan kuin hänen sydämmestään lähteneet. "Ken on saanut sellaisen miehen orjakseen, kuin Yrjö on, eikä osaa häntä paremmin kohdella, kuin Legrée on tehnyt, hän tosiaan ansaitseekin kadottaa hänet."

Keskustelun keskeytti keveiden vaunujen pysähtyminen oven eteen. Niissä sievissä koreissa vaunuissa istui komeapukuinen herra, neekerikuski palvelijana. Kaikki vierashuoneessa olijat riensivät heti ikkunain luo tai ovelle tyydyttämään uteliaisuuttansa. Tulija astui juuri alas vaunuista.

Hän oli nuori, hoikkavartaloineen mies, kasvot elävät ja tukka loistavan musta, vähän käherä.

Jalomuotoisesta nenästä ja ruumiin arvokkaasta ryhdistä saattoi häntä luulla espanjalaiseksi kreoliksi. Keveästi ja ylhäisesti astui hän vierashuoneeseen, tervehti läsnäolijoita reippaasti ja huolettomasti, puheli pitkän ajan isännän kanssa ja tilasi häneltä yösijan. Vieraskirjaan kirjoitti hän: Henry Butler, Oaklandsista, Shelbyn piiristä.

Syötyään vähän illallista otti hänkin käteensä sanomalehden ja luki edellä mainitun kuulutuksen. Sen johdosta sanoi hän ikään kuin ohimennen mustalle palvelijalleen, joka seisoi vieressä:

"Tässä kuulutetaan pitkävartaloista mulattiorjaa, jolla on ruskea tukka, hyvin vaalea iho ja poltettu merkki oikeassa kädessä — Jim, eiköhän se voisi olla se nuori mies, jonka näimme viimeisen edellisessä kylässä?"

"Hyvin mahdollista, herra Butler, ainoastaan polttomerkkiä en muista", vastasi Jim.

"Sitä tosin en minäkään katsonut", puhui ylhäinen herra haukotellen ja heitti lehden jälleen pois. Sitte hän meni isännän luo ja pyysi laittamaan huonetta kuntoon, niin pian kuin mahdollista, koska hänellä vielä ennen maata menoa oli paljo kirjoittamista siellä.

Tehtaanomistaja Wilson hyvin oudosteli herra Butlerin ulkomuotoa. Hän tarkasteli häntä joka puolelta ja muisteli eikä kuitenkaan muistanut, milloin tai missä hän oli hänet nähnyt. Joka kerran, kuin Butler puhui, hän ihan säpsähti ja yritti puhuttelemaan häntä, mutta aina pidätti häntä vieraan erittäin kylmä katse. Viimein näytti herra Butler itse ajattelevan toisin ja tullen Wilsonin luo sanoi ikään kuin kummastellen.

"Toden totta, teidän olette herra Wilson? Suokaa anteeksi, että minä en heti tuntenut teitä. Tottahan minua, vielä muistatte, minä olen Butler Oaklandsista Shelbyn piiristä."

"Kyllä tosiaankin", änkytti Wilson. Hän oli kyllä asioissa erään Butlerin kanssa, mutta se Butler oli sivistymätön ja raaka mies. "Kummallista", ajatteli hän sitte itsekseen.

Juuri silloin tuli palvelija ilmoittamaan, että huone oli kunnossa.

"Pidä huolta arkusta, Jim!" käski vieras ja kääntyi sitte ystävällisesti Wilsonin puoleen. "Hyvinpä sattuikin, että tapasin teidät täällä," sanoi hän, "sillä minä olen jo kauan aikonut puhella kanssanne erästä kauppa-asiasta. Ettekö olisi niin ystävällinen, että tulisitte minun huoneeseeni, siellä saisimme ihan rauhassa puhella kaikki asiamme."

Herra Butler astui edeltä ja Wilson seurasi. Molemmat saapuivat suureen, tilavaan huoneeseen, jonka Butler, palvelijan poistuttua, huolellisesti pani lukkoon. Wilson ei tiennyt, mitenkä hän yht' äkkiä tunsii olevansa vieraan syleilyksessä.

Siitä päästyään hän astui pari askelta takaperin ja silloin hänen silmänsä yht' äkkiä aukesivat.

"Yrjö!" huudahti hän, "tekö se olette?"

"Niin, minä se olen", sanoi nuori mies hymyillen.

"No ihmettä, tätä minulle ei olisi unissakaan johtunut mieleen! Mutta mitenkä teillä on tämä puku ja tämä muoto?"

Yrjö hymyili. "Hyvin yksinkertainen asia se on. Saksanpätkinän kuorten mehulla värjäsin ihoni kellertävän värin ruskeaksi kuten Etelä-Amerikan kreoleilla, ja ruskean tukkani värjäsin mustaksi. Se, kuten näette, soveltuu minulle oivallisesti, eikä kukaan arvaa näin ylhäistä muukalaista Yrjö-orjaksi."

"Kuitenkin te pelaatte hyvin vaarallista peliä, rakas Yrjö", arveli Wilson miettivästi.

"Niin täytyy tapahtua", sanoi Yrjö uljaasti. "Joko — tahi!"

Wilson astui pitkän aikaa huoneessa edes takaisin. Hän oli hyvänluontoinen mies, mutta vähän ahdasmielinen. Niinpä hän esimerkiksi nytkään ei oikein saanut soveltumaan yhteen kahta asiaa; hän kyllä toiselta puolen mielellään tahtoi auttaa Yrjöä pääsemään onnellisesti pakoon, vaan toiselta puolen hän oli rauhaton siitä, eikö hän siten tehnyt vastoin maan lakeja ja olevien olojen järjestystä.

"Katsokaas, Yrjö," sanoi hän kauan mietittyään, "minua ei oikeastaan ihmetytä ollenkaan, että olette karannut lailliselta herraltanne; päin vastoin on se minusta hyvin ymmärrettävä; mutta on se kuitenkin omituinen kohta, sillä..."

"No, mitenkä niin?"

"Laki nyt tekee erotuksen mustan ja valkoisen välillä, ja neekereihin te sentään kuulutte, vaikka ihonne väri onkin vaalea", arveli Wilson, pääsemättä oikeaan ajateltuun johtopäätökseensä, kun näet Yrjön oudosteleva katse saattoi hänet hämilleen.

"Te tarkoittatte, että neekeri tässä maassa on asetettu alempiarvoiseksi kuin valkoverinen..."

"Ja että te karkaamisellanne teette vastoin isänmaanne lakeja."

"Isänmaaniko?" kysyi Yrjö kummastellen. "Minulla ei ole mitään isänmaata eikä mitään kotia, ei ainakaan vielä tällä hetkellä."

"Älkää toki puhuko niin vastoin raamattua, Yrjö! Joka ihmisellä on isänmaa, vaikkapa vain nimeltä. Mutta, ottamatta sitä lukuun, muistattehan, että Herran enkeli käski Hagaria palamaan emäntänsä luo ja että apostoli Paavali lähetti Onesimuksen takaisin herransa tykö."

"Te vetoatte raamattuun; neuvotteko siis minua luopumaan edelleen pakenemasta?"

"En suinkaan, minä en tahdo sillä mitään sanoa", kierteli Wilson, eksyttyään ristiriidasta toiseen. "Minä vain ajattelin, että meidän ihmisten pitää tyytyä jumalallisen sallimuksen määräyksiin."

Yrjö seiso siinä, katkera hymy huulilla.

"Teidän on helppo puhua, herra Wilson, mutta tahtoisinpa tietää, mitä te sanoisitte, jos indiaanit yht' äkkiä yöllä tulisivat, veisivät teidät pois vaimonne ja lastenne luota ja pakottaisivat teitä elinkautenne viljelemään maissia heille? Katsoisittekohan silloin olevanne velvollinen tyytymään siihen vai ettekö pikemmin katsoisi ensimmäistä hevosta, joka sattuisi käsiinne, luojan lähettämäksi? Ja nyt, katsokaapa minua. Minä olen aivan täydellinen ihminen kuten tekin, rakastan vaimoani ja lastamme kuten te ja katson pakoa ainoaksi paremman tulevaisuuden mahdollisuudeksi. Muuten olen minä myöskin varustautunut pahimpainkin tapausten varalle" — hän avasi nuttunsa ja näytti kahta pistoolia ja pitkää metsäyspuukkoa, jotka olivat vyössä — "minä olen valmis ottamaan vastaan vainoojiani eivätkä he vie minua etelään."

Tähän loppuivat Wilsonin neuvot ja vastustelut, hän vaipui tuolille ja oli hyvän aikaa vaiti.

"Mutta, hyvä ystävä", sanoi hän viimein, "teidän olisi pitänyt jo ammoin olla kaukana täältä. Kuinka kauan siitä oikeastaan on, kuin te karkasitte herra Legréen luota?"

"Kolme kokonaista viikkoa. Mutta minä ihan tahallani viivyn täällä Kentuckyssä. Minun luullaan olevan paljon etempänä, kuin todella olen, ja se on minulle suureksi eduksi. Sill' aikaa, kuin Legréen vainukoirat minua etsivät kaikkialta Ohiota, saatan minä ihan häiriöttä viipyä täällä. Mutta minulla ei nyt enää ole malttia. O, ainoastaan se voi käsittää, miten minä ikävöitsen vapautta, joka on kuten minä aikaisimmasta nuoruudestaan asti saanut näännytä orjuuden kahleissa!"

"Onko teillä sitte ollut niin paljon kärsimyksiä? Te ette niitä koskaan kertoneet minulle."

"Vaan nyt minä kerron. Kuin olin kuudennella vuodella, silloin minut jo myötiin yhdessä ensimmäisen herrani koirain ja hevosten kanssa, tilaa rasittavain velkojen suoritukseksi. Minä näin, mitenkä äitini ja hänen seitsemän lastansa huutokaupalla myötiin, ja kuulin hänen vaikeroimisensa joka kerran, kuin joku lapsista annettiin toiselle ostajalle. Minut itseni satoi eräs ihmishirviö kiinni hevosensa satulaan ja ratsasti pois. Näistä omaisistani en ole koskaan sen jälkeen saanut mitään tietoa. Vuosia kului, minä kasvoinkin, ja jo silloin näytti elämä minusta ijankaikkisuudelta. Sillä ei minulla ollut yhtään iloista hetkeä; ei isää, ei äitiä, ei sisarta, ei veljeä, ei yhtään elävää sielua ollut ottamassa osaa minun elämäni vaiheista. Ei minulla ollut mitään muuta kuin ruoskaa kyllänti. Usein oli minulla niin nälkä, että olisin iloinnut, jos olisin saanut kalvaa luita, joita koirille heitettiin. Mitä iloisuus merkitsi, minä en tiennyt. En minä ollut koskaan ennen kuullut yhtään ystävällistä sanaa, kuin pääsin teidän tehtaaseenne työhön. Te, herra Wilson, olette ohjanneet minua hyvään päin, te rohkasitte minua ja teitte minulle elämän jälleen jonkin arvoiseksi. Teitä ja vaimoani Elisabetia tulee minun kiittää, että olen tullut temmatuksi pois kurjuuteni yöstä. Mutta mitä tapahtui? Vaan tiedättehan sen! Herrani tuli yht' äkkiä ja raastoi minut pois työstä, ystävien ja kaiken luota, kuin minulle oli rakasta ja kallista. Ja mitä varten? Näyttääkseen minulle, kuten hän sanoi, että minä olin vain neekerikoira! Minä kysyn teiltä, sanotteko niitä lakeja, jotka äidiltäni, sisaruksiltani ja minulta itseltäni ovat särkeneet sydämmen, sanotteko te niitä vielä nytkin minun isänmaani laeiksi. Minä vasta silloin saan isänmaan, kuin saavutan vapauteni, ja sen isänmaan lakeja minä myöskin tottelen. Mutta ken siihen asti koettaa minua ottaa kiinni, hän varokoon, sillä minä en jätä mitään keinoa käyttämättä! minä taistelen vapauteni puolesta niin kauan, kuin kykenen hengittämään!"

Nämä syvimmän tunteellisuuden innolla lausutut sanat vaikuttivat mahtavasti hyväntahtoisen miehen mieleen. Hän pyyhkäsi ensin pois kyyneleen, joka oli äkkiarvaamatta herahtanut hänelle silmään, ja

hypähti sitte tavattoman vilkkaasti ylös.

"Ainahan minä olenkin sanonut," puhui hän, "että orjuus on oikea kirous! Niin, niin, rohkeasti vain eteen päin, Yrjö, mutta samalla hyvin varovaisesti, ja ennen kaikkea ei mitään ihmisveren vuodatusta! Tiedättekö te jo, että myöskin vaimonne Elisabet on samoin pakosalla?"

"Olen minä sen kyllä kuullut. Mutta minne päin hän on lähtenyt ja tokko minä häntä koskaan enää löydän, sen tietää yksin Jumala."

"Toivokaamme kuitenkin", lausui tehtaanomistaja, etsien jotakin taskuistaan. "Tässä Yrjö, tehkää minulle mieliksi ja ottakaa tämä!" lisäsi hän sitte, tarjoten setelitukkaa.

"Jumala varjelkoon minua käyttämästä hyväkseni teidän jalomielistä tarjoustanne", vastusti Yrjö liikutettuna. "Minulla on, mitä tarvitsen, ja toivon sillä tulevani toimeen, kunnes, jos Jumala suo, pääsen Kanadaan."

"Älkää ollenkaan estelkö, vaan ottakaa ne! Eihän voida tietää, mihin tilaan ja pulaan vielä joudutte."

"No, tapahtukoon sitte tahtonne, mutta ainoastaan sillä ehdolla, että saan maksaa ne teille takaisin heti, kuin jaksan."

"Maksakaa, jos välttämättä tahdotte. Mutta nyt, kuka se nuori neekeri on, jonka olette ottaneet kuskiksenne."

"Hän on perin uskollinen poika. Jo toista vuotta sitte paettuansa Kanadaan sai hän kuulla, että hänen herransa kiukuissaan onnistuneesta paosta kosti hänen äidilleen ja häntä ruoski veriin asti. Sen tähden on hän palannut koko tämän pitkän matkan ja koettaa nyt saada äitiänsäkin pois viedyksi. Ensin hän kuitenkin saattaa minua Ohioon ystävien luo, jotka häntäkin ovat auttaneet."

"Kaikki vaarallista, hyvin vaarallista", arveli Wilson, päätänsä pudistellen. "Vaikka asia onkin hyvin taitavasti mietitty, niin se sentään on hyvin uskalias, ja suuri vaara siinä on. Johan sekin on uhkarohkeata, että näin ihan suoraa päätä ajatte lähimpään ravintolaan."

"Näyttääkö se teistä niin uskaliaalta?" herra Wilson. "Juuri sen tähden, että tämä ravintola on niin lähellä, minun kaikkein vähimmin arvataan olevan täällä. Sitä paitsi olen minä nykyisessä puvussani niin tuntematon, että yksin tekin ensinnä kokonaan petyitte."

"Entä polttomerkki kädessänne?"

"Ei sekään minua saata ilmi", sanoi Yrjö. "Mitä muuta varten herra Butler käyttää hienoja hansikkaitansa? Ennen huomispäivän koittoa lähden jälleen matkalle ja neljänkolmatta tunnin kuluessa toivon pääseväni Ohioon. Tietysti minä matkustan ainoastaan päivällä, poikkean ainoastaan paraimpiin ravintoloihin ja syön ylhäisimmässä seurassa. Sillä tavalla luullakseni ei kukaan arvaa minua karanneeksi orjaksi. Jos kuitenkin joutuisin kiinni, niin, herra Wilson, tässä on neula, vaimoni joululahja kaulaliinani koristeeksi. Ehkä teidän on mahdollinen toimittaa se joskus hänen käsiinsä. Viekää hänelle samalla minun siunaukseni ja sanokaa hänelle, että hänen pitää kaikin tavoin pyrkiä Kanadaan ja siellä kasvattaa Harrymme vapaaksi mieheksi."

"Jos suinkin mahdollista on, niin pyyntönne tulee täytetyksi. Toivokaamme nyt molemmat kaikki käyvän hyvin. Jumalan haltuun, rakas Yrjö, ja hyvästi nyt toistaiseksi!"

Sydämmellisesti pudistettuaan toistensa kättä erosivat he.

Kahdeksas luku.

Vapaana!

Meiltä jäi Elisabet siihen, kuin hänen onnistui uskaliaisuudellaan ja uhraavaisuudellaan päästä Ohiojoen toiselle rannalle.

Ja hänellä oli onnea. Sillä ennen kuin hän ehti päästä joen jäisen ja jyrkän rannan yli, riensi sattumalta lähellä oleva mies ihmeissään hänelle vastaan ja ystävällisesti auttoi hänet maalle. Elisabet luottavaisesti ilmoitti hänelle, mikä hänet oli pakottanut tähän uhkarohkeaan tekoon, ja se ihmisystävällinen mies otti hänet vierasvaraisesti vastaan.

Tämä uusi suojelija, herra Bird, oli äskettäin kuoleman kautta kadottanut lapsensa ja osoitti suurta sääliä pikku Harryä kohtaan, joka oli melkein saman ikäinen. Hän osasi myöskin varsin hyvin käsittää tunteet, jotka liikkuvat Elisabetin sydämessä, ja päätti auttaa häntä edelleen pakenemaan. Hän ei voinut kehoittaa Elisabetia kauan viipymään luonansa, sillä takaa ajajat, jotka varsin hyvin tunsivat nämä seudut, saattoivat täällä varsin helposti päästä oikeille jäljille. Hän sen tähden päätti viedä jo samana yönä Elisabetin erään ystävän luo, joka melkein yksikseen asui metsässä ja sydämmestään vihasi orjainkauppaa. Tämä kunnan mies Van Tromp oli siirtynyt pois etelästä yksinomaan siitä syystä, että hän ei ollut kauemmin voinut katsella tunnotonta kohtelua. Ollen vakuutettu orjuuden vääryydestä olisi hän ennemmin antanut henkensä, kuin jättänyt hänen suojelukseensa tuodun pakolaisen vainoojainsa käsiin.

Sen kaiken tiesi Bird ja sen tähden katsoi syystä kyllä ystävänsä kotoa sopivimmaksi pakopaikaksi. Hän itse tahtoi viedä Elisabetin lapsineen sinne, hän kun ei kylliksi luottanut kuskiinsa, jota paitsi hän tiesi tien sinne kulkevan vaarallista suota myöten, jossa oli vaikea löytää varmaa ja luotettavaa ylipääsypaikkaa. Ensin täytyi molempain vahvistaa itseään voimakkaalla ravinnolla, Elisabetin jalat, jotka olivat haavoittuneet terävillä jäälautoilla, sidottiin huolellisesti, ja vasta sitte Bird valjastutti hevosen, sanoen kiireellisiä asioita pikaisen lähtönsä syyksi, ja ajoi äidin ja lapsen kanssa pois yön pimeään.

Vastaanotto Van Trompin perheessä oli ihan toivon mukaan. Elisabetia, jolle Bird oli vielä antanut kymmenen dollarin setelin, kohdeltiin hyvin ystävällisesti, ja monta päivää leväten virkistyi hän vähitellen viime ajan tuskasta ja ponnistuksista.

Tällä välin olivat Haleyn palkkaamat orjain ajajat Sampson Loker ja Rikard Marks innokkaasti vakoilleet koko seudun, ja viimein oli heidän onnistunut löytääkin Elisabetin jäljet. He saivat varman selon hänen lyhyestä olostaan Birdin talossa ja seurasivat sieltä pakolaisen matkaa askel askeleelta. Lokerin vainukoirat olivat hyvänä apuna.

Van Tromp sai kohta vihiä orjain ajajain menestyksestä ja mietiskeli itsekseen, mitenkä hän heidän puuhansa saisi paraiten tyhjäksi tehdyksi. Vaikka hän oikeastaan ei peljännytkään heitä eikä heidän apulaisiansa, niin hän kuitenkin oli huolissaan, että Elisabet joutuisi liaksi ahdistukseen ja siten tapahtuisi haittaa hänen pakenemiselleen. Kohtapa Van Tromp keksikin keinon. Elisabetin piti lapsineen lähteä taas matkalle ja tällä kertaa erään kveekariperheen luo, jossa hän saattoi pysyä vielä paremmin salassa ja helposti myöskin saada sopivaa tilaisuutta matkustaa edelleen. Niin tehtiinkin.

Elisabet saapui onnellisesti kveekariperheen luo. Pian hän tutustui näihin uusiin ystäviin ja iloiset tulevaisuus-toiveet täyttivät hänen sydämensä.

Kveekarit, vaikka heissä onkin monta omituisuutta, jotka pilkanhaluinen maailma on kaivellut esiin, ovat hyviä ihmisiä ja heidän elämänsä ja käytöksensä perusaatteena on rakkaus lähimmäisiä kohtaan. Harvinaisen kärsivällisesti sietävät he kanssaihmistensä heikkouksia, ja heidän inhonsa kaikkia raakuuden tekoja ja kaikkea vääryyttä kohtaan on vilpiton. Niinpä kveekarit olivatkin ensimmäiset tarjoomassa karanneille Pohjois-Amerikan orjille turvaa ja suurimmalla ihmisystävyydellä pitämässä huolta heidän pääsemisestään vapauteen. Siten he tarkasti tutustuivat orjain ajelijain temppuihin ja toiselta puolen myöskin keksivät keinoja tehdä niitä tyhjiksi. Sitenpä karannut orja, joka uskoi asiansa näiden rauhaa rakastavain ihmisten huomaan, ainoastaan aniharvoin joutui vainoojiensa käsiin.

Tietysti sellainen mies kuin Yrjö tiesi kaikki ne asianhaarat. Ne ystävät, joita hän oli puhellessaan Wilsonin kanssa maininnut ja jotka myöskin olivat auttaneet pakoon hänen kuskinsa neekeripoika Jimin, olivat juuri sellaisia kveekareja. Kuin siis Yrjö sai sopivan tilaisuuden paeta Ohioon, tiesi hän ihan tarkkaan mihin ensinnä kääntyä. Ja kun kveekareilla on oma eri siirtokuntansa ja heillä siten on keskenään paljo yhteyttä, niin Yrjö, saavuttuaan Ohioon, tuota pikaa sai tiedon Elisabetin olopaikasta.

Kuin Elisabetia oli hänen tähänastisten mielenahdistuksiensa mukaisesti valmistettu kestämään suurta iloa, saatettiin Yrjö eräänä iltana hänen suojelijansa asuntoon, ja siellä molemmat puoliset rauhassa riemuitsivat onnellisesta jälleennäkemisestä.

Mutta eivät pakolaisemme vieläkään olleet ihan turvassa. Nyt oli ensinnä saatava heidät Sanduskyyn, joka oli Ohion pääsatama Erie-järven rannalla ja josta heidän sitte oli höyrylaivalla päästävä Kanadaan. Ja nopeasti täytyi toimia, sillä takaa-ajajat eivät suinkaan vitkastelleet, kuten eräs kveekari Pinehas oli saanut tietää. Hänen oli näet äskettäin täytynyt olla yötä eräässä ravintolassa ja silloin hän oli kuullut kahden orjainajajan keskustelun, heidän sitä huomaamattansa. Nämä orjain ajajat olivat juuri Loker ja Marks, ja Pinehas maaten viereisessä, ainoastaan vaateverhoilla siitä erotetussa huoneessa kuuli selvään koko heidän kiinniotto-suunnitelmansa.

Nämä molemmat ajomiehet tiesivät Yrjön karkaamisen ja hänen kiinniottamisestaan luvaton palkinnon ja tahtoivat sen tähden samalla saada käsiinsä hänet kuin Elisabetinkin. He sopivat keskenään siten että päättivät huomenna mennä kveekari Hallidayn asuntoon, joka silloin pakolaisia

suojeli, ja oikeuden nimessä vaatia kaikkein heidän poisantamistansa. Yrjön aikoivat he sitte viedä takaisin hänen herrallensa ja pikku Harryn antaa Haleyn asiamiehelle Kentuckyssä sekä nostaa molemmista paikoista luvatut palkinnot. Mutta Elisabetin he aikoivat pitää itse ja omaksi hyväkseen myödä hänet etelään. He toivoivat jotenkin varmasti saavansa tästä kuusi, jopa kahdeksankin sataa dollaria.

Pinehas heti riensi ilmoittamaan sitä pakolaisille ja ryhtyi Hallidayn kanssa kiireimmiten toimiin heidän saattamistansa varten edelleen. Päivän kuluessa oli vielä tullut kaksi muutakin orjaa: Jim vanhan äitinsä kanssa, ja heidän piti samalla päästä Sanduskyyn. Jo ennen puolta yötä istuivat kaikki isoissa vaunuissa täyttyä laukkaa ajamassa.

Orjain ajajat joko olivat itse aavistaneet ajettaviensa paenneen taikka heidän ystävänsä olivat heille tuoneet siitä tiedon, sillä aavistamattoman nopeasti saapuivat he Hallidayn taloon ja tuota pikaa saivat myöskin selville, miten asiat olivat. He hyppäsivät heti ratsujensa selkään, jotka olivat heillä aina valmiina, ja läksivät ajaa lennättämään pakolaisten jäljestä, kuin koirat heti etsivät heille oikean tien. Kaksi oikeuden palvelijaa ja muutamia juomakumppaneja oli heillä seurassa.

Orjain ajajain onnistui todellakin saavuttaa vaunut, mutta kuin he pysäyttivät hevoset ja tempasivat ovet auki, olivatkin vaunut tyhjä. Pinehas näet oli takaa-ajon varalta jo edeltä päin etsinyt luotettavan turvapaikan. Se oli ryhmä korkeita, jyrkkiä kallioita, joiden huipulle yksi ainoa niin kapea polku vei, että kahta ihmistä ei siinä sopinut rinnan astumaan. Muilta tahoilta ei siihen paikkaan mistään päässyt. Pinehas astui edeltä, pikku Harry käsivarrella, näyttäen tietä; hänen jäljestään astui Jim, kantaen seljässään vanhaa äitiänsä, ja viimeksi tulivat Elisabet ja Yrjö.

Kohtapa orjain ajajat löysivät koirainsa avulla nämä uudet jäljet. Aamu alkoi jo valjeta, kuin he seurakumppaneineen saapuivat vuoren juurelle. Nyt he suureksi harmikseen huomasivat, että saalis, jonka he jo niin varmaan luulivat saavansa, nyt oli ihan pujahtamaisillaan pois käsistä.

"Tämäpä näyttää pahalta", virkkoi eräs joukosta. "Pelkäänpä, Samp (Sampson), että tästä saamme vain pitkän nenän."

"Etkö sinä käsitä," vastasi Loker, "että yhtä hyvin kaikki pääsemme ylös, kuin ne karkulaiset ovat päässeet."

"Vaan jospa he aikovat pitää puoliansa. Saattavathan he ihan mielin määrin ampua meitä!" arveli Marks aristellen.

"Narri," pilkkasi Loker, "miten arka sinä olet nahastasi! Luuletko sinä, että noilla neekereillä muka olisi kylliksi rohkeutta tehdä toden perästä vastarintaa?"

"Mutta paha tapaus se sentään olisi", lausui nyt myöskin toinen oikeuden palvelija. "Tiedämpä minä sellaisten mustain miesten välistä tehneen hyvinkin hirmuista tuhoa, enkä minä käsitä, mitä varten minä niin uhkarohkeasti panisin henkeäni alttiiksi."

"Vahinko, että ihonne on valkoinen", ivaili Loker. "Minä astun eteen päin, ja ken ei tahdo olla kurjin raukka maan päällä, hän seuraa minua."

Silloin juuri ilmestyi ylhäälle vuoren reunalle Yrjö ja kysyi levollisella äänellä.

"Hyvät herrat, keitä te olette ja mitä te tahdotte meiltä?"

"Mitäkö me tahdomme!" sanoi Loker naurahtaen. "No, sinua itseäsi, kuten toivomme, ja koko seuruetta, joka on siellä ylhäällä. Etkö sinä muka ole Yrjö, herra Legréeen orja Louisianasta?"

"Yrjö minä olen, oikein arvattu, ja eräs Herra Legrée sanoi minua ennen orjaksensa. Mutta nyt minä olen vapaa mies ja seison Jumalan vapaalla maalla."

"O hoh!" ivasi Marks inhottavimmalla tavalla. "Ylpeile vain nyt oikein vapaudestasi; saammepahan nähdä, kuka tässä vapaa on! Meillä on vangitsemiskäskey ja tässä on kaksi oikeudenpalvelijaa. Siis antautukaa hyvällä."

"Ja minä sanon teille, älkää astuko enää askeltakaan, jos henkenne on teille rakas!" huusi Yrjö uhkaavasti. "Meillä on aseita puolustaa itseämme."

"Kyllä me sinut noudamme sieltä alas!" sanoi Loker hammasta purren ja alkoi lähteä astumaan ylös päin, vaan toinen oikeuden palvelija otti häntä kiinni käsivarresta.

"Ei niin kiirettä, herra; ettekö sitte näe, että tuo mies ylhäällä aikoo tehdä uhkauksestaan totta? — No, nuori mies," huusi hän sitte ylös Yrjölle, "mitä sellaisesta puheesta? Näethän, minä ja tämä

kumppanini olemme oikeuden palvelijoita. Meillä on puolellamme laki ja voima. Vastustus tekee vain tilasi pahemmaksi."

"Minä kyllä tiedän, että teillä on puolellanne laki ja voima", vastasi Yrjö katkerasti. "Mutta mitä te aiotte? Te tahdotte myöä vaimoni New-Orleansiin, sulkea poikani orjainkauppiaan talliin sekä viedä Jimin vanhan äidin takaisin hänen tyrannilleen. Minut itseni ja Jimin aiotte viedä meidän muka herroillemme takaisin, että meitä ruoskittaisiin ja rääkättäisiin! Malttia hyvät herrat, vielä emme ole teidän käsissänne emmekä..."

Silloin välähti ilmassa ruudin leimaus ja samassa kuului pamaus. Marks oli, pikaista luonnettansa totellen, huomaamatta vetänyt esiin pistoolinsa ja ampunut Yrjöä kohti.

"Kuolleena tai elävänä," mutisi hän itsekseen, "ne viisi sataa dollaria pitää meidän kuitenkin saada!"

"Herran tähden!" huudahti ylhäällä Elisabet, "Yrjö, oletko haavoitettu?"

"Ei hätää, hän ei osunut kohti."

Alhaalla seisijat näyttivät neuvottomilta, mitä nyt tehdä. Sampson Loker, rohkein heistä kaikista, ei enää jaksanut kauemmin hillitä mieltänsä. Vielä kerran sanoen, että hän ei pidä lukua orjaroistoista, läksi hän kipuamaan polkua ylös.

"Pysähtykää heti taikka taivas olkoon teille armollinen!" uhkasi Yrjö, ojentaen kaksi ampuma-asetta yht' aikaa.

Loker ei pysähtynyt. Hurjasti hän juoksi tien kapeimman paikan ohitse ja ilmestyi seuraavalle kallion kielekkeelle. Ylhäällä pamahti ja...

"Kirottu!" kuului Lokerin voihkaus.

Orjain ajaja oli polulta pudonnut syvään kallion rakoon.

"Jumala meitä suojelkoon, nehän ovat oikeita paholaisia!" huusi Marks. "Enkö minä jo sanonut", murisi myöskin oikeuden palvelija, ja kaikki palasivat kiireimmiten alas tielle. Ihan hengästyksissään saapuivat he hevostensa luo, Marks hypähti selkään ja ratsasti täyttä laukkaa pois. Toiset näyttivät alussa myöskin yhtä halukkailta tekemään samoin, vaan sääli heissä sentään pääsi voitolle ja he läksivät etsimään Lokeria. Vaivoin pääsivät he tiheiden pensaiden lävitse ja louhikon ylitse hänen luoksensa, missä hän makasi tunnottomana verissään. Kuollut hän ei ollut, putousta lienevät pensaat melkoisesti pidättäneet.

He koettivat ensin pysäyttää siteillä veren juoksua ja kantoivat hänet sitte hevosten luo. He aikoivat viedä hänet lähimpään ravintolaan, vaan, kun heidän yrityksensä nostaa häntä hevosen selkään eivät oikein onnistuneet, jättivät he hänet oman onnensa nojaan ja ratsastivat pois, saadakseen pelastetuksi vain oman henkensä. Pakolaisten kiinni ottaminen ei enää johtunut kellekään mieleen.

Tuskin he ehtivät ensimmäisen tienpolvekkeen taakse, niin Yrjö ja Pinehas laskeutuivat polkua alas ottamaan selkoa haavoittuneen tilasta.

"Oletko se sinä, Marks?" kysyi Loker heikolla äänellä.

"Marksko. En suinkaan, hän ei enää sinua muista", vastasi Pinehas kveekarieren tapaan, jotka kaikkia sinuttelevat. "Jos tahdot saada apua, niin täytyy sinun etsiä muita ystäviä. Mutta ole huoletta, kyllä sinua nyt autetaan."

Hän sitoi vielä paremmin luodin haavan, joka oli lonkassa, ja nosti sitte Yrjön kanssa haavoitetun vaunuihin. Loker jätettiin ensi kylässä kveekariperheen hoitoon ja siellä tapahtui täydellinen muutos koko hänen olemuksessaan. Vierasarainen vastaanotto ja ystävällinen kohtelu liikuttivat häntä. Kova kuori, joka oli aikaa myöten kasvanut hänen sydämensä ympärille, sulii, uusia ajatuksia ja tunteita heräsi hänessä.

Niinpä Sampson Loker ei enää suinkaan ajatellut Yrjön eikä hänen seuralaistensa viemistä takaisin orjuuteen, vaan koetti päin vastoin neuvoillansa auttaa heitä. Hän esimerkiksi neuvoi käyttämään hyvin valikoitua valepukua Sanduskysssä, koska varmaan arvasi, että Marks, joka tämän viivykin tähden pääsi edelle, oli pitävä tarkkaan silmällä kaikkia Kanadaan lähteviä matkustajia.

Kaikki tapahtui hänen ohjeittensa mukaan. Ensin läksivät Jim ja hänen vanha äitinsä satamakaupunkiin, sitte Yrjö, Elisabet ja Harry. Kaikki heidät otettiin ilolla vastaan Smithin perheessä, jolle Pinehas ja Halliday olivat jo edeltä päin lähettäneet tarkan tiedon. Siellä he pukeutuivat valepukuun ja siellä täytyi myöskin Elisabetin tuuhean tukan joutua saksien uhriksi.

Kuin lähdön hetki jo lähestyi, riensivät he laivarantaan. Elisabet nuorena herrana talutti rouva Smithiä kohteliaasti puhellen laivaan. Harry pikku tyttönä teki myöskin hyvin, mikä hänelle oli opetettu, ja Jim äitineen astuivat palvelijoina jäljestä. Yrjö, ollen muka rouva Smithin matkakumppani, puuhaeli tavarain kanssa, ja hänen huolenaan oli myöskin matkalippujen ostaminen.

"Olen minä kyllä tarkastellut jokaista laivaan tullutta matkustajaa ja olen vakuutettu, että matkustavaisten joukossa ei ole ketään, johon teidän tuntomerkinne soveltuisivat."

Nämä sanat kuuli Yrjö takaansa seisoessaan lippujen myöjän edessä ja maksaessaan matkarahaa. Ääni, joka siihen vastasi, kuului raa'alta ja se oli juuri Marksin.

"Narri, mikä olettekin! Enkö jo teille sanonut, että vaimoa tuskin voi väriin katsoen, erottaa valkoihoisesta ja että miehellä on vaalea mulatin väri ja muuten on hänellä polttomerkki oikeassa kädessä."

Yrjön käsi, joka juuri otti lippuja ja pikku-rahaa takaisin, vavahti vähäsen. Mutta hän maltoi mielensä, kääntyi välinpitämättömästi ja katseli levollisesti lähinnä seisovia sekä astui hitaasti pois. Hänen takaansa kuului vielä kiukkuinen kirous.

Lähdön merkki annettiin tuota pikaa, ja kuin höyrylaiva oli jo liikkeellä ja ylipääsemätön vesijuopa erotti lähtijät jäljelle jääneistä sekä Marks rannalla katosi ihmisjoukkoon, silloin nuori mies hengähti helpommin. Hänen sydämmeltään vierähti pois raskas taakka. Seuraavana aamuna seisoivat Yrjö ja Elisabet käsi kädessä laivan etukannella ja katselivat riemuissaan Kanadan ikävöityä rantaa, joka oli aivan heidän edessään. Höyrylaiva lasi pientä Amherstberg-kaupunkia kohti, johon se neljännestunnin kuluttua saapuikin. Pelastuneet astuivat maalle ja riemun huudahtus kohosi heidän rinnastansa.

Viimeinkin vapaina!

Yhdeksän luku.

Lyhyt onni.

Älkäämme unhottako vanhoja tuttujamme.

Samana päivänä, kuin Haley huomasi mulattivaimon poissa olon, saapui höyrylaiva La Belle-Rivière Mississippijoelle ja kääntyi nyt etelään päin New-Orleansia kohti.

Tuomo oli laivalla hyvin suosittu. Työhön ja toimeliaisuuteen tottuneena oli hän aina valmis auttamaan laivamiehiä heidän töissään, varsinkin lastin purkamisessa ja otossa eri pysäyspaikoissa. Milloin ei ollut mitään tekemistä, istahti hän syrjäiseen paikkaan puuvillapakkojen väliin ja luki raamattuansa.

Matkustajiin oli tullut lisäksi eräs mies, Clare. Hän oli paluumatkalla kotiinsa kuusivuotisen tyttärensä Evangelinen ja serkkunsa Ofelian kanssa. Tämä Ofelia oli taipunut lähtemään hänen kanssansa etelään hänen taloutensa hoitajaksi, koska hänen rouvansa oli hyvin kivulloinen.

Augustin Clare oli vielä hyvin nuori, vaan siitä huolimatta hänellä oli kaunis ja tuottelias tila Vermontissa sekä runsaasti kaikenlaisia tietoja ja kokemusta. Hän oli kiinnittänyt koko sydämmensä tyttärensä. Evangeline eli Eva, kuten häntä tavallisesti lyhemmin nimitettiin, oli erittäin suloinen lapsi, joka niin hyvin ulkomuodollaan kuin myöskin vilkkauksellaan saavutti kaikkien suosion. Hänellä oli tekemistä kaikkein kanssa, kuin laivassa oli, kuitenkin niin viattomalla tavalla, että hän ei tullut kiusaksi, vaan kaikkialla sai aikaan hyväntahtoista naurua, mihin vain hänen vaalea kiharapäänsä ja hänen lempeät sinisilmänsä ilmestyivät. Hän oli aina iloinen ja vilkas ja ainoastaan silloin hänen ystävällinen muotonsa synkistyi, kuin hän astui Haley kahlehdittujen orjain ohitse. Silloin hän pysähtyi vähän matkan päähän seisomaan ja katseli heitä hyvin sääliäisesti taikka astui myöskin lähemmäksi ja koetti hennoilla käsillään orjain käsi- ja jalkarautojen painoa. Hänen suurin ilonsa oli annella pähkinöitä tai muita hedelmiä ja sokurileivoksia orjaparoille, ja kuin hän näki, miten he iloitsivat niistä niin ystävällisesti annetuista lahjoista, silloin leimusi hänen silmissään kuin taivainen valo.

Kauemmin viipyi ennen, kuin hän tutustui Tuomon kanssa. Hän ihmetteli mustaa miestä, joka usein tuntikausia istui kirjansa ääressä ja sitte uneksivasti katseli kaukaista etäisyyttä. Mitähän hän etsikään sieltä?

Mutta kohta tyttönen huomasi hänen lempeän ja hurskaan mielensä ja silloin alkoi hänenkin kanssansa tuttavasti seurustella. Hän toi Tuomolle leivoksia ja muita makeisia ja Tuomo teki hänelle pähkinän kuorista, kirsikan sydämmistä ja seljapuun ytimeistä sieviä leikkikaluja. Jopa he välistä

puhelimatkin keskenään.

"Mikä teidän nimenne on, pikku neiti?" oli Tuomo kerran kysynyt.

"Nimeni on Evangeline Clare", vastasi hän selvästi. "Mutta Evaksi minua tavallisesti sanotaan. Ja mikä sinun nimesi on?"

"Minä olen Tuomo eli setä Tuomo, kuten pikku lapset Kentuckyssä sanoivat."

"No, minä olen myöskin lapsi ja tahdon samoin sanoa sinua setä Tuomoksi, sillä minä tulen varsin hyvin toimeen sinun kanssasi. Mihin sinä sitte matkustat, setä Tuomo?"

"Mihinkä matkustan? Sitä minä tosiaankaan en tiedä, neiti Eva."

Eva näytti hyvin kummastuvan.

"Etkö sinä sitä tiedä? Isä tietää aina, mihin hän menee."

"Se ei ole minun vallassani; muutenhan kyllä tietäisin, mihin menen. Minä olen tuon miehen oma" — hän osoitti Haleyta — "ja minut myöhdään."

"Myöhdäänkö?" kysyi Eva peljästyen. "Mutta kuinka voidaan sinut myöhdä?"

"Oh se on paha kysymys," sanoi Tuomo murheissaan. "Ettekö sitte näe, hyvä neiti, että minä olen mustaihoinen? Minä olen vain orja parka, ja kuin minut nyt myöhdään, niin ei se ole ensi kerta eikä suinkaan viimeinenkään."

"Sittepä sinun pitää olla minun isäni oma", virkkoi lapsi vilkkaasti. "Isä on rikas ja kyllä sinä miellyt häneen. Minä heti pyydän häntä ostamaan sinua." — Ja pois hän juoksi.

Haley huomasi tyttösen mieltymyksen Tuomoon ja samalla myöskin oman etunsa. Hän tiesi herra Claren hyvin rikkaaksi mieheksi. Tuomon arvo oli ainakin kaksi tuhatta dollaria, ehkäpä Clare tyttärensä mieliksi maksoi kolmekin tuhatta.

Höyrylaiva oli juuri pysähtynyt eräisen paikkaan ottamaan puita. Tuomo oli työssä ja Eva vilkkaan tapansa mukaan juoksenteli ympäri laivaa. Kuin höyrylaiva taas oli valmiina lähtemään liikkeelle, seiso Eva sattumalta laidan vierellä lähtöä katselemassa. Ei kukaan pitänyt hänestä vaaria. Silloin kuului lapsen huuto! Clare ehti paraiksi huomata, miten tyttönen horjahti ja putosi pää edeltä veteen. Hän yritti heti hyppäämään jäljestä mutta ympärillä seisijat pidättivät häntä. Toiselta taholta oli jo ennemmin tullut apu. Tuomo oli jo vedessä, nopeasti ja taitavasti ui hän Evan luo ja sai helposti estetyksi hänet hukkumasta. Satakin kättä oli laivan rapuilla ojennettuina ottamaan tyttöstä vastaan. Hämmästynyt isä kantoi Evansa alas hyttiin, jossa heti toimitettiin hänelle kylmiksi apua. Ja jo seuraavana aamuna juoksenteli hän taas iloisissaan laivan kannella.

Tuomo nöyryydessään ei katsonut tekoansa minkään arvoiseksi, vaan päin vastoin ainoastaan kenen hyvänsä ihmisen velvollisuudeksi. Eipä tätä Evan pelastusta Tuomon kautta olisi tarvittukaan, kyllä Clare olisi muutenkin ottanut hänet suosionsa, tyttären selvästi lausuttu toivo olisi yksinäänkin riittänyt hänelle. Vaan nyt, kuin hän tunsii olevansa hänelle suurimmassa kiitollisuuden velassa, oli hänestä Tuomon ostaminen yhtä luonnollinen asia kuin suuren velan maksaminen.

Clare puheli Haleyn kanssa. Pian asiasta sovittiin, Haley sai vaatimansa kolmetuhatta dollaria ja kirjoitti kauppakirjan alle.

Kelpo Tuomolle tulivat liiketuksen ja ilon kyyneleet silmiin, kuin hänelle ilmoitettiin, kenen uuden herran hän oli saanut, ja sydämmensä pohjasta lausui hän: "Jumala olkoon kiitetty ja ylistetty!"

New-Orleansiin saavuttua läksivät kaikki matkustajat, hyvästi jätellen, pois laivasta. Sielujen kaupitsija Haley käänsi entiselle orjalleen ainiaaksi selkänsä.

Tuomo päästyään Claren taloon, vietti siellä onnellista elämää. Ainoastaan Kentuckyyn jääneiden omaisten muisto häntä piti vähän levottomana. Hän olisi niin mielellään antanut heille tietoa kohtalonsa onnellisesta käänteestä, mutta nyt, kuin hänellä ei ollut nuoren Shelbyn tehokasta apua, oli kirjoitus hänelle liian vaikea. Eva kerran huomasi hänen pulansa — ja koetti autella hänen kirjoitusyrityksiään, mikäli itse kykeni.

Herra Clare huomasi tyttärensä uuden puuhan, mutta ei siitä suinkaan pahastunut. Päin vastoin hän otti selon, mistä oli puhe, ja omin käsin korjaeltuansa kirjeen lähetti sen menemään.

Tietysti tämä iloinen sanoma herätti suurta riemua Tuomon perheessä. Täti Kloe vuodatti ilon kyyneleitä kuin hänen miehensä omakätistä kirjettä hänelle luettiin. Nuori Edvard Shelby otti heti

huolekseen vastauksen kirjoittamisen ja ilmoitti Tuomolle vakuuttavilla sanoilla, että hänen ostonsa ja Kentuckyyn palaamisensa hetki ei enää ollut kaukana.

Se toivo jäi kuitenkin toistaiseksi toteutumatta. Rouva Shelby ei niin pian saanut säästetyksi niin suurta summaa eikä toiselta puolen Clarekaan niin ilman mitään tahtonut enää erota Tuomosta, vaikka Tuomon vapaaksi päästäminen hänelle oikeastaan olikin omantunnon asia.

Viikkoja, kuukausia kului. Tuomo oli uusissa oloissaan varsin onnellinen, hän sai nauttia kaikkea hänen asemassaan mahdollista vapautta ja suosiota. Oikeana ilona oli hänelle pikku Eva, joka yhä enemmän kiintyi häneen. Tämä tunteikas lapsi mieltä suuresti hengellisiin lauluihin, joita Tuomo oman mielensä ylennykseksi lauleli, ja Eva aikaa myöten oppi ne ihan ulkoa, jopa käsitti niiden sisällyksenkin.

Rouva Clarella oli ihan toinen ajatus vapaudesta ja orjuudesta kuin hänen puolisonsa. Hänellä oli jonkin verta sääty-ylpeyttä ja sen tähden hän ei ollenkaan mielihyvällä katsellut lapsensa tuttavaa seurustelua Tuomon kanssa. Ollen kivulloisuutensa tähden aina kiukkuinen oli hän jo monta kertaa nuhdellut Evaa siitä oleskelemisesta Tuomon seurassa, vaan onnistumatta erottaa häntä uskollisesta neuvonantajastaan. Joka tilaisuudessa näkyi, miten syvälle Tuomon hurskaat opetukset olivat juurtuneet hänen mieleensä.

Rouva Clare eräänä päivänä oli juuri järjestelemässä koraarkkustansa, kuin hänen puolisonsa, taluttaen Evaa, astui sisään.

"Katsos tätä koristetta, Eva!" sanoi äiti, "sen minä annan sinulle, kuin kasvat suuremmaksi ja lähdet ulos maailmaan. Minulla se oli ensimmäisissä tanssiaisissa, joissa olin mukana, ja se herätti suurta huomiota."

Eva otti koristeen, katseli sitä tarkkaan joka puolelta ja kysyi sitte uteliaasti: "Minkä arvoiset nämä jalokivet ovat äiti?"

"Kyllä ne ovat hyvin arvokkaat. Isoisäsi tilasi ne Ranskasta ja niissä on melkoinen omaisuus. Mutta mitä aikoisit sinä tehdä?"

"Minä möisin tämän ja rahalla ostaisin jonkun paikan vapaista valtioista, veisin sinne kaikki orjamme ja opettaisin heitä lukemaan ja kirjoittamaan."

Tämä vastaus tuli varmasti ja ihan vitkastelematta. Herra Clare hymyili tyytyväisesti, mutta äiti katsahti äreästi Evaan.

"Ihan tuo lapsi minulta vielä turmellaan", sanoi hän nuhtelevasti. "Etkö sinä myöskin ehkä opetuttaisi orjille pianon soittoa ja samettimaalausta? Kyllä minä tiedän, mistä kaikki nuo ajatukset tulevat. Sanopas, missä sinä olet ollut koko päivän."

"Minä olin Tuomon luona ja kuulin hänen laulavan."

"Mitä, kuulitko hänen laulavan? kysyi rouva Clare, kuin ei olisi ymmärtänyt lapsen vastausta.

"Kyllä hän lauloi. Hän laulaa niin kauniisti lauluja uudesta Jerusalemissa ja loistavista enkeleistä. Ja välistä hän lukee minulle raamattua ja selittää tekstipaikkoja."

Rouva Clare löi yhteen kätensä, niin hän hämmästytti.

"No, no," sanoi isä rauhoittaen, "ei sinun tarvitse tuosta noin kiivastua. Ei Eva Tuomolta tosiaankaan opi muuta kuin hyvää."

Rouva Clare nykäytti tyytymättömästi olkapäitänsä ja läksi pois, kuin silloin juuri ilmoitettiin vieraita tulleen.

Claren talossa kävi tuon tuostakin eräs sukulainen, kesk'ikäinen mies, jolla oli synkkä, vastenmielisyyttä herättävä muoto. Tuomo peljästy, kuin ensi kerran näki hänet, sillä tuo muoto ja nuo synkät, arasti katselevat silmät olivat hänelle hyvinkin tutut. Herra Legrée — hän se juuri oli — oli sukua rouva Clarelle, ja hän suureksi mielipahakseen huomasi, miten ystävällisesti orjia kohdeltiin tämän nuoren tilanomistajan tykönä. Vaikka hänen ei onnistunutkaan vaikuttaa mitään siinä kohdassa, niin hänellä kuitenkin oli kylliksi tilaisuutta vaikuttaa muuten vahingollisesti. Legrée oli kiihkoisa pelaaja ja juomari, ja herra Clare oli heikkoluonteinen mies, vaikka hänellä muuten olikin hyviä ominaisuuksia. Tuota pikaa hän kokonaan eksyi samaan säännöttömään elämään, kuin tuo toinen tunneton tilanomistaja vietti.

Ei Tuomokaan ollut huomaamatta jäänyt Legréeltä, joka pian sai selville, miten suuri vaikutusvalta tällä orjalla oli Evaan. Siitä hän jo edeltä päin alkoi vihata uskollista Tuomoa.

Eva alkoi vähitellen olla peloissaan Tuomon tulevaisuudesta. Hän oli huomannut, että Legrée, vaikka vihasikin Tuomoa, kuitenkin samalla tähyteli häntä, ja olipa Eva kerran myöskin kuullut, miten hän oli ostellut Tuomoa hänen isältänsä. Luultavasti oli Legrée kuullut Tuomon uutteruuden ja toivoi hänestä hyötyä. Eva heti teki päätöksensä. Hän neuvotteli Ofelian kanssa, jota hän katsoi toiseksi äidikseen, ja he sopivat yhdessä toimimaan niin, että isä päästäisi Tuomon vapaaksi.

"Mikähän tuolla lapsella taaskin on?" sanoi herra Clare eräänä iltana serkulleen. Hän ajattelee ja haaveksii aina niin itsekseen, kuin olisi jotakin joka tekee häntä levottomaksi."

"Siltä se näyttää ihan selvään," myönsi Ofelia viekkaasti.

"No, Evaseni, mikä sinulla on?" kysyi Clare.

"Minä olen huolissani orjaimme tähden," vastasi lapsi. "Minä tahtoisin, että he olisivat vapaat, varsinkin Tuomo, joka aina on niin hyvä ja ystävällinen minulle. Hyvä, rakas isä, päästä hänet vapaaksi! Minä olen sen jo luvannut hänelle ja se teki hänet niin onnelliseksi." Eva halaili isäänsä ja suuteli häntä hellästi.

Clare ei voinut olla täyttämättä mitään lapsensa toivetta. Hän vähän ajatteli ja myöntyi.

"No, olkoon niin," sanoi hän, "minä täytän tahtosi, Tuomo pääsee vapaaksi. Mene nyt levolle ja malta mieltäsi huomiseen asti."

Huomiseen asti! Herra Clare ei enää nähnyt sitä huomenta. Samana iltana tuli Legrée häntä noutamaan, kuten viime aikoina oli hyvin usein tapahtunut, ja yhdessä läksivät he ravintolaan. Siellä joutuivat muutamat vieraat riitaan, joka kiihtyi verisiksi tuhotöiksi. Clare oli muutamien muiden kanssa koettanut erottaa riitelijöitä ja tullut haavoitetuksi. Se haava oli kuolettava, Clare makasi koko yön tunnotonna ja ennen aamun koittoa kuoli hän.

Tuomon vapauttaminen näytti nyt unhottuvan. Ensinnä olivat kaikki niin murheissaan, että kukaan ei ehtinyt muistelemaan orja parkoja, ja kuin Eva viimein melkoisen ajan kuluttua muistutti sitä asiaa äidillensä, kohtasi hän jyrkkää vastarintaa.

Rouva Clare ei ollut koskaan ollut näissä asioissa yksimielinen miehensä kanssa eikä nytkään tahtonut kuulla puhuttavankaan Tuomon vapauttamisesta. Hän päin vastoin kutsui oikeudenpalvelijan ja valtuutti hänet hoitamaan kaikkia viljelyksiä sekä myömään talossa olevia orjia.

Eva lähetettiin enonsa tykö Vermontiin, että hän toiselta puolen unhottaisi isänsä kuoleman ja toiselta puolen saisi olla näkemättä Tuomon poisvientiä.

Siihen päättyi Tuomon lyhyt onni ja kovain kärsimysten pilviä kokoutui hänen elämänsä taivaalle. Ofelian sanoista ei pidetty lukua; hän kirjoitti rouva Shelbylle, että nyt oli aika ostaa Tuomo vapaaksi, mutta vastausta ei enää voitu odottaa. Kaikki Claren orjat, paitsi kaksi naispalvelijaa, jotka rouva piti itseään varten, vietiin New-Orleansiin ja suljettiin vankilaan ensi huutokauppaan asti.

Kymmenes luku.

Hiljainen kärsiminen.

Tuomo joutui sen miehen omaksi, jota hän, muistaen Yrjön julmaa kohtelua, oli kaikista enimmin peljännyt: James Legreen.

Pahat huhut, joita tästä miehestä oli kaikkialle levinnyt, riittivät jo sinänsä saattamaan kaikki pelkäämään häntä. Hän oli syntynyt Uudesta Englannista ja oli hurskaan äidin jumalaton poika. Huolellisesti kylvetty hyvyyden siemen oli langennut hedelmättömään maahan. Jo ihan nuorena oli Legree mieltynyt kaikenlaisiin seikkailuihin ja sittemmin Espanjan siirtomaan taistelun aikana harjoittanut merirosvoiluakin; mitä ihmiset sanovat sydämmeksi ja tunnoksi, oli sinä aikana häneltä kokonaan haihtunut. Äitinsä hän oli perin unhottanut, ja kuin hänelle kerran tuotiin sanoma hänen kuolemastaan ynnä kutrinen hänen hiuksiansa, oli hän pilkannut tämän äidin muistoa, joka häntä niin pahuuteen eksyneenäkin oli aina hellästi rakastanut, ja heittänyt hiukset tuleen.

Entisen merirosvoilunsa aikana oli Legree saanut kokoon melkoisesti rahoja, joten hän saattoi ostaa maatilan Lousianasta, läheltä Red Riveriä eli punajokea. Hän oli koko seudun, varsinkin orjiensa kauhu. Siellä täytyi hellittämättä tehdä työtä varhain aamusta myöhään illalla, pyhät kuten arkipäivätkin, ja jos jäi kuinka vähä hyvänsä tekemättä määrätystä päivätyöstä, pidätettiin kokonaan jo muutenkin niukka ruoka ja usein vielä lisäksi ruoskittiin veriin asti. Jokaista viattomintakin, vastaan sanomiseen

vivahtavaa huomautusta rangaistiin ankarimmasti. Niinpä esimerkiksi orja usein sidottiin kiinni puuhun ja ylt' ympäri sytytettiin tulia, niin että hän kärsi hirmuisimpia tuskia joista hänet vapautettiin vasta suurimman hädän hetkenä. Tahallisesta orjain tappamisesta laissa määrättyä rangaistusta Legree ei peljännyt, koska hän varsin hyvin tiesi, että oikeus voi tuomita ainoastaan silloin, kuin oli riittävät todistukset, eikä niitä ollut tähän asti vielä koskaan saatu.

Legree oli ostanut Tuomon paraastaan hänen muhkean muotonsa ja vartalonsa tähden, hän kun näytti hänestä varsin hyvin sopivan orjain päällysmieheksi. Tosin hänellä oli niitä jo kaksikin, mutta hän ei voinut oikein luottaa heihin heidän silmänpalvelevaisuutensa tähden, vaikka he muuten kyllä matelivat maassa hänen edessänsä ja muita orjia pahimmasti rääkkäsivät. Kvimbo ja Sambo eivät enää miellyttäneet häntä. Tosin hän oli oppinut jo Claren talossa kylliksi tuntemaan Tuomon hurskasta luonnetta ja juuri sen tähden alussa tuntenut jonkinlaista kammaa häntä kohtaan. Hän ei tahtonut tietää mitään Jumalasta eikä uskonnosta siitä asti, kuin hän niin sanoaksemme oli antanut itsensä perkeleelle. Mutta hän toivoi saavansa Tuomon käännetyksi omaan uskoonsa.

Tuomo oli herra Clarelta saanut lahjaksi paljon vaatteita; ne nyt heti Legree omisti. Hänen täytyi myöskin riisua siisti nuttunsa ja hyvät saappaansa, joita hän tähän asti oli käyttänyt, ja niiden sijaan ottaa pilalle kulunut mekko ja paksut puukengät. Kaikki hartauskirjat otettiin pois Legreen haltuun taikka heti poltettiin.

Pian Tuomo tutustui kaikkiin töihin tällä tilalla. Hän oli säännöllinen kaikessa, mitä hyvänsä teki, ja luuli sillä sekä ututteralla toimitelmalla saavansa torjutuksi onnettomuudet ainakin osaksi. Legree, pitäen häntä salaa silmällä, heti huomasi hänet paraimmaksi työmieheksi, mutta samalla myöskin varsin hyvin näki, mitenkä Tuomossa joka kerran, kuin isäntä jotakin orjaa ankarasti puhutteli taikkapa kurittikin, heräsi syvä säälin tunne.

Sen täytyi ennen kaikkea muuttua. Tunteellista orjain päällysmiestä hän ei tarvinnut eikä voinut käyttää, ja kuin hän puolestaan oli vakuutettu, että luotettavampaa peräänkatsojaa ei voinut mistään saada niiksi ajoiksi, jolloin hän itse oli poissa viljelyksiltänsä, niin hän ryhtyi kaikilla mahdollisilla keinoilla tylsyttämään Tuomon mieltä.

Orjain joukossa oli myöskin vaimo, nimeltä Cassy, joka nähtävästi oli paremmassa puvussa ja yleensä näytti nauttivan erityistä suosiota.

Hän oli ehkä viidenkymmenen vuoden iässä, iholtaan verraten vaalea sekä vartaloltaan yhä vielä muhkea; hänellä oli paljonsanova katse, jossa näkyi enempi ylpeyttä kuin orjallista nöyryyttä. Legreehen oli Cassyllä vaikutusvalta, joka kummastutti kaikkia, jotka tämän herran tunsivat. Vaikka hän olikin raaka orjiansa kohtaan, niin hän ei juuri koskaan pahoin kohdellut Cassyä, vaan päin vastoin ihan julkisesti antoi hänen ottaa itselleen minkä mitäkin etuoikeuksia. Jos hän joskus kävikin orjain töissä, niin se tapahtui paremmin omaksi huviksi kuin ulkonaisesta pakosta.

Cassy oli sinäkin aamuna puuvillan korjuussa, kuin Tuomo ensi kerran sai kärsiä kuritusta Legreen tilalla.

Se tapahtui näin. Puuvillan noukkiminen tapahtui päällysmiesten Kvimbon ja Sambon läsnä ollessa määrättyjen sääntöjen mukaan. Puuvillakorit olivat hyvin suuret ja jokaisen niistä täytyi iltaan asti olla täytettynä, vieläpä sen painoiseksi sullottunakin, kuin oli määrätty. Legree itse oli aina punnitessa läsnä, ja kenen korista puuttui kuinka vähä hyvänsä, häntä säälimättä ruoskittiin.

Sen Tuomo tiesi varsin hyvin ja kuultuaan erään vanhan sairaan neekerivaimon jäävän jällelle työssänsä auttoi häntä voimainsa mukaan.

Vanhus hyvin kummastui siitä ystävyiden työstä, jollaista ei kukaan koko maailmassa ollut hänelle vielä osoittanut, ja alussa vastustelikin, sanoen Tuomon voivan saada siitä ikävyvyyksiä. Vaan Tuomo vakuutti saavansa sittekin oman päivätyönsä täyteen. Se hänelle tosin ei olisi onnistunut, jos Cassy, nähtyään tämän tapauksen, ei olisi auttanut häntä.

"Te ette ole viisas," sanoi Cassy hänelle, "muuten teille ei johtuisi mieleenkään auttaa toisia. Olkaahan vain kuukauden päivät täällä, niin olette tyytyväinen, jos edes oma nahkannekaan säilyy eheänä."

Mutta siihen asia ei päättynyt. Päällysmies Sambo oli nähnyt myöskin koko tapauksen ja juoksi luo sekä löi Tuomoa ruoskalla kasvoihin. Vanhaa neekerivaimoa hän vain potkasi. Se onneton, jo ennestäänkin ihan voimaton, kaatui nyt maahan pyörryksiin. Mutta Sambolla oli omat keinosensa. Hän otti levollisesti suuren neulan ja pisti sen vaimolle nuppua myöten lihaan. Vanhus parahti tuskasta ja nousi ylös.

"Näetkös, vanha noita, se auttaa paremmin kuin salmiakki!" ivasi Sambo ja kääntyi sitte heti Cassyyn

päin rankasemaan häntäkin. Mutta Cassy astui säihkyvin silmin hänelle vastaan.

"Konna, uskallapahan koskea minuun!" uhkasi hän. "Vielä minulla on kylliksi valtaa revittää sinut tai hakkauttaa palasiksi! Yhdellä sanalla minä sen aikaan saan."

Päällysmies-orja vaikenä ja peräytyi pois.

Tietysti tämä tapaus ei jäänyt ilmoittamatta Legreeelle. Hän jo itsekseen iloitsi siitä, koska hänellä nyt muka oli tilaisuus saattaa Tuomo toiselle mielelle. Kuin työajan lopussa koreja punnittiin, hän tosin harmikseen huomasi vanhan neekerivaimon korin täyspainoiseksi, mutta hän ei siitä hämmästynyt, vaan sanoi, ett' ei se voinut olla totta.

Vanhus vapisi, sillä hän tiesi, mitä nyt tuli. Legree heti kääntyi Tuomon puoleen sanoen:

"Kuules, Tuomo, tiedäthän, että minä en ole aikonut sinua tavalliseen työhön, vaan orjain päällysmieheksi. Sinun pitää heti ryhtyä virkaasi ja ruoskia tätä akkaa."

"O, hyvä herra, älkää minua pakottako siihen!" pyyteli Tuomo. "Minä en sitä mitenkään voi."

"Etkö tottele?" sanoi Legree, ja suoni hänen otsassaan huomattavasti paisui. "No, maltahan, kyllä minä opetan sinut tottelemaan niin, että totta tosiaan muistat."

Hän sieppasi lähimmältä orjalta ruoskan kädestä ja sivalsi Tuomoa poikki kasvojen niin, että veri alkoi tipahdella. "Tuosta saat osasi!" sanoi Legree lyödessään. "Etkö vieläkään voi tehdä sitä, hä?"

"Herra, minä en sitä voi", vastasi Tuomo, pyyhkien verta kasvoistaan. "Ilolla minä teen työtä yöt päivät niin kauan, kuin kipinäkään elämää on minussa. Vaan se, jota te vaaditte minulta, on vääryyttä; minä en koskaan voi tehdä sitä."

Kaikki läsnä olevat orjat peljästyivät tästä puheesta, joka heistä oli äärettömän uskalias. Legreekin tavoitteli pitkään aikaa sanoja, jotka kylliksi ilmaisivat hänen kiukkuansa.

"Mitä," tiuskasi hän viimein, "uskallatko sinä, musta koira, sanoa sitä vääräksi, jota minä käsken! Uskallatko vastustella!"

"Herra," puhui Tuomo lempeällä, kärsiväisellä äänellä, "ajatelkaahan toki: kuinka minä voisin pakottaa itseni ruoskimaan tätä vaimoparkaa, joka jo ilmankin on enemmin kuollut kuin elävä? Jos tahdotte tappaa minut, hyvä herra, niin tehkää se, mutta kanssa-orjaani minä en koskaan rupea kiduttamaan."

Legreen vimma kiihtyi nyt ylimmillen. Hän ei enää kiljunut, vaan vapisi sisällisestä kiihtymyksestä. Tyynnyttyään sen verran, että kykeni puhumaan, käski hän molempia pyövelejänsä Samboa ja Kvimboa viemään pois Tuomoa ja ruoskimaan häntä niin kauan, että hänelle riittäisi siitä viikkokausiksi. Pilkallisesti nauraen ryhtyivät kätyrit työhönsä.

Oli jo myöhään yöllä. Tuomo vääntelehti voihkaen ja verta vuotaen kovalla tilallaan. Hänen tuskansa olivat hirmuiset ja niitä vielä enensivät lukuisain moskitos-sääskien pistelemiset ja polttava jano. Koko maailma näytti hyljänneen Tuomon eikä hän itse kyennyt edes askeltakaan liikkumaan, vaikka ihan hänen vieressään olisi ollut kirkkainta juomavettä.

"O laupias Jumala, katso armollisesti minun viheliäisen puoleeni ja auta minua voittamaan tämäkin raskaus!" rukoili hän, milloin väristen vilusta, milloin tuntien kuumeen poltetta.

Silloin aukesi ovi ja siitä astui sisään vaimo, palava kynttilä kädessä.

"Kuka hyvänsä lienet," vaikeroi Tuomo heikolla, tuskin kuuluvalla äänellä, "anna minulle vettä Jumalan laupeuden tähden, sillä minä vallan menehdyn janoon."

Cassy — hän se oli — laski pois lyhtynsä, kaatoi tuomastansa pullosta vettä lasiin ja antoi sairaalle.

"Tässä on, juokaa!" sanoi hän, nostaen Tuomon päätä ja kannattaen sitä. "Se vahvistaa teitä. Tiesinhän minä, että näin oli käyvä. Eikä olekaan minulla ensi kerta nousta näin yöllä virvoittamaan teidän tilassanne olevia onnettomia."

"Jumala teitä palkitkoon!" vastasi Tuomo, juotuaan hätäisesti kolme lasia.

Sitte Cassy veti ovesta sisään heinäsäkin, joka oli vähän kostutettu, ja käski Tuomoa siirtymään sille.

Kauanpa kesti sairaan neekerin ponnistella, ennen kuin jaksoi totella ystävällistä neuvoa. Vaan kuin

hän viimein oli makaamassa säkillä, tunsu hän haavojensa polttavan tuskan melkoisesti lievenevän. Cassy vielä asetti puuvillatukun hänelle päälle ja istahti sitte sairaan viereen maahan.

"Mies parka!" puhui hän, katsellen Tuomoa säälivästi. "Siinä makaatte nyt tuskissanne ja kärsitte hirveintä kipua. Ja mitä varten oikeastaan? kysyn minä. Te teitte kuin kunnan mies, mutta luuletteko sillä ketään hyödyttäneenne? Pikemmin te vain pahensitte omaa tilaanne ja toistenkin. Te olette perkeleen kynsissä ja, koska hän on väkevämpi, täytyy teidän taipua."

"O hyvä Jumala!" huokasi Tuomo, "kuinka se olisi mahdollista? Miten minä voin taipua?"

"Mitenkö? No, taipumistahan tämäkin tilanne on. Minä huomaan, että te ette ollenkaan tiedä, mitä täällä tapahtuu, mutta minä tiedän. Minä olen viettänyt kaksikymmentä vuotta täällä, kaksikymmentä vuotta tämän miehen vallassa! Te olette täällä yksinäisellä maatilalla, kaukana kaikista muista ja autioiden soiden keskellä. Täällä on ainoastaan orjia. Kuka voi pätevästi todistaa, jos teidät elävänä poltetaan, nyljetään, hakataan kappaleiksi, koirilla revitetään taikkapa vain ruoskitaan kuoliaaksi? Oh, te ette osaa ajatellakaan, mitä kaikkea tekemään se mies kykenee. Jos minä kertoisin kaikki, mitä olen täällä itse nähnyt ja muilta kuullut, niin teiltä hiukset nousisivat pystyyn ja hampaat kalisisivat kauhusta! Minä..."

Hän vaikeni itsestään, ikään kuin olisi liian paljon puhunut ja katseli pitkän aikaa tutkivasti Tuomoa. Sitte jatkoi hän:

"Minä aion vain sanoa, että vastustuksesta ei ole mitään apua, että täällä ei jumalallinen eikä inhimillinen laki voi teitä vähintäkään auttaa. Ja ansaitsevatko muka teidän kanssaorjanne, että kärsitte heidän tähtensä? Uskokaa minua, he eivät ansaitse. Päin vastoin he ensi tilaisuudessa olisivat valmiit kääntymään julmuudessaan teitä vastaan."

"Orja parat!" puhui Tuomo säälivästi. "Kuka on heidät sitte niin julmiksi tehnyt? Ja jos he nyt ovatkin sellaisia, pitääkö minun sitte tulla saman kaltaiseksi? Ei, ei, minä kiitän sydämmeni pohjasta teitä neuvostanne ja äskeisestä avustanne, mutta minä en voi tehdä itseäni toiseksi, kuin olen. Minä olen kadottanut kaikki, vaimon, lapset, kodon ja hyvän isännän — mitäpä olisikaan minulla enää jäljellä, jos en enää voisi luottaa taivaaseenkaan?"

"Mitä sitte teette," vastusti Cassy, "kuin se hirviö huomenna uudestaan uhkaa ja räökkää teitä? Minä tunnen hänet ja minua kauhistaa jo ajatellakin, millä kaikilla keinoilla hän koettaa saada teidän mieltänne muuttumaan. Ja viimein teidän kuitenkin täytyy taipua."

"Jumala armahtaa minun sieluani ja minua varjelee heikkoudesta", sanoi Tuomo luottavaisesti.

"Than samaa olen jo monestikin kuullut ja aina on loppu ollut ihan päin vastoin. Katsokaa minua! Nyt saatatte huomata minut voimakkaaksi ja etuoikeuksia nauttivaksi, mutta eipä ennen ollut niin. Täällä minäkin olen oppinut kuuliaisuutta."

Tuomo koetti nousta vähän, ja tuskissaankin katsoi hän uteliaasti Cassyyn.

"Minä olen orjana syntynyt," alkoi vaimo, vähän mietittyään, kertoa, "vaan kasvoin onnellisesti. Hellät vanhemmat koettivat tyydyttää kaikkia minun toiveitani eikä minulla silloin ollut aavistustakaan kurjuudesta. Isä ja äiti kuolivat, minä jouduin naimisiin Henrylleni, joka oli paras ja rakastettavin mies. Isäntämme kohteli meitä enemmän vertaisinansa kuin orjina, seitsemän vuotta kesti sitä onnea. Silloin Henry kuoli keltaruttoon."

Hän hengitti raskaasti ja näytti vaipuvan muistoihinsa. Vähän ajan päästä kertoi hän edelleen:

"Minulla oli kaksi sulaisen sievää lasta. Vanhempi oli poika Henry, isänsä kaima ja kuva. Hänellä oli isänsä silmät, isän korkea otsa ja ihmeen kaunis kiharapä. Toinen lapsi, pikku Elisabet, oli tuleva ihan minun näköisekseni. Nämä Henryltä minulle jäänyt perintö olivat minulla ainoana lohdutuksena. Tällä välin oli myöskin isäntä kuollut ja tila joutunut eräälle Stuartille, joka oli vainajan lähin sukulainen. Minutkin kirjoitettiin orjain luetteloon. Siihen saakka ei ollut mitään valittamista sillä herra Stuart oli hyväntahtoinen mies. Mutta hänellä oli suuri keinotteluhalu, ja kohta mekin saimme kuulla, että hän aikoi myödä sen tilansa. Ja niin tosiaan tapahtuikin, tila myötiin ja orjat myötiin huutokaupalla New-Orleansin torilla. Minut lapsineni oli jo ennen Legree ostanut minun tietämättäni, hän ilmoitti sen minulle kylmäkiskoisesti ja näytti papereja, jotka sen todistivat. Minä en ensinnä tahtonut lähteä, sillä tiesin kyllä, mikä hirviön maine tällä ostajalla oli. Mutta hän säälimättä uhkasi antaa pois molemmat lapseni, että minä en ikänäni enää saisi niitä nähdä. Mitäpä minun silloin auttoi muuta kuin taipua. Voi, millainen elämä sitte alkoi! Tuhannesti olisin mieluisemmin tahtonut kuolla kuin niiden kahleiden painoa kestää. Minä vihasin, minä inhosin tätä miestä. Ja kuitenkin pelkäsin tehdä häntä

tyytymättömäksi. Lapsi parkoja hän kohteli raa'asti ja sydämmettömästi. Varsinkin Henryssä huomasi hän aina moittimista ja lakkaamatta häntä haukkui, eikä poika sitä aina kärsinyt. Henry oli perinyt isänsä kopeanlaisen mielen eikä häntä ollut koskaan voitu kurittamalla hillitä. Minä tuskissani koettelin pitää heitä niin etäällä toisistaan kuin mahdollista, minä rukoilin Henryä olemaan kärsivällinen ja taipuvainen, vaan en voinut estää hirmuista tapausta tulemasta. Kuin eräänä aamuna heräsin olivat molemmat lapseni poissa — ne oli myöty!"

"Äiti parka!"

"Minä melkein mielettömänä syöksyin sen hirviön luo, minä raivosin ja riehuin ja kirosin häntä helvettiin saakka, vaan se ei vähääkään koskenut häneen; hän vain rauhallisesti sytytti sikarinsa, vieläpä julkesi näyttää minulle lapsista saadun summan, niiden veren hinnan. Monen viikon päästä lähetettiin minut asialle ja minä silloin jouduin lähelle orjain vankilaa. Sen oven edessä tunkeili ihmisiä ja minä kuulin lapsen äänen. Minä juoksin sinne ja tunsin Henryni. Hän silloin kiskasihe irti muutamilta miehiltä, jotka koettivat pitää häntä kiinni, juoksi minun luokseni ja tarttui minuun hätäisesti kiinni. Miehet tulivat hirveästi kiroillen jäljestä ja eräs heistä, jonka muotoa en koskaan unhota, ärähti vastaukseksi minun kysymykseeni, että poika oli siitä asti, kuin hänet oli ostettu ollut lakkaamatta uppiniskainen, jonka tähden hän nyt oli vankeudessa saamassa opetusta, jota hän vielä kauan oli muistava. Minä pyysin ja rukoilin hartaimmasti, mutta he eivät olleet kuulevinaankaan, vaan kiskoivat pois lapsiparan, joka yhä vielä riippui minussa kiinni, raastoivat hänet niin rajusti pois, että minun hameestani kappaleita repeili mukaan. Etäältäkin vielä kuulin Henryn itkevän ja vaikeroivan. Minä riensin tai oikeammin juoksin kuin takaa ajettu metsäneläin kotiin ja lapseni toivoton itku lakkaamatta kaikui korvissani. Ihan hengästyksissäni syöksyin Legreen huoneeseen, kerroin hänelle, mitä olin nähnyt ja kuullut, ja rukoilin hänen apuansa. Hän vain nauroi ja pilkaton selitti pojan nyt vasta pääsevän hyville päiville. Silloin menetin malttini, jota oli vaikea pitää jo siihenkin asti; minä sieppasin pöydältä terävän metsästyspuukon ja syöksyin tuon hirviön päälle. Mitä sitte tapahtui, en tiedä, sillä minä pyörriin ja olin päiväkausia tunnottomana. Minä en luullut enää paraneväni enkä sitä toivonutkaan. Mutta niin kuitenkin tapahtui, kuume katosi ja minä virkosin jälleen. Nyt oli minun aikani tullut. Sattumus oli minulle otollinen, minä sain katsahtaa tuon miehen entisyyteen, joka oli täynnä kauhua ja rikosta, ja siitä lähtien minä pidin häntä kiinni omatekoisista kahleistaan. Tuo sydämmetön julmuri muuttui matelevaksi imartelijaksi ja koetti täyttää jokaista toivettani, paitsi vapauden saantia. Hän osti minulle poikani, rakkaan Henryni, takaisin ja siitä täytyi minun luvata olla vaiti hänen rikoksistaan kuolemaani asti. Poika parka ei saanut kauan olla minun luonani, ankara kuume tempasi hänet pois."

Cassy vaikenä melkein kuin väsyneenä. Tuomo oli hänen kertomuksensa kuullessaan melkein unhottanut omat tuskansa ja ikään kuin itse ollut kaikkea kokemassa kertojan kanssa. Legree häntä ihan kauhistutti.

"Kylläpä olette tekin kärsinyt paljon, liian paljon!" sanoi hän säälivästi.

"Kiduttajanne eivät pidä minään meidän kärsimyksiämme. Minä olen astuskellut pitkin katuja, epätoivo sydämmessä, ja olen toivonut, että talot kukistuisivat päälleni taikka kivet altani syöksyisivät syvyyteen. Sellaiset olivat tunteeni ja sellaisena minä kerran astun tuomiopäivänä Jumalan eteen todistamaan niitä vastaan, jotka ovat turmelleet minulta ja lapsiltani ruumiin ja ehkä sielunkin."

Tuomo katsoi Cassyä hyvin tarkkaavasti.

"Sanoittehan että teillä oli vielä toinenkin lapsi. Ettekö ole saaneet mitään tietoa, mihin Elisabet on joutunut?" kysyi hän.

Cassy pudisti päätään.

"Varmaan tiedän vain sen verran, että hänet on myöty jollekin Shelbylle. Senkin sain kuulla vasta perästä päin Legreeltä. Minä olen usein vaatinut häntä tiedustelemaan, ja viimein hän toikin minulle sanoman, että Elisabet on kuollut herra Shelbyn tilalla."

"Legree on teitä pettänyt", sanoi Tuomo niin jyrkästi, että Cassy heti aavisti siitä jotain erityistä. "Niinpä tietäkää, teidän Elisabetinne elää ja minä itse olen nähnyt hänet kasvoista kasvoihin."

"Eläkö Elisabet!" riemuitsi Cassy hyvin innoissaan. "O puhukaa, puhukaa! Sanokaa, mistä minä hänet löydän."

"Sitä minä, paha kyllä, en tiedä teille sanoa", vastasi Tuomo murheissaan. "Hän karkasi ja Jumala vain tietää, missä hän nykyään oleskelee."

Hän kertoi sitte, mikäli tuskiltaan jaksoi, heikosti ja katkonaisesti Elisabetin vaiheet. Kuin hän puhui Yrjöstä ja ilmoitti hänen juuri olleen joku aika sitte Legreen tilalla, tunsu Cassy vähän sisällistä mielihyvää. Hän varsin hyvin muisti hänet, oli aina osoittanut hänelle hyväntahtoisuutta, jopa viimein

auttanut häntä pakoinkin.

Kuin Tuomo päätti kertomuksensa, nousi Cassy ja sanoi tavattoman lempeällä äänellä, joka tuntui omituiselta hänen äskeisen kiihkonsa jäljestä:

"Tuomo, te ette tiedäkään, miten suuressa kiitollisuuden velassa minä olen teille tästä ilosanomasta. Kun nyt tiedän, että lapseni, edes yksi lapseni vielä elää, on omakin elämäni jälleen tullut jonkin arvoiseksi. Minä en nyt jätä mitään keinoa käyttämättä, saadakseni nähdä jälleen tyttärentäni, en," — nyt taas leimahti ilmi hänen kiihkonsa — "vaikka minun pitäisikin käydä tuon hirviön ruumiin ylitse! — Voinko vielä auttaa teitä, mies parka?" kysyi hän sitte.

Tuomo ei vastannut kysymykseen. Häntä oli Cassyn viime huomautus kauhistuttanut.

"Jopa te lausuite kovia sanoja ettekä suinkaan tarkoittaneet niillä totta", sanoi hän. "Tehkää niille hyvää, jotka teitä vainoovat, neuvotaan sanassa. Jospa toki menisitte hänen tykönsä, joka janooville antaa elävää vettä."

"Hänenkö tykönsä? Nuorena tyttönä minä usein kyllä näin hänen kuvansa alttarin yllä. Mutta häntä ei ole täällä, täällä asuu vain synty! Vaan ei," jatkoi hän heti hiljemmin ja hartaasti kuiskaten, "ei, minä tahdon nyt taas uskoa häneen, nyt, kuin tiedän, että hän ei ole kääntänyt kasvojansa kokonaan pois minusta."

Tuomo alkoi puhua, vaan Cassy esti.

"Älkää enää puhuko mitään, mies parka, te olette jo kylliksi väsyttäneet itseänne ja teidän pitäisi nyt koettaa nukkua."

Hän pehmitteli uudestaan sairaan vuoteen, asetti vesipullon hänen lähellensä ja poistui yhtä hiljaa, kuin oli tullutkin.

* * * * *

Ihan samaan aikaan, kuin Cassy oli yöllä Tuomo paran luona, tapahtui Legreen huoneessakin jotain, vaikka paljon meluisemmin.

Legree oli Tuomon häpeällisen ruoskimisen jälkeen hyvin kiukkuinen. Häntä suututti, että oli kiivastuksissaan tehnyt kelpoisimman neekerinsä työhön kykenemättömäksi, vieläpä juuri kiireimpänä puuvillan korjuun aikana. Hankkiakseen parempaa mieltä meni hän huoneesensa, teetti väkevää, päihdyttävää punssia ja alkoi sitä hyvillään ryyppiskellä.

Tuskin ehti kymmentä minuuttia kulua, niin Sambo astui sisään sen näköisenä, että hänellä oli jotain tärkeää ilmoitettavana. Paperiin, joka lähellä oli kädessä, kiintyi heti herran huomio.

"Mitä sinä siinä tuot, tyhmyri?" tiuskasi hän.

"Se on tenhokalu!" vastasi Sambo arasti.

"Narri, mitä nyt hulluttelet?"

"Minä luulen, että se on noitain lahja, joka tekee, että meidän ruoskimisemme ei tehoa Tuomoon. Se oli hänellä mustassa nauhassa kaulassa."

Kuten kaikki Jumalan pilkkaajat, niin myöskin Legree oli erittäin taikauskoinen. Sen tähden hänen kasvoissaan näkyi levottomuutta, kuin hän otti paperin ja avasi. Siinä oli hopeadollari ynnä hiuskihara. Kiharan oli Tuomo saanut Evangeline Clarelta, dollari oli Edvard Shelbyn antama muistiraha.

Legree pudotti heti rahan, mutta hiuskihara kiertyi kuin jostakin salaisesta vedosta hänen sormeensa.

Siitäpä alkoi hirmuinen mellakka. Silmät vimmast ja kauhusta säihkyvinä juoksenteli Legree kuin mielipuoli huoneessa.

"Peto!" tiuskasi hän neekerille, kuin hänen viimeinkin onnistui saada kihara sormestaan irroitetuksi ja tuleen heitettyksi. "Mitä sinä tuollaisia perkeleen ansoja kuljettelet! Uskallapahan vielä kerran tuoda sellaisia minulle! Tästä saat nyt tyhmyydestäsi!"

Sambo sai potkauksen ja oli iloinen, että sillä pääsi sieltä.

Herra Legreen kiihkon syy kyllä selviää sinulle, hyvä lukija, jos muistat erään jo edellä mainitun asian, Hän oli pilkaten heittänyt tuleen äiti vainajansa kiharan, joka oli tuotu hänelle samassa kuin sanoma äidin kuolemastakin. Evangelinen kihara muistutti hänelle tuon synnillisen teon vilkkaasti

mieleen ja, kuin se hänelle nyt, sattumalta kiertyi sormen ympäri, kuten äidinkin kihara oli kiertynyt, luuli hän tätä tapausta äitinsä lähettämäksi muistutukseksi ja kauhistui sanomattomasti.

Huumatakseen oman tunnon vaivojansa tyhjensi Legree punssilasin toisensa perästä. Hän oli kuulevinaan äänen huutavan: "Sinä heitit äitisi kiharan tuleen, sen tähden äitisi kirous heittää sinut helvetin tuleen!" Mitä enemmän hän joi, sitä elävämmiksi tulivat hänen mielikuvituksensa kauhukuvat, ja kuoleman hiljaisuus, joka vallitsi hänen ympärillään, vahvasti vielä enemmän tuota kauhistuksen tunnetta.

Viimein hän hypähti ylös. Hän ei enää jaksanut kärsiä omaa mielikuvitustansa, hänen täytyi saada seuraa, se yksin voi herättää hänet uneksimisestaan. Hän puhalsi metsästystorveensa ja se molemmille orjainpäällysmiehille hyvin tuttu ääni juoksutti heti Kvimbon ja Sambon hänen luoksensa. Melua, huumaavaa soittoa isäntä tahtoi. Legree toimitti neekereille runsaasti viinaa ja, kuin he vähän ehtivät päihtyä, täytyi heidän välistä laulaa, välistä hyppiä ja välistä olla nyrkkisillä eli yleensä pauhata niin paljon kuin mahdollista herransa huviksi ja paremmalle mielelle saattamiseksi.

Sekin melu loppui viimein, molemmat orjat olivat poistuneet ja Legree oli melusta ja pauhusta huumautuneena ja ihan päihtyneenä nukkunut. Vaan pahat tuskastuttavat unet alkoivat nyt ahdistella. Valkoisella harsolla verhottu olento tuli hänen tykönsä ja koski häneen jääkylmällä kädellään. Hiuskihara näkyi uudestaan, mutta tällä kertaa hyvin suurena ja hänen kaulaansa kiertyvänä. Yhä lujemmalle ja kireämmälle kiertyi se, niin että hän tuskin enää voi hengittää. Lukemattomain äänien kammottava kuiskailu kuului hänen korviinsa ja se kuiskailu ja ne äänet johtivat hänelle mieleen asioita, joista hänen verensä oli jähmettyä. Sitte hän taas makasi hirvittävän syvyyden partaalla; hurjasti huutaen ja parkuen pysyttelihe hän kiinni ja hänen takanaan seiso Cassy, uhaten sysätä häntä alas äyräältä. Ja Cassyn viereen ilmestyi äkisti toinen olento, jättiläisen kokoinen, silmät kuopallaan ja nyrkki uhkaavana. Kauhuissaan kääntyi Legree pois päin, vaan samassa jo tunsu putoavansa, ja synkkäin haamujen helvetillinen nauru kaikui joka taholta. Aamuaurinko valoi loistavaa, ystävällistä kultaansa ikkunoista sisään, kuin Legree viimein heräsi. Vaan hänen sydämessään ja mielessään oli kolkkoa ja kamalaa, sillä siellä asuivat vielä kaikki unien kauhut. Hän hengähti helpotuksesta, kuin näki Cassyn tulevan.

"Olipa se helvetillinen yö, Cassy!" sanoi hän läähättäen. "En minä tahtoisi sitä enää toista kertaa kokea."

Ja hän kertoi eilisillan tapaukset ja yön kauhut. Cassy käytti tilaisuutta hyväkseen ja taivutti Legreen jättämään aiotut julmuutensa Tuomoa kohtaan toistaiseksi. Ei Cassy koettanutkaan herättää tuossa hirviössä säälön tunteita, siksi hän oli liian viisas, vaan hän tiesi paljon tehokkaamman keinon. Hän tiesi Legreen lyöneen vetoa naapuriensa kanssa ja luvanneen tänä vuonna olla puuvilloinensa ensimmäisenä New-Orleansin torilla. Ja koska pohjoisamerikkalaiset kuten englantilaisetkin ovat kiihkoisia vetojen ihailijoita, niin tässä tietysti ei ollut mikään pieni summa vedossa. Sen tähden Cassy huomautti herrallensa, miten helposti hän saattaisi menettää vetonsa, jos hän riistäisi työstä niin kelvollisen työmiehen kuin Tuomo, ja miten riemullisesti toiset vedonlyöjät siitä nauraisivat. Legree, jonka luonteessa turhamaisuus ja voitonhimo hyvin suuresti vallitsivat, otti Cassyn sanat huomionsa, päätti toistaiseksi olla vähemmän ankara Tuomoa kohtaan ja arveli itseksensä saattavansa kyllä korjuuajan jälkeen runsaasti korvata, mitä siihen asti tuli laiminlyödyksi.

Tuomo oli sen jälkeen, kuin Cassy oli niin suuresti lievittänyt hänen tuskiansa, suloisesti nukkunut ja viehättävät unet, joita hän näki, olivat jyrkkänä vastakohtana Legreen kauheille unille. Isännän raaka ääni herätti hänet viimein kammottavaan ilmi elämään.

"Laiskuri!" ärjäsi hänelle valtias, "kuinka kauan sinä aiot nukkua? Etkö tiedä, että villan poiminnalla on kiire ja että työtä on yllin kyllä?"

Pari potkausta ja muut räökkäykset saattoivat Tuomon nousemaan, vaikka hän vieläkin oli niin sairas, että tuskin jaksoi liikkua. Ei Tuomo vielä oikein ehtinyt ylöskään, kuin Legree heitti hänet takaisin maahan ja vaati häntä pyytämään anteeksi eilistä tottelemattomuuttansa ja kunnioituksen puutettansa.

Tuomo ei liikahtanut.

"Polvillesi! sanon minä vielä kerran!" kiljasi Legree ja sivalsi ratsupiiskallansa orjaa.

"Herra, mitä pyytäisin teiltä anteeksi, kun en tiedä, mitä olen rikkonut?" sanoi Tuomo lempeästi. "Kun en tehnyt, mikä minusta oli väärin, siitä ette toki voi syyttää minua. Julmaan tekoon minä en koskaan ryhdy, tulkoon sitte mitä hyvänsä."

"Nyt et varmaankaan ajattele, mitä kaikkea vielä voi tulla", pilkkasi Legree. "Vai luuletko ehkä, että minä katson noita paria piiskan sivallusta kyllin riittäväksi? Narri mikä olet! Minä toimitan sinulle rangaistuksen, jonka rinnalla kaikki tähänastiset ovat olleet vain lasten leikkiä! Mitäpä sinä esimerkiksi

sanoisit, jos sinut sidottaisiin puuhun ja ylt' ympäri sytytettäisiin sieviä rovioita Hä, eikö siinä olisi huvia nauraa ihan kuollaksensa?"

"Herra Legree," sanoi Tuomo, "te kykenette tekemään, mitä hyvänsä, sen minä kyllä tiedän. Mutta enempää kuin ruumiin te ette voi tappa — ja sitte seuraa ijankaikkisuus."

Tämä yksi sana levitti taivaista valoa orja paran sieluun ja sama sana täytti isännän mielen sanomattomalla ahdistuksella.

"Kuin te minut ostitte, herra Legree, niin te toivoitte saavanne uskollisen ja rehellisen palvelijan. Se minä olen teille ollutkin ja tahdon aina olla. Aikani ja voimani, kaikki minä annan teille, vaan en sieluani, se on Jumalani oma ja hänen vallassansa. Jos tahdotte kiduttaa minut kuoliaaksi, niin tehkää se, sillä..."

"Todellako?" ärähti Legree vihan vimmassa. "Vieläkö sinä kiusaat minua ja saatat kiusaukseen? Perkele sinua auttanees tuskissasi."

"Ei mikään perkele, vaan Jumala kaikkivaltias", vastasi Tuomo.

"Kelvoton koira, että minä..."

Tuomo sai korvapuustin nyrkillä, joka hänet kaatoi maahan.

Samalla tunsu Legree olkapäällensä kylmän käden. Hän kääntyi: Cassy seiso siinä.

"Tahdotteko sitte todellakin joutua naapurienne pilkattavaksi ja naurettavaksi?" kysyi hän. "Muistakaa vetoanne! Jättäkää siis Tuomo toistaiseksi rauhaan, minä tahdon saada hänet niin pian kuin mahdollista jälleen työhön kykeneväksi."

"No," murisi Legree, "koska hän ei minulta jouda pois työstä, niin olkoon nyt toistaiseksi. Mutta vain toistaiseksi!" sanoi hän uudestaan Tuomolle. "Minä pidätän itselleni oikeuden maksaa sopivaan aikaan sinulle takaisin jokaisen sanasi ja kirjoittaa ne mustaan nahkaasi."

Hän poistui.

"Sinunkin aikasi tulee kyllä pian", murisi Cassykin itsekseen, katsoessaan herransa menoa. "Kärsivällisyyttä vain! — No, Tuomo parka, kuinka nyt voitte?"

"Herran enkeli on minut pelastanut leijonan kidasta", vastasi neekeri.

"Pelastanutko? No, niin kyllä tällä kertaa. Mutta eihän se ole ainiaaksi. Te olette vetäneet päällemme koko hänen kiukkunsa eikä hän suinkaan ennen suo itselleen vähintäkään lepoa, kuin saa kostonsa täydellisesti tyydytetyksi. Minä kyllä tunnen sen miehen."

Yhdestoista luku.

Rauhan tie.

Cassy oli oikeassa. Tuomon täytyi jo ennen, kuin hänen haavansa kokonaan paranivat, olla jälleen kovassa ja rasittavassa työssä, ja herransa häntä vielä joka päivä häijyimmästi vaivasi ja kiusasi. Tuomo oli toivonut saavansa nopean vaikka tuskallisenkin kuoleman eikä ollut niin valmistautunut kestämään tätä pitkällistä kidutusta. Tämä lakkaamaton kiirehtiminen ja työllä näännyttäminen oli hänelle ankarin koetus. Kaikki oli hänen silmissään kuin yöhön vajonnut, epäily ja pelko yrittivät hiipimään hänen sydämeensä, hän oli sellaisessa tilassa, että hänestä alkoi tuntua, kuin Jumalakin olisi hänet hyljännyt.

Lohdutusta janoten istui hän eräänä iltana yksinäisen majansa edessä. Raamatun paraimmat ydinlauseet, jotka olivat häntä yhä vielä vahvistaneet ja pitäneet yllä, näyttivät kadottaneen voimansa häntä kohtaan, ja huoaten laski hän pois pyhän kirjan. Pilkkanauru sai hänet vavahtamaan, Legree seiso hänen edessään.

"No, sinä katuvaainen sankari," pilkkasi hän orjaansa, "mitenkä ovat nyt asiat? Joko nyt käännyimme ja rupeemme järkeviksi? Ha ha haa, kyllähän minä tiesin, että niin piti käymän!"

Tuomo oli vaiti. Tuo julma pilkka raateli hänen sydäntänsä kuin kaksiteräinen miekka.

"Hullu mikä olit!" jatkoi Legree. "Minä tosiaan tarkoitin sinun parastasi, kuin sinut ostin. Sinä olisit

voinut pitää hyviä päiviä, parempia kuin Sambo ja Kvimbo. Sen sijaan, että nyt aamusta iltaan teet raskasta työtä, olisit saanut mielin määrin herrastella joutilaana ja silloin tällöin olisit myöskin saanut punssilasini vahvistukseksi. Mutta kuulehan, vielä on aikaa. Luovu typerästä uskostasi, joka ei ole tähän asti tuottanut sinulle muuta kuin tuskaa ja pahaa mieltä. Tule järkeesi, niin minä unhotan tähänastisen uppiskaisuutesi."

Se oli kova koetus Tuomolle. Hänessä taistelivat hurjimmat, ristiriitaisimmat tunteet, kehoittaen toiset luopumaan, toiset kestäväisenä pysymään. Mutta hänen parempi puolensa voitti, hän pysyi lujana.

"Ei, herra," sanoi hän, "älkää minua enää kauemmin kiusatko! Niin kuin minä olen uskossani elänyt, niin minä tahdon uskossani kuollakin."

"Mutta etkö näe, että Jumalasi ei huoli sinusta. Sinä saat häneen nähden joutua vaikka pelkästä hurskaudesta helvettiin. Etkö siis luule, että tekisit paremmin, jos luottaisit minuun?"

"En", vastasi Tuomo vakaasti.

"No, saammepahan nähdä!" sanoi Legree paljon merkitsevästi ja kääntyi pois.

Tämä voitto kiusauksesta näkyi Tuomoa jälleen virkistävän. Suloista virvoitusta tulvi hänen sydämeensä, usko oli uudestaan juurtunut ja taivaallinen rauha pääsi vallitsemaan hänessä. Lupausta: "ole uskollinen kuolemaan asti, niin minä sinulle elämän kruunun annan", herätti taas rohkeutta hänessä.

Legreeltä ei jäänyt huomaamatta tämä äkillinen muutos, hän puheli siitä orja-päällysmiestensäkin kanssa. Sambo arveli Tuomon ajattelevan salaista paon yritystä, ja Legree, ollen ihan samaa mieltä, tunsikin jo melkein mielihyvää siitä ajatuksesta. Pakolaisen jälleen kiinni saaminen näytti hänestä ihan varmalta.

"Siitä asti, kuin se neekerikoira minulta niin kavalasti pääsi karkuun," sanoi hän, tarkoittaen Yrjöä, "minä kyllä pidän auki molemmat silmäni, ja onneton se, joka sitte jälleen minun käsiini joutuu."

Tällä välin oli Cassy tuon keskustelunsa jälkeen, joka hänellä oli Tuomon kanssa, päättänyt karata ja lakkaamatta mietiskellyt turvallista ja varmaa keinoa. Yrjön karkaamista ei nyt enää sopinut käyttää, kun Legree varsin hyvin tiesi sen. Soille ei myöskään käynyt kätkeytyä, ainakaan lähitienoille, sillä sieltä oli koirain helppo löytää. Viimein hänelle yht' äkkiä joutui mieleen uusi ajatus. Niin sen piti käydä ja silloin se oli onnistuva.

Legreen kartano oli vanha, luja rakennus, enemmän keskiaikaisen linnan näköinen kuin tämän seudun tavallisten keveiden rakennusten. Se oli aina niiltä ajoilta, jolloin ranskalaisia ensinnä asettui Louisianaan. Legree oli ostanut sen yhdessä koko tilan kanssa erään ranskalaisen perillisiltä ja kannattanut enimmäkseen vanhanaikaiset huonekalut ylös vinnille. Se ulottui yli koko rakennuksen, oli hyvin monisopukainen ja sai valoa ainoastaan parista pienestä kattoikkunasta. Yleensä koko vinni oli vähän kammottava ja kokonaan joutunut huonoon maineesen siitä asti, kuin eräs orjavaimo oli, joutuneena Legreen epäsuosioon, suljettu sinne ja sieltä sitte hävinnyt. Ei koskaan saatu tietää, miten hän oli kuollut, mutta aavistettiin, että hänen ruumiinsa oli salaa tuotu alas ja haudattu maahan. Samalla oli levinnyt huhu, että vainaja ei saanut mitään rauhaa haudassaan, vaan kuljeskeli vinnillä, kauheasti valittaen kärsimiänsä kidutuksia.

Raakaluontoisenakin oli Legree pelkuri. Hänen omatuntonsa sitä paitsi sanoi hänelle, että hän oli sanomattomilla räikkäyksillä kiduttanut viattoman orja paran kuoliaaksi, ja siten hän turhaan koetti haihduttaa tätä syytöstä. Kun kummittelemisen huhu ensinnä tuli hänen kuuluviinsa, kauhistui hän sanomattomasti. Hän uhkasi jokaista, ken siitä enää vähänkään hiiskuisi, ankarimmalla rangaistuksella ja pysyi itse niin kaukana kuin mahdollista siitä hirvittävästä paikasta. Orjapalvelijatkin varoivat vinnille vieviä rappuja niin, että eivät menneet edes niiden lähellekään.

Siihen perusti Cassy koko karkaamissuunnitelmansa. Hänen makuuhuoneensa oli juuri vinnin alla ja sekin edisti hänen aiettaan. Legree hyvin kummastui, kuin palatessaan kerran huviratsastukselta huomasi Cassyn paraillaan kantavan tavaroitansa alempaan kerrokseen. Isäntänsä kysymykseen, mitä se merkitsi, vastasi Cassy ihan lyhyesti, että hän tahtoi viimeinkin saada kerran maata rauhassa.

"Kuka riivattu sitte häiritsee sinun yörauhaasi?"

"Jos sitä tosiaan tahdotte tietää, niin kyllä se on hyvin helppo sanoa", vastasi Cassy.

"No puhu sitte ja pian!"

Cassy katsahti paljon tarkoittavasti.

"Minä en saa maatuksi siltä alinomaiselta ähkymiseltä, kuin ylhäältä kuuluu. Minusta tuntuu ihan, kuin joku vinnillä kävelisi hitaasti ympäri ja joka askeleella tuskaisesti valittaisi. Kumeita lyöntejä kuuluu myöskin välistä ja sitte kauhistavaa surinaa ja sitä kestää puoliyöstä melkein aamuun asti."

Legreen kasvoista näkyi peljästyistä ja hämmästyistä. Mutta hän hillitsi mielensä ja sanoi kaikkia tuota vain tyhjäksi mielikuvitukseksi. Melua hän selitti rottain juoksentelemiseksi ja kummallisia ääniä tuulen henkäyksiksi. Itsekseen hän kyllä ajatteli toista, ja jos hän ennen olikin epäillyt kummitusjuttuja, niin nyt ne hänessä muuttuivat horjumattomaksi varmuudeksi.

Se oli Cassylle jo puolinen voitto. Mutta hän ei vielä tyytynyt siihen, vaan jokaisessa mahdollisessa tilaisuudessa koetti yhä vahvistaa Legreen kummituspelkoa. Iltaisilla hän kertoi hänelle kauhistavia historioita, jotka nostivat tukan pystyyn, ja keskiyön lähestyessä hän aina osoitti itsekin kauhistusta, vaikka mielessään samalla salaa riemuitsi. Hänen ei ollutkaan vaikea saada aikaan tuollaista kolinaa, hän vain huomaamatta hiivi vinnille, asetteli siellä päällekkäin tuoleja tai muita kaluja, satoi niihin nuoran ja toisen pään pisti lattiaan tehdystä reiästä entiseen makuukammariinsa sekä nykäsi sitä sopivaan aikaan. Hän oli myöskin yhteen kattoikkunaan sovittanut pullonkaulan siten, että tuuli siitä puhalteli omituisia säveliä.

Nyt vasta Cassy teki tarpeelliset aikeensa valmistukset. Hän kantoi yöllä kaikkein maatessa leipää, lihaa ja muita ruokatarpeita sekä kynttilöitä vinnille ja valmistautui kaikin puolin oleskelemaan siellä kauan aikaa. Sitte hän toimitti niin, että pääsi Legreen kanssa kerran lähikaupunkiin, joka oli Red-River-joen varrella. Matkalla hän otti tarkkaan huomioon kaikki merkit, joista toiste tuntee tien, sekä laski, miten paljon aikaa jalkamies tarvitsisi sitä astuakseen.

Suoritettuaan täten kaikki valmistukset odotti Cassy nyt vain oikeaa hetkeä ryhtyäkseen työhönsä.

Oli myöhään illalla ja kaikki jo makasivat, kuin Tuomo näki majansa edessä naisolennon varovasti liikkuvan kuun valossa. Hän meni ulos ja tunsu heti Cassyn.

"Tulkaa kanssani, Tuomo," sanoi Cassy, "minulla on tärkeä puhumista teille."

"Mitä sitte?" kysyi Tuomo. "Puhukaa vain tässä ihan pelkäämättä."

"Ettekö tahdo päästä vapaaksi, Tuomo?"

"Minä pääsen vapaaksi silloin, kuin se on Jumalalle otollinen."

"Mutta jospa nyt pääsisitte pian. Tulkaa kanssani!" kuiskaili Cassy hätäisen kiireesti. "Mitäpä teille on hyötyä odottamisesta? Eikö se hirviö ole jo kyllin kauan kiduttanut teitä? Tahdotteko odottaa, kunnes vielä pahempaa tulee? Te ette tiedä, mitä kaikkea hän voi tehdä. Tuolla pihan takana on paikka, jossa näette puolikuolleen puun ja sen ympärillä joka puolella tuhkaa; kysykääpä vain, mitä siinä on tehty, niin näette, uskaltaako hän sanoa sitä teille. Minä pidän lupaukseni ja olen vaiti, mutta vapaaksi minä tahdon päästä miten hyvänsä! Ettekö siis tahdo yrittää minun kanssani, isä Tuomo?"

Tuomo pudisti päätänsä.

"Oli kyllä kerran sellainenkin aika, jolloin olisin saattanut olla taipuvainen karkaamaan, mutta silloin voitin kiusauksen ja voitan sen nytkin. Minä olen käsittänyt, että herrani on asettanut minut tänne työskentelemään ja että minä ehkä vielä voin vaikuttaa jonkun olennon autuudeksi. Ei, ei Cassy, minä pysyn täällä ja kannan ristiäni kärsivällisesti."

"No, odottakaa sitte Jumalan nimessä kohtaloanne", sanoi Cassy murheissaan. "Minun mieleni tekee pois näkemään jälleen rakasta lastani."

"Entäpä jos lähtönne huomataan?"

"Silloin tapahtuu juuri niin, kuin minä oikeastaan tahdonkin. Näin se käy: Minä hiivin ulos takaportista ja riennän asuinrakennusten ohitse, Sambo ja Kvimbo näkevät minut ja hälyyttävät koko kartanon liikkeelle. Vaan minä sill' aikaa ehdin päästä suolle lepikkoihin, eivätkä he voi lähteä sieltä etsimään, päästämättä ensin irti koiria. Minä sill' aikaa teen pienen kierroksen, tulen leveälle purolle jossa kasvaa ruohoa ja vesakkoa, ja kaalan sitä pitkin, kunnes pääsen takaisin takaportille, jonka ohitse puro juoksee. Siten koirat joutuvat väärille jäljille, jotka päättyvät veteen, eivätkä ne voi siellä seurata niitä. Kartanossa silloin ei ole ainoatakaan ihmistä ja minä sen tähden pääsen huomaamatta hiipimään vinnille, jonne minä olen eräasen arkkuun laittanut itselleni mukavan vuoteen. Siellä minun kyllä täytyy odotella pitkä aika, sillä Legree tietysti kaikin tavoin koettaa saada minut jälleen kynsiinsä. Mutta tilatkoonpa hän kuinka paljon hyvänsä orjain ajajia, turhaan ne minua saavat haeskella. Sitte aikaa myöten, kuin minun luullaan jo ammoin päässeen kyllin etäälle, minä kyllä saan tilaisuutta rauhassa paeta. Ja nyt, voikaa hyvin, Tuomo parka ja Jumala teitä suojelkoon!" sanoi hän hyvin säälivästi.

Cassy livahti hiljaa ulos takaportista, juoksi, kuten äsken juuri kertoi, pitkin asuinrakennusten riviä ja kiiruhti suolle tiheikköihin. Hän oli juuri sinne piiloon pääsemässä, kuin hänen takanaan kajahti ääni, käskien häntä pysähtymään. Se ei ollut Sambon eikä Kvimbonkaan, vaan Legree itse se hirveimmästi kiroillen juoksi jäljestä. Cassy tuota pikaa hävisi näkyvistä suolle ja isäntä silloin katsoi parhaaksi palata noutamaan apua.

"Kuolema ja kirous!" kiukutteli hän itsekseen. "Se oli Cassy, kyllä minä näin hänet ihan selvään! Jospa hän nyt pääsee pakoon, ja...! Vaan ei, kyllä minä hänet ihan varmaan saan satimeen. — Halloo! Sambo! Kvimbo! Ulos joka mies!" huusi hän kovalla äänellä; päästyään pihaan. "Cassy on soilla, ja ken hänet tuo minulle takaisin, saa viisi dollaria ja vielä ryyppyn viinaa lisäksi."

Koirat päästettiin irti ja kaikki alkoivat jouduttautua käskyä tottelemaan. Tuota pikaa oli pikisoitsuja joka miehellä ja samoin tuliaseita.

"Pitääkö minun ampua häntä?" kysyi Sambo viivähtäen.

"Ainoastaan siinä tapauksessa, että muuten ei voida saada häntä kiinni. Mutta pian nyt! Tiikeri! Vimma! etsikää!"

Orjat läksivät. Kohta sitte ei koko kartanossa eikä pihalla näkynyt ainoatakaan elävää sielua. Cassy jo seiso takaportilla odottelemassa ja, kuin melu vaikenä, hiipi ylös piilonsa. Siellä oli tosiaan kaikki järjestetty tarkoituksen mukaisimmasti, mikäli niissä oloissa vain soveltui. Eräässä nurkassa vinnin perällä seiso pöytä, vieressä kaksi tuolia, ja lähellä niitä oli mainittu arkku, avosivu kohti kattoa: Cassyn makuusija. Erääsen katon kannattimeen oli kynttilä kiinnitetty siten, että siitä ei näkynyt vähintäkään valoa kattoikkunoihin eikä muuante vinnillekään kuin juuri siihen nurkkaan.

Muutamia tunteja turhaan haeskeltuaan palasi Legree apulaisinensa kotiin. Hän oli puolittain vihan vimmassa ja puolittain huolissaan, että Cassy ehkä ilmaisee hänen salaisuutensa; mutta pian hän rauhoittui niistä huolistaan.

"Cassy on vaiti", sanoi hän itsekseen. "Onhan minulla hänen lupauksensa, eikä Cassy ole niitä, jotka sanansa syövät."

Jo samana yönä ratsasti Legree pyytämään muutamilta naapureilta apua huomispäiväksi uuteen suurempaan ajoon. Silloin kaikin tavoin koetettiin saada karkulaista jälleen kiinni, suot etsittiin tarkkaan, jättämättä mitään sopukkaa nuuskimatta. Kaikki turhaan.

Legreen kiukku oli suurimmillaan tästä jo toisen ajon onnistumattomuudesta. Hän kiroili ja pauhasi lakkaamatta kotonaan, ja ken näinä hetkinä sattui hänen käsiinsä, tiesi varmaan saavansa ruoskaa ja potkauksia. Hänen vimmansa kääntyi viimein Tuomo parkaa kohtaan. Täytyihän Legreen saada osoittaa kiukkuansa jollekulle ja siihen oli Tuomo kaikista sopivin sekä siitä syystä, että hän ei ollut antautunut isäntänsä kätyriksi julmuuksien harjoittamisessa, että varsinkin siitä syystä, että hän niin horjumatta piti kiinni uskostaan ja siten oli isännälleen ainaisena salaisena moitteena. Legree oli muuten vakuutettu, että Tuomo tiesi Cassyn olinpaikan, ja päätti pakottaa hänet tunnustamaan, jos ei hyvällä, niin ankarimmilla kidutuksilla. Hän siis käski sen päivän iltana, jolloin oli toistamiseen oltu turhalla ajoretkellä, molempia orjain päällysmiehiä tuomaan Tuomoa.

"Minä tiedän varmaan," sanoi hän heille, "että se musta konna on kutonut kokoon koko tämän jutun. Mutta hänen täytyy tunnustaa taikka on hänen viime hetkensä tullut."

Sambo ja Kvimbo tottelivat hyvin mielellään, ja vaikka he eivät muuten sietäneetkään toisiansa, niin he kuitenkin vihasivat yksimielisesti Tuomoa, koska tiesivät, että hän alkuaan oli määrätty orjain päällysmieheksi heidän sijaansa.

"Minä vihaan häntä", puhui Legree itsekseen, kätyrien poistuttua. "Hänen hurskastelemisensa inhottaa minua! Eikö jo rupea näyttämään siltä, kuin minä olisin viheliäinen syntinen hänen rinnallansa? Ja mikä estää sitte minua jäähdyttämästä vihaani hänessä? Eikö hän ole minun omani ja eikö minulla ole oikeutta kohdella häntä ihan mieleni mukaan? Kuka voisi minua estää siitä!"

Ja ihan vimmoissaan puristi hän kätensä nyrkiksi ja pudisti sitä, ikään kuin olisi edessä ollut joku riistämässä häneltä sitä oikeutta ja valtaa.

Kuin Tuomo tuotiin isäntänsä eteen, oli hänellä epävarma aavistus siitä, mitä oli tuleva. Hänestä tuntui, kuin astuisi hän viime askeliensa. Mutta hän ei vavissut, sillä hän oli valmis kuolemaan ja hänen sydämensä ikävöitsi rauhaa. Ainoan toivonsa, kuin hänellä oli ollut maallisista asioista, toivonsa nähdä vielä kerran perhettänsä, oli hän jo aikaa sitte jättänyt, koska hän jo edeltä päin näki sen mahdottomaksi. Niinpä häntä ei enää mikään sitonut tähän maalliseen oloon, hän voi levollisesti astua kiduttajansa eteen.

"Minä olen viimeinkin päässyt mielessäni selville, Tuomo," puhui Legree kylmästi, "ja minä sanon sinulle nyt, että sinun täytyy kuolla."

"Herra, minun henkeni on annettu teidän käsiinne", vastasi neekeri levollisesti.

"No hyvä, minä olen vakavasti ja totisesti päättänyt tappaa sinut", ilmoitti Legree äänellä, joka osoitti, että hänen sanojansa ei käynyt vähintäkään epäillä. "Mutta minä tahdon olla armollinen ja antaa sinulle vielä yhden pelastuskeinon: puhu, mitä sinä tiedät Cassystä."

Tuomo painoi alas päänsä ja oli vaiti. Tuliko hänen ilmaista Cassyn salaisuus ja jättää hänet varmaan rangaistukseen, ehkäpä kuolemaankin? Toisaalta hän kysyi itseltään, eikö hän ehkä ollut velvollinen tekemään tiliä herrallensa. Lähimmäisrakkauden tunne pääsi voitolle.

"No saanko minä vastauksen?" kysyi Legree raa'asti.

"Herra, minä en tiedä mitään", sanoi Tuomo.

"Mitä!" tiuskasi Legree ukkosen kaltaisella äänellä. "Merkitsekö se, että sinä et tahdo mitään sanoa? Kunnoton koira, jos et heti puhu, niin minä irroitan väkisin kieleksi."

Tuomo katsahti rukoilevasti.

"Minä en voi enkä saata puhua mitään, vaikkapa se maksakoonkin henkeni", puhui Tuomo päättävästi.

"Ahah, tunnustatko siis kuitenkin tietäväsi asian?" kysyi Legree kavalasti.

Tuomo vitkasteli.

"No, olkoon sitte, minä tiedän", sanoi hän. "Minä en tahdo lähteä täältä, valhe huulillani."

"Ja pysytkö siis nytkin itsepäisyydessäsi etkä sano minulle, mihin Cassy on paennut?"

"Se olisi vastoin uskoani ja omaatuntoani."

"Kuulepas, Tuomo," sanoi Legree, astuen ihan hänen eteensä. "Sinä ehkä luulet minun nytkin vain leikittelevän, koska tähän asti olet aina päässyt vielä hengissä. Vaan minä vannon sinulle kaikkein perkeleiden nimessä, että minun päätökseni on luja ja että sinä et tästä huoneesta enää pääse, joll'et tunnusta."

Peljästyvästi vastasi Tuomo nytkin lempeästi:

"Rakas herra, olkaa armollinen älkääkä vetäkö päällenne enää tätä suurta syntiä."

"Joko ryhdyt rukoilemaan?" pilkkasi isäntä.

"Jos te olisitte sairas taikka hädässä ja minä voisin teitä pelastaa, niin ilolla minä antaisin sydänvereni teidän edestänne niin, kuin Vapahtaja on uhrannut verensä minun edestäni. Mutta älkää kostako siunausta kirouksella. Sillä vaikkapa teettekin minulle kaikkein pahinta, minun tuskani ovat pian ohitse, vaan teidän tuskanne silloin vasta alkavat eivätkä koskaan loppu."

Tulinuolina tunkeutuivat nämä sanat tuon hirviön paatuneeseen ja ruostuneeseen sydämmeeseen. Hän tunsu itseään ikään kuin vuoren painavan. Ensin hän koetti puhua, mutta ei sanaakaan saanut suustansa, kunnes viimein pakotti esiin rämäkkää naurua. Se kuului niin kauhistavalta, että molemmat orjain päällysmiehetkin ehdottomasti peljästyivät. Tuomon kohtalo oli ratkaistu.

Jättäkäämme, hyvä lukija, kertomatta, mitä nyt seurasi. Se oli äärettömän raaka teko, ruoskiminen kuolemaan asti. Tuomon sanat ja verraton kärsivällisyys niissä viimeisissä kidutuksissa koskivat yksin noiden raakain kätyrienkin sydämmeeseen ja muuttivat heidän vihansa katumukseksi ja sääliksi. He kantoivat hänet majaan, pesivät hänen haavansa ja, koska vielä huomasivat hänessä elon merkkejä, kaatoivat vähän viinaa hänen huulillensa.

"Voi, Tuomo," vaikeroi Kvimbo vilpittömästi, "miten häpeällisesti ja julmasti me olemme sinua kohdelleet!"

"Onko sinun mahdollinen — voitko antaa meille anteeksi?" rukoili Sambo.

"Teitä parkoja!" kuiskasi Tuomo. "Mielelläni antaisin henkeni montakin kertaa, jos vain sillä voisin pelastaa teidän sielunne. O Herra, anna heillekin voimaa ja lujuuutta, että he tulisivat osallisiksi sinun ijankaikkisesta armostasi."

Nämä sanat lausuttuaan Tuomo parka menetti tajuntansa ja vaipui hyvää tekevään tunnottomuuteen, joka ei enää sallinut hänen tuntea hirveitä ruumiillisia tuskiaan.

Seuraavana aamuna pysähtyivät pihaan keveät ja komeat vaunut. Nuori mies hypähti siitä ylös ja kysyi talon isäntää. Se oli Edvard Shelby.

Ofelian kirje rouva Shelbylle oli onnettomuudeksi vasta kahden kuukauden kuluttua saapunut perille. Vähän ennen, oli herra Shelby kuollut ja siitä syntynyt häiriö oli taas viivytttänyt asiaa. Vasta sitte, kuin rouva Shelbyn onnistui taidollaan ja viisaalla säästäväisyydellään saada asiat paremmalle kannalle, saatettiin taas toden perästä muistella Tuomon ostamista vapaaksi. Nyt, kuin riittävä summa voitiin helposti saada kokoon, lähti Edvard heti New-Orleansiin hankkimaan Claren pesän selvittäjiltä tietoa Tuomosta. Pian hän saikin tietää Tuomon viimeisen ostajan ja sepä kylliksi selittää, mitä varten hän tuli tapaamaan herra Legreetä.

"Teidän orjienne joukossa on neekeri, nimeltä Tuomo", sanoi Edvard päästyään Legreen puheille. "Hän oli ennen isäni omana ja minä tahtoisin nyt mielelläni ostaa hänet takaisin."

"Olin minä niin tyhmä, että uhrasin siitä miehestä melkoisen summan. Nyt minä olen sitä jo kauan katunut. Eipä ole helppo löytää itsepäisempää, hävyttömämpää ja kavalampaa ihmistä. Koettaa viekoitella neekerejäni karkaamaan eikä anna mitään ilmi, kuin minä rupean häntä tutkimaan. Mutta opetin minäkin häntä kunnan lailla ja nyt se veitikka lienee kuolemaisillaan."

Nuorukainen hämmästyksissään peräytyi ja suuttumus punastutti hänen kasvojaan.

"Missä on Tuomo?" kysyi hän lyhyesti.

Neekeripoika, joka sattumalta seiso i lähellä, osoitti erästä majaa. Legree olisi mielellään salannut vieraalta julmuutensa yksityiskohtia ja sen tähden potkasi poikaa. Edvard ei enää antanut itseänsä eksyttää, vaan astui osoitettuun majaan. Tuomon tila häntä vallan peljästytti.

"Voiko tämä olla mahdollista!" sanoi hän ja katkerimman surun kyneleet juoksivat pitkin poskia. "Setä Tuomo, ystävä parka, kuuletteko te?"

Edvardin ääni sattui kuolevaisen korviin ja hän näytti vähitellen tulevan tajuunsa. Hän liikkui hitaasti päätänsä, avaamatta silmiään, ja hymyili sitte.

"Setä Tuomo, sanokaa edes yksi sana minulle. Tunnetteko minua? Minä olen teidän pikku Edvardinne, jota olette niin usein polvillanne kiikutelleet."

"Mitä Edvardko?" kuului heikko ääni. "Kyllä minä tunnen."

Tuomo avasi silmänsä. Hänen katseensa oli alussa sekava, ja ikään kuin peljäten kiintyi se Edvardin muotoon. Mutta nyt hän näkyi tuntevan hänet, ilo välähti hänen kasvoillaan ja hän pani hartaasti kätensä ristiin.

"Ylistetty ja kiitetty olkoon Herra! Niinpä saan nähdä vielä kerran teidätkin, rakas Edvard. Siitä minä kiitän sydämmestäni teitä."

"Tuomo, ette te saa kuolla", vaikeroi nuorukainen. "Minähän tuln teitä lunastamaan vankeudestanne."

"Minä olen jo lunastettu, rakas Edvard, ja toivon nyt pääseväni ijankaikkiseen rauhan valtakuntaan, jossa ei ole mitään valkoisen ja mustan erotusta. Siellä on vielä paljon parempi kuin Kentuckyssä. Ah, rakas Edvard," sanoi hän äkisti ja hänen katseensa muuttui suruiseksi, "älkää sanoko mitään Kloelleni, missä tilassa minut tapasitte, vaan sanokaa hänelle ainoastaan, että minä olen mennyt taivaan kunniaan, jossa kerran saamme nähdä toisemme jälleen. Ja viekää kaikille sydämmelliset jäähyväiset minulta."

Juuri silloin ilmestyi Legree majan ovelle, vaan heti jälleen riensi pois.

"Kurja hirviö!" huusi Edvard jäljestä. "Sinun täytyy tehdä tili tämän elämän sammuttamisesta."

"Ei niin, Edvard!" huokasi Tuomo. "Hän on erittäin surkuteltava ja hän sääliittää minua. Jos hän kääntyisi ja tekisi parannuksen, niin luullakseni hän vielä saisi armon, mutta..."

Puheen ponnistus oli uskolliselta orjalta vienyt viimeiset voimat. Hän painui alas vuoteelle ja kohta sitte alkoi oikea kuolemantästelä. Vielä kerran leimahti elämän valo hetkiseksi, mutta sammui sitte ainiaaksi. Hyvin liikutettuna seiso i Edvard vainajan vuoteen vieressä. Ajatellen, että Legree kiukuissaan saattaisi ehkä vielä raadella ruumistakin, ryhtyi hän hieromaan kauppaa. Hän meni Legreen luo ja pyysi sopivasta maksusta Tuomon kuollutta ruumista, voidakseen haudata sen sopivalla tavalla.

"Kuolleita neekerejä minä en myö," sanoi Legree kiihkeästi. "Vaan jos todella ja välttämättä tahdotte ottaa ruumiin, niin tehkää se; vähempihän on minulla siitä tekemistä."

Edvard sitte neekerin avulla kantoi vaunuihinsa ruumiin, käski neekerin ottaa mukaan kuokan ja lapion ja kääntyi uhkaavasti Legreen puoleen.

"Teidän täytyy vastata minulle hirmutyöstä, jonka tässä olette tehnyt", sanoi hän. "Viattomasti vuodatettu veri ei ole jäävä kostamatta. Heti ensi kaupungissa minä annan tämän murha-asian oikeuden haltuun."

"Miten mielenne tekee", vastasi Legree pilkallisesti. "Te vain kohtaatte paljon vaikeuksia. Minä sanon, että tuo neekeri on kuollut luonnollisella tavalla, ja tahtoisinpa nähdä sen, joka kelpaisi tulemaan todistajaksi minua vastaan."

Edvardin täytyi itsekseen myöntää Legreen olevan oikeassa. Nykyään ei käynyt ryhtyä mihinkään toimiin ja tuo hirviö sai toistaiseksi olla joutumatta oikeuden käsiin. Edvard halveksivasti kääntyi seljin häneen ja ajoi pois. Etäällä Legreen alueen ulkopuolella oli sievä mäki ja sen päällä pitkän puiden varjossa vihreä kunnas. Sinne hautasi Edvard vainajan, siellä lepää setä Tuomo parka rauhassa.

Kahdestoista luku.

Siitä hetkestä alkaen, kuin Legree oli kiukuissaan surmannut viattoman neekerin, oli hän itsekin perin rappiolla. Mitä moninaisimmat ajatukset ja tunteet riehuivat hänen sisällänsä eivätkä suoneet enää hänelle vähintäkään rauhaa. Päivällä hänelle milloin mikin tapaus muistutti Tuomoa ja yöllä häntä ahdistivat pahat unet. Kummitus myöskin raivosi vinnillä pahemmin kuin koskaan ennen ja salainen kammo, jota näkyi orjain kasvoista, yhä vain enensi hänen kauhuansa.

Eipä ihme, että Legree, huumatakseen synkkiä ajatuksiansa, ryhtyi kaikenlaisiin viihdytyksiin, varsinkin viinan juontiin. Kuukauden kuluessa turmeltuivat kokonaan hänen hermonsensa ja aistimensa. Ankara kuume käänsi hänet vuoteen omaksi ja kolmen päivän kuluttua hän jo oli lakannut elämästä. Hän ei kuollut autuaallisesti kuten Tuomo, vaan hirmuisissa houreissa.

Tällä välin oli Cassy ilman vähintäkään vaaraa päässyt pakenemaan. Hänen onnistui päästä Natcheziin ja sieltä höyrylaivaan, joka oli matkalla myötävirtaan alas Ohioon. Sattumalta oli matkustajain joukossa myöskin nuori Shelby, joka juuri oli paluumatkalla Kentuckyyn. Kuin Cassy oli hyvin saman näköinen kuin Elisabet, se ei voinut jäädä Shelbyltä huomaamatta, ja vähäinen tietustelukysymys sai heidät tuota pikaa vilkkaasen keskusteluun. Edvard kertoi Cassylle, mitä tiesi Elisabetin elämästä. Hän oli ennen lähtöänsä Louisianaan saanut Wilsonilta kuulla paon onnistuneen sekä Yrjön ja Elisabetin päässeen yhteen. He olivat, kuten heiltä saapunut kirje ilmoitti, muuttaneet Kanadasta Montrealin, jossa Yrjö oli päässyt työhön konehtaasaan.

Näiden tietojen mukaan Cassyn ei ollut vaikea hankkia tarkempaa selvitystä, ja viikkokauden kuluttua hän jo sai sulkea syliinsä Elisabetin.

Yrjö ei kauan viihtynyt Montrealissa, hän halusi kehittää ja täydennellä tietojansa. Oleskeltuaan neljä vuotta Pariisissa, joll' aikaa hän hankki sangen monipuolisia tietoja, siirtyi hän omaisinensa Liberian vapaasen neekerivaltioon. Siellä vasta hänen kotonsa oli, jossa hän tahtoi elää ja kuolla.

Entä muut tuttumme?

Muistathan, hyvä lukija, vielä Haleyn ja Rikard Marks? Sellaisille ihmisille ei ole muuta kuin yksi kohtalo. Heille ei ole kääntymisen enää mahdollinen, he joutuvat joko maallisen tai ijankaikkisen koston käsiin Haleyn tappoi eräs neekeri, kuin hän kyllin varakkaana juuri aikoi luopua ammatistansa; Marks kuoli luonnollisella tavalla. Evangeline Clare, suloinen tyttö, jolle Tuomo parka oli kiitollisuuden velassa lyhyestä onnen ajasta, kehitteli kunnon enonsa talossa yhä runsaammin hyviä lahjojansa. Sittemmin hän sai mieleisensä miehen ja yhdessä hänen kanssaan koetti koko ikänsä lievittää ja parantaa orjain tilaa, milloin ja missä vain taisi, ja hänen onnistui myöskin saada vielä äitinsäkin muuttamaan mieltänsä ihmisystävällisemmäksi. Täti Kloe suri suuresti Tuomon surullista kuolemaa ja ainoastaan emäntänsä hellät lohdutukset saivat hänet vähitellen jälleen tyyntymään. Hän koko ikänsä uskollisesti säilytti miehensä muistoa. Entä Edvard sitte? Hän oli, kuten jo oli nuoruudessaankin ollut, lujaluonteinen mies sekä kaikkein kärsiväisten tuki ja turva. Sitenpä hän lienee myöskin tullut onnelliseksi.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK SETÄ TUOMON TUPA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus,

or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and

donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.